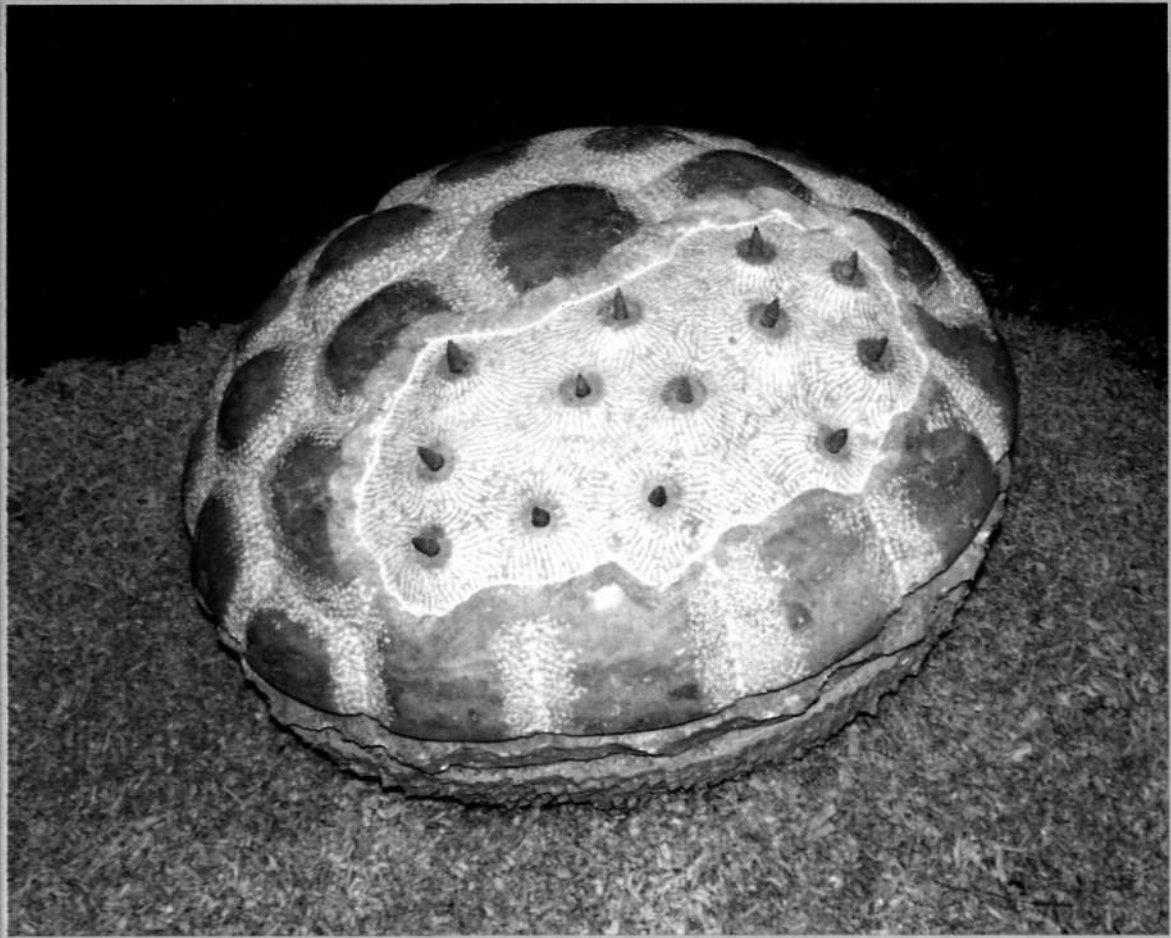

PANNON

ÚJKÖZ

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

ÉRKEZET 2004 DEC 13.

2003

I.
NEGYEDÉV

PANNON

LÜKKÖL

K U L T U R Á L I S F O L Y Ó I R A T

8. évfolyam, 1. szám

2003.1. NEGYEDÉV

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Bogár Imre (Zalaegerszeg), Kiss Gábor (Zalaegerszeg), Müller Róbert (Keszthely),
Papp Ferenc (Nagykanizsa), Szántó Endre (Hévíz), Vajda László (elnök)

*

SZERKESZTŐSÉG

PÉNTEK IMRE

főszerkesztő

*

BONCZ BARNABÁS, CZUPI GYULA, KISS GÁBOR,
KOSTYÁL LÁSZLÓ, MOLNÁR ANDRÁS, SZÁLINGER BALÁZS, TAR FERENC
szerkesztők

*

MUNKATÁRSÁK

Bence Lajos (Szlovénia), Major-Zala Lajos (Svájc), Várdy Béla (USA)

*

FERENCZ GYŐZŐ

olvasószerkesztő

*

TÁNCZOS KATALIN

kiadói titkár

Készült Hévíz, Keszthely, Nagykanizsa, Zalaegerszeg és Zala megye önkormányzatának,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával.

Kéziratot nem őrünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1219-6886

Szerkesztőségi cím:

Deák Ferenc Megyei Könyvtár, 8900 Zalaegerszeg, Deák Ferenc tér 6.

E-mail: pannont@dfmk.hu

Telefon: 92/311-341/12

Kiadja a Zalai Írók Egyesülete. Felelős kiadó: Lackner László
Előfizethető a Zalavölgye takarékszövetkezet III. sz. fiókja Zalaegerszeg 75500801-10001882 sz. számláján,
vagy a kiadó címén, rózsaszín postai utalványon: Pannon Tükör
(Zalatour Kft. címén), 8900 Zalaegerszeg, Kovács K. tér 1.
E-mail: zalatour@zalasam.hu

Az egyes számok ára: 300 Ft. Előfizetési díj egy évre: 1000 Ft.

Nyomda előkészítés és nyomdai munkák:

Gura Nyomda Bt., Zalaegerszeg, Bánya u. 2. E-mail: gurabt@axelero.hu

Szerkesztői bevezető

Péntek Imre: Folyamatosság és megújulás	3.
---	----

Szépirodalom

Szócs Géza verse: Halfácánok, avagy megfigyelések a különböző népeiségek életéből	5.
Szálinger Balázs: Szócs Géza Ötven	9.
Pomogáts Béla tanulmánya: Európában és Közép-Európában	11.
Zágorec-Csuka Judit versei: Két fal között, Útak Európába, Istenem	15.
Major-Zala Lajos: Tűnődések (Részletek)	16.
Acsai Roland versei: Már hinned se kell, Varjak fája	23.
Zsidó Ferenc novellái: Kettesben, A büntetés: feltámadás	24.
Chak István versei: arám a marg, suSong, skino/frézia	29.
Tóth Imre versei: Aranykor, Keresés minden nyelven, Trójai vadász, Valaki más élete	30.
Határ Győző: Sziparionidész (Színdarab-vázlat. Álomkezdemény)	31.
Császárs Dezső versei: Széttörted, Felejtés, Megöltem magam, Temetésem	35.

Interjú, tanulmány, kritika

Szálinger Balázs interjúja: Folyóirat a Viharsarokban	37.
G. Komoróczy Emőke tanulmánya: „A költészet bomlasztó ereje nélkül mi a valóság?” (Papp Tibor: Vendégszöveg (n))	39.
Péntek Imre kritikája: Egy tragikus távozás lírai dokumentuma (Császárs Dezső: ...galambok isznak a pocsoljából...)	46.
Ferencz Győző kritikája: Szómíves is a kiváló agyamíves (Németh János: Gyökerek. Gondolatok családról, mesterségről, művészetről)	49.

Képzőművészet

Angyak Mária tárlatbemutatója: Közép-európai kézfogás(ok) Zalai Nemzetközi Művésztelepek, 2003. augusztus - Záró kiállítás Zalaegerszegen	54.
Simonffy Szilvia kiállítás megnyitója: Tizenegyről-tizenkettőre... (GébbÁrt)	58.
Müller Róbert: Horizontok - A 7. Balaton Tárlat Almádiban	63.

Hírek	67.
Szerzőinkről	69.

Péntek Imre

Folyamatosság és megújulás

A Pannon Tükört is utolérte az irodalmi folyóiratok sorsa. (Ez a sors, mint ismeretes, nem szűkölködik nehézségekben, és gyakran meglepetéseket rejt magában.) Az olvasók is érzékelhették, hogy nem a megszokott ritmusban jelentkezik a lap: a legutóbbi két szám tulajdonképpen még tavalyról csúszott át erre az évre. Mindkét szám tartalmas és érdekes volt, de kissé furcsának hatott a címlapon (nyár derekán) a tavaly szeptemberi-decemberi dátum. Mégis, értékelhető a szerkesztők elgondolása: utolérni önmagunkat, ha így, ilyen módon is. Így lett kerek az évfolyam, s talán a világ. Az a kis világ, itt Zalában, a dél-dunántúli régióban, mely joggal lehet büszke arra, hogy sok évtized lemaradását pótolva létrehozta a maga szellemi műhelyét, irodalmi-kulturális fórumát. Széleskörű értelmiségi összefogással, mecénási nagyvonalúsággal, az alkotói légkör kibontakozása érdekében tett, konszenzusteremtő gesztusokkal. S a Pannon Tükör már hetedik éve jelen van a magyar irodalom palettáján. Országosan ismert, sőt, határon túli szerzők éppúgy szerepelnek lapjain, mint a helyi alkotók. Fontos szerepet vállalt a szlovéniai magyar - a Mura-vidék - irodalmának-kultúrájának hazai integrációjában. Különösen erőssége (volt) a lapnak az a széleskörű figyelem, amely a „testvérmúzsák” körében tekintett szét, elsősorban a helyi értékekre irányítva a figyelmet. Rendkívül értékesek a helytörténeti-levéltári kutatásból született publikációk, történelmi esszék, tanulmányok. Az újabb és újabb adalékok feltárásával lesz teljes(ebb) a kép, ami segít megérteni nemcsak múltunkat, de jelenünket is.

Nos, ezek felvázolása csak érthetőbbé tette az aggodalmat: hogyan tovább Pannon Tükör? Némileg bizonytalanná vált a lap jövője. A Zalai Írók Egyesülete - a lap alapítója és kiadója - tragikus veszteségként élte meg az elnök, Orsós Jakab, sokunk jó barátja 2002 tavaszán történt távozását. Az ő tekintélye vitathatatlan volt, ami nélkül még nehezebb lett volna felszínen maradni. Az interregnum azonban kissé tovább tartott, mint kellett volna, ami nem tett jót a lap körül kialakult helyzetnek. S nem tett jót az íróegyesületnek sem. Ezen kívánt változtatni a július végén, Nagykanizsán, a Halis István Városi Könyvtárban megtartott közgyűlés, melyre én is meghívást kaptam. S nagy megtiszteltetésnek tartom, hogy a megjelentek engem tüntettek ki bizalmukkal, amikor az egyesület elnökének és Pannon Tükör főszerkesztőjének megválasztottak.

Itt is szeretném megköszönni Czupi Gyula főszerkesztőnek és szerkesztőtársainak a nehéz időszakban végzett áldozatos munkáját, amivel igyekeztek megőrizni a lap arculatát, értékeit. A szerkesztőbizottságnak, hogy megadta azt a stabilitást és védettséget, ami nélkül nincs helyi elfogadottság. Azonban mind nyilvánvalóbbá vált, hogy valamilyen véglegesebb megoldás, szerkesztői felállás nélkül a Pannon Tükör nem működhet tovább. Mint alapító szerkesztő, némi felelősséget érezve az ügyek iránt, magam is féltettem az egykor jól indult, rangos szellemi vállalkozást. S a választás után úgy éreztem, nem mondhatok nemet e kihívásnak: megfelelni a több oldalról megnyilatkozó bizalomnak és a lap működését a korábbinál szilárdabb alapokra helyezni.

Meg vagyok győződve arról, hogy a helyi mecenatúra támogatása sem marad el az ezt célzó tervek, elképzelések megvalósításakor. Amikor a közgyűlésen vázoltam a lappal kapcsolatos elképzeléseimet, két dolgot emeltem ki. Az egyik: az arányokból lehetnek erények. Tehát igyekezzünk úgy hajózni, hogy elkerüljük mind a provincializmus, mind a kozmopolitizmus (ma globalizmusnak hívják) veszélyeit, egyoldalúságát. A helyi, a regionális és az egyetemes jelenléte, aránya adja ki azt az összhangot, ami egy lapot érvényessé tesz. A másik: ne zárkózzunk be, ne féljük a nemes versenytől, a megmérettetéstől. A magyar irodalom - hál' Isten - ma ismét olyan, mint a dzsungel. Szabadon burjánzik - cenzúra nélkül -, bár kissé áttekinthetetlenül. Ebben az alkotói vegetációban mindenki helyet és szerepet találhat. Ha műve kiállja - nem az idő, az egészen más dolog - a kritika próbáját. Ezt nem lehet el-kikerülni, elspórolni. S tudomásul vesszük - bár nem mindig kellemes -, van bizonyos hierarchia, értékrend, tagoltság. Amit az irodalmi élet alakított ki, a tehetség és teljesítmény alapján. S amit nem lehet „leváltani”.

A szépirodalomról még annyit, hogy megerősítjük, gazdagabbá tesszük a lap eddigi törekvéseit. A hazai írók-költők termése mellett ismét több figyelmet fordítunk az emigráció irodalmára, a hazai recepcióra, s nyitni kívánunk az erdélyi irodalom felé. Ebben sokat segíthet új versrovatvezetőnk, Szálinger Balázs, maga is kiváló költő, aki - hogy úgy mondjam - az erdélyi irodalmon „szocializálódott”, s kapcsolataival nagy hasznára válhat a lapnak. Ami a Mura-vidék irodalmát (kulturális életét) illeti: jövő májustól izgalmas kísérlet résztvevői leszünk, hiszen mindkét ország - Szlovénia és Magyarország - az Európai Unió tagjává válik. Az ő esetükben a határon túliság értelmét veszti: az anyaországgal való szellemi egységesség folyamatait - a szlovéniai kultúra értékeivel együtt - az eddigieknél eredményesebben, korlátok nélkül, sőt, az unió támogatásaira pályázva tudjuk kiteljesíteni. Szeretnénk bekapcsolódni a hévízi Csokonai Irodalmi és Művészeti Társaság tevékenységbe, tanulmányi napjainak szervezésébe. S csak remélhetjük, hogy a tanulmányi napokon elhangzó remek előadások a Pannon Tükör lapjain olvashatók lesznek. Továbbra is számítunk a lap - számos tudományágban dolgozó - kiváló szakírói gárdájára. A humán ágazat mellett bővíthető a kör akár az építészet, akár az ökológia felé, hiszen korunkban mindkettő alapvetően határozza meg emberi környezetünket.

Az idei négy számunk - erőltetett ütemben - a következő négy hónapban lát napvilágot. A ritmuszavarokért olvasóink, előfizetőink és mindazok elnézését kérjük, akik figyelemmel kísérték a Pannon Tükör sorsát. Folyamatosság és megújulás - e kettősség jegyében folytatjuk a megkezdett munkát.

Szerkesztőtársaim és a magam nevében is ígérhetem, behozzuk a lemaradást, és a jövő évben már a korábban megszokott 6 szám kerül olvasóink kezébe. S a Pannon Tükör pedig nem csak Zala, hanem a hajdani Pannónia, s nem utolsó sorban az egyetemes magyar irodalom autentikus orgánumává, vonzó szellemi műhelyévé válik a következő esztendőben.

Zalaegerszeg, 2003. szeptember 11.

Szőcs Géza

A HALFÁCÁNOK
avagy
megfigyelések különböző népekk életéből"

Istenem!

Annyit fohászoktunk Hozzád, mégis mindig elveszítjük a háborút. Holnap újra hadba szállunk, olyan csatát vívunk, amely valóban nagy. Mindenképpen szükségünk van a segítségedre, s ezért meg kell mondanom: roppant nehéz ügy ez a holnapi csata. Nem gyerekeknek való. Ezért nagyon kérlek, ne a Fiadat küldd el hozzánk segítségül.

Jöjj el Te Magad.

(Kooának, a grikua törzs főnökének imája az afrikanderekkel vívott 1876. évi csata előtt)

*Ryszard Kapuscynski: Futballháború
Európa Könyvkiadó, Budapest, 1988*

**1996. augusztus 18-án a Lágymányosi hid budai hídfőjénél gránit-táblát avattak, amelyre Szőcs Géza négy verssora van felvésve. Az ez alkalomból rendezett ünnepségen hangzott el a Halfácánok záródarabja, amely később a C.E. T. című folyóiratban jelent meg. A Halfácánok megjelenik Szőcs Géza nemsokára megjelenő, Az allegóriás ember című könyvében is.*

1.

Tájkép harcosokkal

Nagyon igyekeztek szegények; minden erejüket megfeszítve próbálták megérteni, mi történik velük. De hát semmi esélyük nem volt rá. Még arra sem voltak képesek, hogy például megkülönböztessék a duzzasztógátat a búbánattól. Ott gyülekeztek az erdei tisztáson. És háromkirályaiktól sem reméltek már egyebet, csak azt, hogy soha többé ne hallassanak magukról.

2.

Izgatottság a halállományban

Rossz hírek borzolják a halállomány kedélyét.
A kormány le akarja csapoltatni a tavat.
Ragadozók szaporodtak el a környéken.
A meteorológusok is rossz időt jósolnak.
Mindeközben gyilkos viszályok
dúlnak a Halezredések Tanácsában.
Egyéb kellemetlen hírek is járnak.
A halállomány rosszkedvű.

3.

A hallegény éneke

A hallegény egy éjszaka így énekelt
egy halleánynak:
Ha majd partraszállsz,
hozz nekem
üveggyöngyöket...

4.

Az anyai szív

Gyermekét rábízta az ismert
szervkereskedőre, hogy segítse őt boldogulni
ott, a messzi nagyvárosban. Anyai szíve, ha a
kereskedő nagyritkán megjelenik, repesni
kezd és áhítattal hallgatja, milyen jól megy
sora kicsinyének ott a városban. Aztán este,
a tűznél, a halfácánok népe önkívületben
énekli a törzsi dalokat és hosszan élteti a
hagyományokat.

5.

Harci dal

Ezer fáta, ezer fátum
ezerjófű, rezervátum!

6.

A nyírfák

Imperátor, imperátor!
bölc s legyél és legyél bátor!

Vezess minket, imperátor!
Vezess el minket Angliába,
Galileába,
Galliába!

Háromkirályok! Imperátor!
Mért nem fázik a nyírfa lába
Galileába',
Galliába'?

Galileában,
meg van írva,
Galileában
nincsen nyírfa.

És Galliában vannak nyírfák?

Vannak bizony. Még Julius Caesar
is látta őket.

7.

**Közelkép: a populáció,
amint nagyon figyel**

Azt mondják, valakik érkeztek tegnap,
úgy hallszik, háromkirályok jöttek.
Sokan várják őket a parton:
figyelnek nagyon, szájuk tátva.
Koraszülöttek,
bennszülöttek.

Ti boldog hajósnépek!

Ti boldog hajósnépek
e folyam széles vállán
kik erre jártok majdan
egy gyors futású gályán,
kik erre hajóztok majd
de vitorlátok árnya
már mibennünk szaladgál
mintha kísértet járna:
ti szerencsés hajósok,
gondoljatok a népre
mely itt lakozott egykor
csak nem tudta, mivégre.

Szócs Géza Ötven

Először Kolozsvárt, egy főtéri pincekocsmában láttam Szócs Gézát. Nem is írtam még, és ha írtam, az sem úgy volt, ha meg mégis, az mindegy volt, de akkor hallott már vonalas füzeteimbe írogatott ügyeimről. Hja, mert nem hagytam velük békén. Nem a sarokban ült, de a képhez az a másik tény, hogy sarokban ült, sokkal inkább hozzátartozik ma, mint valóságos helye abban a helyiségben. Tehát a sarokban ült és szótlan volt, de az a tény, hogy mindvégig ő uralta a társalgást, legalább annyira hozzátartozik ehhez az első képhez, mint kiejtett szavainak mennyisége. Legalábbis bennem. Még azt is éreztem, hogy akiknek igazán beszélgetnivalójuk lenne egymással, azok mi vagyunk ketten - akár így, szavak nélkül, mindegy. De csak hallgattam, és elővettem a Gézával kapcsolatos lexikális tudásomat, hogy a szubjektív benyomásokkal vegyítsem - ez eddig nem túl izgalmas, még csak tanulás se lesz, csak itt van az első találkozás, hát leírom, mielőtt magam is elfelejteném.

Aztán a "helyőrségesek" szokásos kolozsvári köreit róttam, és Géza nem nagyon jelent meg a színen - sokkal inkább a háttérben, pontosabban a fejünk, a szerkesztőség felett három emelettel, ahol lakik. Volt, hogy bejártam a fiúkkal a tanszékre kéziratokra vadászni, aztán némely kéziratot emberrel este a Music Pub-ba vagy tizen, és csak úgy egyszerűen folyt az élet, sorra tünedeztek fel a szép, jó, tehetséges gyerekek, akiknek idővel verseik, prózáik jelentek meg az Előretolt Helyőrségben, és kötetek az Erdélyi Híradónál. Szócs Géza mindvégig ott volt fölöttünk, és ez olyan tény, hogy szentségtörés még leírni is. Csakhogy nem nagyon írta még le senki: annak, hogy az elmúlt évtizedben megsaporodtak a fiatal erdélyi szerzők, némelyek Magyarországon is nevet szereztek, alapfeltétele volt a Szócs Géza nyújtotta biztonság. Lelki támogatásról volt szó, amit annak ellenére is éreztünk, hogy tudtuk: jó ideje nem ír (mi már akkor érkeztünk, amikor megjelent az ő Szindbádja, amelynek borítóján a következő felirat áll: "Sz. G. utolsó verseskönyve"). Tudtuk, hogy az az erő, ami azelőtt a versekhez kellett: valahol van. És mi úgy gondoltuk, hogy azt az erőt belénk fektette. Szerencsés helyzet, ha valakiknek "csupán" annyi a dolguk, hogy továbbhiggyék a beléjük vetett hitet.

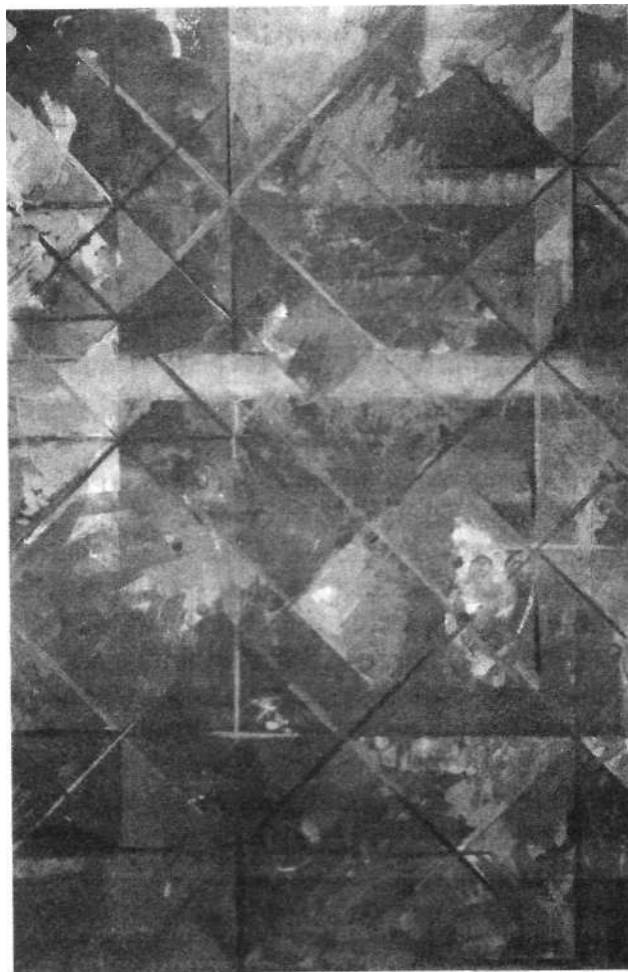
Szócs Géza most ötven esztendő. Engem is váratlanul ért a tény, még most sem tudom, mi legyen a véleményem: jó, mennyire fiatal vagy jó, mennyire idős. Ötven esztendő, és kész. Éppen a szüleink generációja, pontosabban nem: vagy fiatalabb náluk vagy idősebb. Engem azért lepott meg az augusztusi születésnap, mert ezzel az évszámmal egy olyan embert fordítottak le a számok és a biológia nyelvére, akit mindig is kortalannak ismertem.

Egyébként lesz új Sz. G.-kötet. Farkas Wellmann Endre barátom (neki kellett volna megírnia ezt a köszöntőt, de jelenleg fogalmam sincs, melyik erdélyi faluban bóklászik és miért) és mások nyüstölésére, ha nem is szerkesztett egy könyvet a tíz év alatt összegyűlt versekből, de hagyta, hogy összeállítsanak egy ilyet. Vagy két hete felhívtam Gézát. Úgy kezdtem, hogy akasztják a hóhért, anyagot kérek, új minőségben, szerkesztőként. Nevetett. Nem érdekelt, hogy hosszú hónapok óta lógok a folyóiratának ígért versekkel, azt mondta, kérjek az említett Wellmann úrtól. Az ő gépén találtam az eddig közöletlen *A halfácánok* című versciklust, melynek végső darabja olvasható a Lágymányosi hídon.

A kötet egyébként *Az al-legóriás ember* címmel lapzártánk körül jelenik meg.

Most úgy gondolom, hogy sem ez a köszöntő nem méltó, sem maga a most megjelenő könyv nem az ehhez a kerek számhoz. Persze nem méltó semmi sem: ez a szám nem létezik, információtartalma nulla, hőmérséklete fagypont. Úgy gondolom, hogy az ő ilyen meg olyan kerek éveit nem kis részben a közreműködésével lángot fogott Helyőrség-generáció munkája tölti be, úgyhogy nekünk semmi dolgunk sincs ez ügyben, csak ami a dolgunk. Isten éltesen!

Szálinger Balázs

Kiss György: *Perspektívák III. Föld*
gipsz, akril

Európában és Közép-Európában

A magyar politikai gondolkodással egyidősek azok az eszmék, amelyek országunk és kultúránk geopolitikai és szellemi elhelyezkedését kívánják meghatározni, még hozzá abban a térben, amelyet Európa, az európai történelem, társadalomfejlődés és civilizáció megjelöl. Korábban sem voltak kivételesek az ilyen törekvések, hadd utaljak csupán azokra a sokszor egymással is küzdő eszmei hagyományokra, amelyeket Bethlen Gábor, Pázmány Péter, Bessenyei György, Kölcsey Ferenc, Széchenyi István, Kossuth Lajos vagy Teleki László munkássága alakított ki. Szándékosan hivatkozom írókra is, államférfiakra is, hiszen a magyar közéletben és kultúrában szinte folyamatos az a kérdező jellegű gondolkodás, amely a magyarság európai helyzetét próbálja körvonalazni vagy rögzíteni.

Nyugat vagy Kelet? - lényegében ebben az elemi kérdésfeltevésben sűrűsödtek össze a történelmi tapasztalatok és dilemmák, és persze ez az egyszerűnek tetsző szembeállítás mindig megszabta a politikai, illetve kultúrpolitikai törekvéseket, koncepciókat és javaslatokat. Helyünk és sorsunk Európában - hogy Bajcsy-Zsilinszky Endre 1941-ben közreadott könyvének címét idézzem - azonban sohasem vetett fel olyan szenvedélyes, olyan vallató kérdéseket, mint a huszadik században, amikor nemzeti kataklizmák, tragikus úttévesztések és küzdelmes kiutkeresések adtak nemegyszer végzetes jelentőséget azoknak a válaszoknak, amelyeket a régi kérdésre a politika, a tudomány és az irodalom felkínált.

A "Nyugat vagy Kelet" kérdésben valóságos dráma rejlett. Ennek a drámának - a huszadik századi magyar történelem hasonló drámáival együtt - először Ady Endre adott hangot. Híres metaforáját, amely a megállapodni nem tudó komphoz hasonlította az ország helyzetét, a Figyelő 1905-ös évfolyamában megjelent *Ismeretlen Korvin-kódex margójára* című írásában vetette fel: "Kompország, Kompország, Kompország: legképessebb álmaiban is csak mászkált két part között: Kelettől Nyugatig, de szívesebben vissza." A "kompország" víziója azóta is kísérti mindazokat, akik számot vetnek helyzetünkkel, és szeretnék önismeretünket biztosabb alapokra helyezni.

A magyar irodalmi és politikai gondolkodás hagyományosan nyugat-európai eszményeket és mintákat követett, azt azonban általában jól látta, hogy lehetőségeinket és feladatainkat mindenképpen Duna-völgyi, "kelet-közép-európai" vagy pontosabban közép- és kelet-európai helyzetünk jelöli meg. Mindez elsősorban azoknak a gondolkodásait szabta meg, akik számot vetve a realitásokkal azt keresték, hogy a magyarság miként tudna közeledni szomszédaihoz, és miként tudna tevékeny szerepet vállalni a régió integrációs törekvéseiben. A Klapka György és Teleki László által kimunkált, leginkább Kossuth Lajos nevével összekapcsolódó "Duna-konföderáció" programjára, Jászi Oszkár 1918-as federációs terveire, Szabó Dezső és Bajcsy-Zsilinszky Endre kelet-közép-európai szövetségre irányuló elképzeléseire, vagy éppen Németh László és Illyés Gyula, Fábry Zoltán és Balogh Edgár eszmei útkeresésére gondolok.

Mindez elsősorban a politikai gondolkodás bizonyos törekvéseinél jelentkezett, ezekkel együtt ugyanakkor a tudományos és az irodalmi élet képviselői is a szóban forgó régió általánosabb törvényszerűségeivel magyarázták a magyar gazdaság, társadalom és művelődés sajátos alakulástörténetét.

A történelmi közép- és kelet-európai régiót ugyanakkor egymástól jól elkülöníthető kulturális körzetek, történelmi "alrégiók" osztják részekre, s a helyzetelemzésnek, a kutatásnak ezekkel is számolnia kell. Ilyen "alrégió" a szűkebb értelemben vett "oroszcsehek Kelet-Európa", a balkáni körzet, a történelmi Közép-Európa, amelynek "gerincét a Kárpát-medence és a lengyel síkság népei alkotják", végül az "osztrák-cseh-német területeken" elhelyezkedő nyugati "alrégió".

Nos, a magyarság hagyományos történelmi környezetét a közép- és kelet-európai népek: lengyelek, szlovákok, erdélyi románok, horvátok és Kárpát-medencei németek körében találjuk meg. Ebben a hagyományos történelmi környezetben alakultak ki a magyar gazdaság, társadalom és kultúra jellegzetességei, sajátos fejlődéstörvényei, a nagy történelmi kihívásokra adott válaszai. Általában ezzel a régióval számolnak az európai elhelyezkedésünkkel és tennivalóinkkal foglalkozó tudományos, irodalmi és politikai nézetek is.

Ezek a nézetek végig kísérik a magyarság huszadik századi történetét, természetesen nem mindig egyforma intenzitással. A "helyünket és sorsunkat" kereső gondolkodásnak mindig is voltak történelmi "csomópontjai". Fel kell tennünk a kérdést, vajon mikor élénkült meg a "kelet-közép-európai" orientáció, a helyzetünket és feladatainkat érintő geopolitikai és művelődéstörténeti gondolkodás. Mikor kínált ez a gondolkodás eredményekkel kecsegtető terveket, amelyeket aztán a hatalmi politika vagy az etatista nacionalizmus rendre elbuktatott?

Először az első világháború vége felé születtek termékeny gondolatok, midőn számot kellett vetni az Osztrák-Magyar Monarchia és a történelmi Magyarország szerkezeti átalakításának kényszerével, majd hamarosan teljes felbomlásának következményeivel. Ebből a korszakból való Jászi Oszkár koncepciózus, de sajnos már elkésett műve. *A Monarchia jövője* (1918), továbbá Ady Endre jövőbe tekintő publicisztikája (*Magyar és román, Levél helyett Gogának, S ha Erdélyt elveszik, A magyarság háza*), Dániel Arnold, a neves agrárpolitikus vagy Kunfi Zsigmond, a szociáldemokrata politikus útkereső tanulmányai, illetve a Huszadik Század című folyóirat vitája a Friedrich Neumann által megfogalmazott "Mitteleuropa"-elképzelésekről.

Ezután a húszas és harmincas években inkább a tudományos élet csendesebb műhelyeiben folytak a közép- és kelet-európai kutatások: olyan tanulmányok, illetve esszék születtek ekkor, mint Eckhardt Sándor *Az összehasonlító irodalomtörténet Közép-Európában*, Németh László *Tejtestvérek vagy Bartók Béla Népzene és a szomszéd népek népzeneje* című írásai. A helykereső gondolkodás a harmincas évek második felében bontakozott ki teljesebben, midőn ismeretessé váltak a nagynémet birodalom terjeszkedési tervei, mind nyilvánvalóbbá vált a szovjet geopolitikai fenyegetés, és tartani kellett attól, hogy egy újabb világháború ismét nemzeti katasztrófába sodorja az országot és szomszédait, illetve a magyar kisebbségi közösségeket.

Ekkor látott napvilágot Szabó Dezső *Magyarország helye Európában - Kelet-Európa* (1935) című röpirata, Bajcsy-Zsilinszky Endre *Helyünk és sorsunk Európában* (1941) című koncepciózus könyve, akkor, 1940-ben folyt a Magyar Nemzet emlékeztető "kelet-közép-európai" vitája, amely Pethő Sándor, Gál István, Szekfű Gyula, Kosáry Domokos, Ferdinandy Mihály és mások cikkei révén vetett számot az ország politikai orientációjának kérdéseivel, és jelent meg Gál István szerkesztésében és a Magyar Külügyi Társaság kiadásában a *Magyarország és a Balkán* (1942) című kötet a magyar kulturális élet "délelet-európai feladatairól".

A háborús években ismét csendesebb kutatómunkára volt csak lehetőség, mint ismeretes, az akkori kormányok, sajnos, alig hallgattak azokra a figyelmeztetésekre, amelyek az ország valóságos érdekeit kívánták előtérbe állítani. A háborút követő három esztendőben megint felerősödött a közép- és kelet-európai orientációt hirdető tudományos irodalom és publicisztika. Olyan művek jelentek meg, mint Radisics Elemér *A Dunatáj* (1946) című hatalmas, háromkötetes gyűjteménye, a Gál István szerkesztette *Magyarország és Keleteurópa* (1947) című tanulmánykötet, a Kemény G. Gábor gondozásában napvilágot látott *Váradhi hídverés* (1946) című dokumentumkötet, amely a magyar és román irodalom egy két háború közötti közeledési kísérletének történetét idézte fel, illetve Bibó István kiváló tanulmánya: *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága* (1946), amely ma is a kérdés megkerülhetetlen tudományos összefoglalásai közé tartozik.

Azt hiszem, joggal elmondhatjuk, hogy a közép- és kelet-európai helyzetünkkel foglalkozó tudományos irodalom, illetve publicisztika már szervesen beépült a magyar tudományosságba, a közírásba, illetve politikai gondolkodásba. Létrejöttek a nemzetközi tudományos életben is tevékeny szerepet játszó műhelyei, és a születő eredmények - dokumentumközlések, gazdaság-, társadalom-, művelődés- és kapcsolattörténeti kutatások - a közvélemény mind teljesebb, némelykor természetesen kritikai érdeklődésével találkoznak.

Ezeket az eredményeket és ezt az érdeklődést táplálja a szomszédos országokban élő magyar kisebbségek helyzete iránt megnyilvánuló figyelem is. Kétségtelen, hogy a közép- és kelet-európai népek történelmi sorsközösségére, ennek a sorsközösségnek a progresszív szellemű történelmi hagyományaira épülő és hivatkozó tudományosság és politikai gondolkodás joggal várja el, hogy ebben a sorsközösségben méltó helyet kapjanak a nemzeti kisebbségek, tehát a magyar nemzetnek a határok túlsó oldalán élő részei is.

Nem hinném, hogy az európai-uniós integráció "ad acta" tenné a magyar politikai gondolkodásnak azokat a törekvéseit, amelyek a szűkebb közép-európai integráció létrehozását célozták meg. Az uniós integráció (végre) nyugvóhelyetbe hozza a magyar történelemnek azt az "ingáját", amely szüntelenül mozgásban volt Kelet és Nyugat között, mondhatnám így is: az Ady Endre által vizionált "kompország" (végre) biztos révbe ér. Mindez azonban nem teszi feleslegessé a magyar geopolitikai gondolkodás hagyományos közép- (és kelet-) európai kötődéseit, már csak azért sem, mert egyfelől a közép-európai régió országainak egy része velünk egyidőben válik az unió tagjává, másfelől azért, mert az egyelőre az uniótól rövidebb-hosszabb időn át távol tartott országokban (például Romániában, Szerbiában és Ukrajnában) nagyszámú magyar lakosság él.

Következésképp a magyar politika kettős stratégiai térben lesz kénytelen tevékenykedni az elkövetkezendő évek, évtizedek során. Az első stratégiai tér: a közép-európai, mindenekelőtt a szomszédos országok övezete. Ebben az övezetben a magyar külpolitikának, kulturális politikának egyszerre kell szolgálnia a közép-európai megbékélést és integrációt, valamint a kisebbségi sorban élő magyar népcsoportok érdekeit. Fennmaradásukat, nemzeti identitásuk védelmét, kultúrájuk fejlődését és mindezeken túl a magyarság kulturális, szellemi, lelki egységének ügyét. A két stratégiai jelentőségű feladatot egymástól nem lehet elválasztani, és egymásnak nem lehet alárendelni: a közép-európai integráció előmozdítása nekünk az egyik legfontosabb nemzeti érdekünk, minthogy csak ennek az integrációnak a keretében valósíthatjuk meg ismét a magyarság kulturális egységét.

A második stratégiai tér maga az európai térség, illetve az az integrációs folyamat, amelyben most már elhelyezkedhetünk, amelyben történelmi hagyományainknak megfelelő szerepet fogunk játszani. Ez a stratégiai tér azonban nincsen zárva keleti irányba: tudni kell és fel kell készülni rá, hogy Oroszországnak a jövőben is komoly befolyása lesz a közép-európai régió jövőjének alakulására. Következésképp Magyarországnak és a közép-európai térségnek közvetítő és összekötő szerepet kell majd vállalnia Nyugat és Kelet között. Ez a közvetítő szerep természetesen nem jelenti azt, hogy egyenlő távolságra kell elhelyezkednie a két nagy tömb között: Magyarországnak a nyugati világban van a helye, de tudomásul kell vennie, hogy keleti határai egyszersmind Nyugat keleti határai, amelyek nem lehetnek ütközőzónák, hanem a közvetítés intézményeinek kell lenniök: gazdasági, kereskedelmi, politikai és kulturális tekintetben egyaránt.

Magyarország akkor fog szerencsésen politizálni, ha a most vázolt két külpolitikai - stratégiai - térben egyidejűleg lesz képes mozogni, és közép-európai, valamint kontinentális (világpolitikai) érdekeit együttesen tudja képviselni és érvényesíteni. Közép-Európában európai, a kontinentális politikában viszont közép-európai országgént kell(ene) megjelenünk. Mint európaiak, hatékonyabban védelemzhetjük a kisebbségi létben élő magyarokat, és mozdíthatjuk előre a regionális integráció ügyét, az európai nemzetek nagyobb családjában pedig akkor lesz méltó helyünk, ha saját: magyar és közép-európai értékeinkkel, hagyományainkkal kapunk bebocsáttatást.

Zágorec-Csuka Judit

Két fal között

"Ma is úgy élek, két vonat, két szökés,
'két menekülés' között; mint aki soha
nem tudja micsoda veszedelmes,
belső kalandra ébred.
Megszoktam ezt az állapotot.
Így kezdődött."

Márai Sándor: Egy polgár vallomásai 157 p.

Két fal közé szorultál,
két kultúrába, két országba,
két nyelvbe, két gyermek
mosolyába, két diplomával,
két úton járva, két keresztre
feszülve, de mégis egy
az anyád, egy az apád,
egy a testvéred, ők azt
akarták, hogy egy legyél,
s cipeld nyugtalanságod,
idegenséged, ők azt akarták,
hogy két fal közé szorulva is
boldog legyél, ők azt akarták.

Utak Európába

Útjaid még vihetnek Londonba,
Párizsba, Bostonba, Belgrádba,
Tokióba, New Yorkba, de meghalni
csak itt tudsz igazán megpihenni,
itt eshetik szét életed.

Útjaid még vihetnek idegen tájakra,
beleszorulhatsz még idegen,
kiismerhetetlen világokba, de csak
itt állhatsz meg ezeken a
magaslatokon.

Útjaid még vihetnek tökéletesebb
demokráciákba, szétszakadt
szigetekre,
de a szőlőszemek és a barázdák
hazahúznak vadon nőtt falusi
tájaidra.

Istenem

Istenem, ha célt adtál,
adjál hozzá utat is,
ha anyanyelvet adtál,
adjál hozzá szavakat is,
ha szerelmet adtál,
adjál hozzá tüzet is.

Istenem hallgasd meg
imáimat!

Major-Zala Lajos

Tűnődések

(Részletek)

A XXI. század legfőbb kérdése nem a haladás, a gazdasági növekedés, az álljólét halmozása, hanem az ember megmaradásának joggal felvetett, égetően sürgős, egzisztenciális problémája. Nemcsak a hídverés a gazdagok és szegények egyre mélyülő és szélesedő szakadéka fölött, hanem visszatalálás a gyökerekhez. A XXI. század elveszik az ember számára, az emberrel együtt, ha nem tér vissza a gyökerekhez. Minél jobban távolodunk a Földtől, annál jobban meg kell erősítenünk hovatartozásunkat, hogy legyen honnan táplálkoznunk a lebegő szédülés sorstalanságában. Globalizáció ide, globalizáció oda, a kérdés tehát az: gyökértelenül elveszni vagy gyökerekkel továbbélni?

*

Sokkal könnyebb, mondhatnám természetesebb magyarnak lenni Svájcban, mint Magyarországon. Itt ez magától értetődő, ami egyben megnyugtató is. Biztonságot és hitelességet ad személyemnek. Tudom, hogy honnan jövök, senki nem akad fenn ezen. Hunniában ezt magyarkodásnak csúfolják. Úgy látszik, már csak bizonyos rezervátumokban, a határon túl élnek még hiteles egyedek a kipusztulásra ítélt magyarok közül. Az anyaországban már nem érzem magyarságom természetes súlyát és örömét. Megváltoztathatatlan értelmét. Mintha (m)agyarkodó bélpoklos lennék a b-élpoklosok között. Piros-fehér-zöld m-agyarú pedigrével, ami fölöttébb gyanús. Ez a nép fogalomzavarok lelki káoszában és kisebbségi komplexusban él. Pedig tanulhatna a határon túli "kisebbségben" élő őslakosoktól, akik büszkén viselik megpróbáltatásokban is magyarságuk bélyegét. Ami végül is megemeli a személyiségüket, életüket megnemesíti bajaikban is.

*

Hogy boldogtalan vagyok, soha nem mondtam. Hogy gyakran elégedetlen magammal és a világgal: azt igen. De ez még nem boldogtalanság, mint ahogy fiam a minap megjegyezte és a szememre hányta. Mind jobban hiszem, hogy a költők és a szellem emberei eltévedtek a textusokban, kóvályognak szövegeik kicsiszolt érdektelenségében. És hogy soha nem volt annyira a költők dolga a lázadás, mint ma. Ordítaniuk, kiabálniuk kéne, még akkor is, ha elmeógyógyintézetbe zárják őket. Mert a bolondok háza az egyetlen valós, igazi hely, ahonnét tisztán ki lehet tekintem az Ember gaszágaira.

*

Lassan úgy érzem, hogy magyarországi beszélő partnereim és köztem tolmácsra lesz szükség. Egyazon nyelven más nyelvet beszélünk. Így hogyan értsük meg egymást a legelemibb dolgokban is? A török hódoltság 150 évig tartott, de messzire nem fertőzte meg annyira az emberi gondolkodást, mint az "embermegváltók" negyven éve.

*

Nincs veszélyesebb, mint ha valaki tudatlanul, rosszul akarja a jót. Felmérhetetlen kárt tudnak okozni ezek a "jótevők". Ha csak maguknak tennék, de a megcélzott alany mindig a magának okos, tudatlan embertársuk.

*

A spórolás elemi emberi feladat, fontos cselekedet. Aki az életen spórol, sietteti a halálát. Aki az emlékeken spórol, elveszti jelenét. Aki pedig gyereken spórol, a jövőjét teszi kétségessé.

*

A sötétből jössz a fénybe, a fényből távozol a sötétségbe, gondolod. Tévedsz, az atomok nem ismerik sem a fényt, sem a sötétséget.

*

Amikor az ember elveszti egy kedves családtagját, rokonát, ismerősét, súlyos csapás éri. De semmi sem hasonlítható ahhoz, ha elveszti önmagát: önbecsülését, önszeretetét.

*

"Egyetlen dolgot tudunk a jövőről, nem lesz olyan, mint a jelen." (Luis Borges)
Nagy bölcsesség, de mégis talán fontosabb, hogy a jelenhez hasonlítva, élhetőbb lesz-e a jövő? Mit ér nekünk ragyogó jövőben az élet élnetlensége?

*

Az életnek az élet a célja? Azt hiszem, igen. De milyen élet? S egyáltalán, mi az élet? Önmegvalósítás? De hogyan? Mi által? Miféle közegben? Az élet jog vagy ajándék? De akkor kötelesség is. Még ebben az egoista világban is. Igenis jogunk van a szeretetre, de kötelességünk sem kisebb a szeretettel szemben. S ez a kötelesség semmiféle mércével nem mérícskélhető.

*

A szegyenérzet hiánya elveszi az embertől emberségét. Kifosztja személyiségét. Ez a század azért lett a gyalázat százada, mert a szegyenelenség vette át a hatalmat a legalapvetőbb erkölcsi parancsok fölött. A szegyenelenség a bűnök bűne.

*

A rendszerváltozáskor - ha volt ilyen - azt gondoltam, hogy ez a nép megérett az érdemes fölemelkedésre. Minden külső segítség nélkül átvilágítja önmagát. Magába szállva, nemcsak eltemeti halottait, hanem bensőjében meg is gyászolja az ártatlan áldozatokat, s pokolba küldi azokat, akik mindezt a szörnyűséget az ő nevében, érte elkövették. Az ellenkezője történt, azokat emelte újfent a hatalomba, akik közvetve vagy közvetlenül felelősek a megtörténtekért. Gyászról tehát szó sincs. Belső gyász nélkül pedig nincs megtisztulás, nincs katarzis. Rossz hangulatú, mosolytalan népekre a világnak nincs szüksége.

*

Minden évben nehezebb a hazautazásom. Tologatom a dátumokat, félek a szembenézéstől. A szomszédokkal, a barátokkal, az író társakkal, amikor bizonyítványukat magyarázzák: hogy itt természetesen mindenki besarasodott. Hallgatom, hallgatom, ugyanazok a szavak, más jelentéssel. Egyazon nyelven más nyelvet beszélünk. Egyetlen remény: talán majd lefordítják szavaimat, ha én már nem leszek. Magyart magyarrá.

*

Az élet nem csak számítástechnika. Az iskola sem, hanem előkészítés az életre, mondhatnánk az élet főpróbája. Öröm, csalódás, elesés, felkelés, küzdelem, személyiségépítés, identitásalapozás. Rossz iskola az, amelyik csak tudásközpontú. Az iskola elsősorban nevelés, az emberi értékek elsajátítása, és csak azután jön a tanítás. Főlkészít a közösség és az egyén párbeszédére, az egymás tolerálására, a kölcsönösen kiegészítő aktivitásra. Hogy a közösségben élés ne gátolja az egyén kifejlődését, ellenkezőleg: előmozdítsa és gazdagítsa, kultúraépítővé és kultúrahordozóvá tegye egyben. A képernyő bámulása nem ösztönöz agymozgatásra, a tudásszomj sem növeli az önazonosság kiépítését. Káoszvilágunkban szemtől szemben a tanárral, a fürkésző bizalom adja meg a feleletet egy kamasz személyiségének próbákat kiálló kifejlődésére. Szégyellem leírni: a példaadás. A felnőttek példája a példátalan jelenben. "Gyomtalánítottuk" a történelmet, kiirtottuk a példaképeket. Vagy kacat-eszményképekkel töltöttük meg, tiszavirág sztárokkal. Féligazságokkal, álboldogsággal, és bornírt szövegekkel. Pedig nemcsak textusok kellenek, hanem élő és éltető szövegek, hogy megtanuljunk: a kultúra olyan, mint az oxigén, nem csak belélegezzük, hanem benne is vagyunk: benne és belőle létezőnk. Nem csak szemünkkel szívjuk magunkba, hanem agyunkkal is, a szív ritmusában, a gének múltat hordozó, jelent teremtő és jövőbe mutató lélegzetvételével. Tanítani sem könnyű, de a tanítás, nevelés nélkül fabatkát sem ér. Nincs rá idő és pénz? Milyen társadalom az, amelyik a jövőjén spórol?

*

Önkéntelen öncenzúra? Nemcsak az agyakban, hanem a lelkekben, a szívekben, a zsigerekben? Az utcán földre hajló, az aszfalton jövőt kereső, meggörcbült háttakban? A morcos arcokban, az ormótlanul nehéz lépésekben? Negyvenöt év beépített gonosz céltudatosságával, külső nyomásra a félelem, a megszokottság, a trehánytság, a közömbösség váltja ki bennünk a szabadság alattomos ellenségét, személyiségünk csonkítását, önazonosságunk ellehetetlenülését, hovatarozásunk, nemzeti identitásunk szétverését: az öncenzúrát? Negyvenöt év beépített fékrendszere működik az agyakban, automatikusan bekattanva *akkor és úgy*, ahogy megszoktuk, ahogyan *ők* akarták. Önkéntelenül irány- és sebességváltón. Oda-váltón reflexszerűen, mellébeszélésekre és hazugságokra beidegződve.

*

Európa tényleg multinacionális: népességének minden hetedik polgára kisebbségben él. 103 millió európai ősi földjén, vagyis szülőföldjén kénytelen magát alávetni a többség politikai akaratának, kitéve e többség jóindulatának vagy nagyon sokszor, rosszindulatának. Így harminc kisebbségi nyelv saját kultúrájának hordozója, de annak elvesztője is lehet. Várjuk, nagyon várom, legalábbis én, azt a pillanatot, amikor Európa szótárából e két szó végleg eltűnik: többségi és kisebbségi, s mindenkinek joga lesz a különbözősége, ha ennek a kötelességét és felelősségét is vállalja.

*

Vertem a mellemet gondolatban, hogy milyen szerencsés ember vagyok is én: 70 éves koromig soha nem voltam beteg. Aztán a Sors, vagy inkább vőm, akinek egy túlterhelt praxisa van Fribourg mellett, rám ijesztett. Feleségem kezét operálták, és a karácsonyi ünnepek után elvittem hozzá kötéscserére, de látva fáradt, sápadt arcomat, az EKG mellé fektetett. Rögvest éreztem, hogy valami nincs rendben, mert egy ideig csak szótlanul álldogált mellettem, de mindjárt rá is szóltam: na, bökd ki, csak nem haltam meg? Mindjárt be is fuvaroztatott - én voltam a fuvarozó sofőr - a kanton-kórházba kivizsgálásra. Persze a sürgősségi osztályra. Soha nem felejttem el azt a délutánt. Itt kezdődött kétnapi megpróbáltatásom. Cipeltek ide, húzkodtak oda, végül is a hatodik emeleten, abban a szobában kötöttem ki, ahol kedves festő barátom, Bruno Baeriswyl, a fribourgi Művészasztal alapító tagja, néhány éve, férfi kora teljében, meghalt. Magyarországon is járt, sőt ott kiállítás szerveztem neki Keszthelyen, aranyos barátom, Cséby Géza jóvoltából. Hévízen festette a képeit, nálunk is töltött egy hónapot.

Két nap múlva szabadultam az orvosok kezei közül, akkor is csak azért, mert a lányomnak - ő is orvos - bejelentettem, hogy megszököm, ha innen nem engednek el. Lányom ezt elpletykálta a kórház igazgatójának, akivel ugyancsak jó barátságban vagyok, másnap reggel már ő vizsgált meg személyesen és útnak is bocsátott, ezúttal a vőm szállított haza kocsijával. Amin Tóni, a kardiológusom, aki aztán a 70 éves születésnapomon muzsikált hajnalig, nagyokat nevetett.

Persze fiam is nagyon megijedt, a genfi Egyetemi Klinika nőgyógyász főorvosa - mennyi orvos a családban, te jó ég! - annyira begyulladt, hogy akadozó hangon alig tudott motyogni a telefonban, hogy nekem kellett még őt vigasztalni. Persze, az apjukat eddig soha nem látták betegen. Lányom találta fel a legjobban magát ebben a tragikomikus helyzetben. Mivel ismerte a legtöbb ápolónőt, hisz hónapokat töltött asszisztens orvos korában a sürgősségi osztályon, mindjárt meg is kérdezte az egyik csinos nővért: Mondja, mi van az apámmal? Nem is engedte, hogy válaszoljon, lányom rögtön rákérdezett: Udvarolt maguknak? De még mennyire - felelte az ápolónő -, teljes bevetéssel. Akkor nincs baj - nyugodott meg a leányom.

*

Azt sem tudjuk már, hogy mi is a felelősség, csak mutogatunk egymásra. Némán vagy sötéten borongó szemmel, vagy sértődötten félrepislogva. Evekkel ezelőtt valaki azt mondta nekem megrovón, hogy nagyon haragszik rám, mert kitaláltam a megalázó szót: magyaur. Éppen te - mondta ő -, akinek már nem sok köze van ehhez a házához. Kicsit megdöbbsentem de aztán megkérdeztem tőle: tudod-e te, hogy miért vett "idegen" feleségem, aki ötödik nyelvként megtanult magyarul is, amit gyermekeim is beszélnek, öt cserép virágot? S miért spórolt velem egész életében azért, hogy Molnár mesternél, Münchenben, megjelentethessem könyveimet? Magyarul, az Auróra kiadónál, saját költségemen. Egy házat vehettem volna belőle. S tudod, hogy most hova készülünk? *Hazamegyünk, hazalátogatunk, szülőfalumba, Tormaföldre, a kislakosi temetőbe.* Mert ebben a házában nekem csak sírjaim vannak, ahova *hazamehetek.* Sokkal több cserép virág kellett volna, ha a frontokon, a világháborús öldöklésben elesett nagybátyáim ismeretlen sírjaihoz is hazalátogathatnánk. A szűkebb családból egyetlen rokonom maradt, akihez még érdemes hazamennünk, és ez az anyanyelvem. Ez a csodálatos nyelv, amelyik még soha nem próbált kiebrudalni rokoni kötelékéből, sőt szeretettel keblére ölelt, és soha nem mondta, hogy te egy turista költő vagy. Nagyon jól kijövünk egymással. Formáljuk, ösztökéljük egymást. Egy-egy új vagy szokatlan nyelvi fordulaton mosolyogva össze is kacsintunk. S azt szeretnénk, hogy a jövő évezredben a múltat becsülő, ősoket tisztelő temetők körül gyermekeink ne *magyaurul*, hanem magyarul beszéljenek, helyes hangsúlyozással.

*

Tudom, nehéz a kisebbségi sors. Nagy a csábítás a többséghez csapódni. De mielőtt ezt teszi valaki, gondolja meg, mit kap ezért cserébe. Egy napjainkban alakuló kultúráért feladni egy ezeréves gazdag kultúrát, nem a legjobb csere.

*

Hogyan is mondjuk: elmegyek haza? Mikor jössz haza? Hazamész-e valaha? A haza ad és vesz. Ad biztonságot - sajnos nem mindig -, de ezért éberséget és áldozatot követel. Áldozatot, ha kell, életedet is. Aki a szabadságért nem tudja feláldozni bármikor életét, az soha nem fogja megtudni, mi is a szabadság. Aki a hazáért nem tudja életét adni, az örökké hazátlan lesz Európában és az egész világban. A hazán át vezet - nekünk a magyar hazán - az út Európába, s Európán keresztül a nagyvilágba. Aki azt hiszi, hogy ellenkezőleg is lehetséges, eltéved önmagában, és másokat is tévelygésbe űz, zűrzavaros lelkével mások szívében is káoszt kelt. Hogy ne mosolytalan, morcos tekintettel, megtört derékkal nézzen a világba, fogadja el azt a jövőt, amely az övé, és amelyet őriznie kell, mint a szeme világát. Hogy soha többé ne engedjük elsompolyogni markunkból a jövőt, a mi jövőnket, más, sunyi markokba, mert ezt valakik *úgy* akarják. Jövőnk így lesz közös, minden ember jövője. Mert ezt követeli tőlünk elfuserált életünk, megrongált Földünk, szennyben úszó környezetünk, kilyuggatott egünk, rongyos horizontunk.

*

Szégyelljem magamat, hogy ember vagyok? A huszadik század emberének tetteit mérlegelve lenne is miért. De fajunk nemcsak szörnyűségeket, gyalázatot, öldöklést hozott a világra, hanem történelme folyamán kitalálta a legnagyobbat: a szeretetet. Az ártatlanságot, a jóságot is a gonosszsgal szemben. Az erkölcsi parancsokat, a szabadság már-már elviselhetetlen fegyelmét és terhének felszabadító örömét is. Büszke legyek vagy szégyelljem magamat ember mivoltomért? Ember vagyok és kész. Nincs benne sem büszkélkedni, sem pedig szégyellnivaló. Sorsomon keresztül magyar vagyok. Ember. Magyar ember. Büszke legyek rá vagy kisebbségi érzéseim támadjanak még a szó hallatán is: magyar? Mi magyarok legalább annyit adtunk a világnak, mint amennyit kaptunk tőle. Talán arra vagyok a legbüszkébb, hogy már ezer év óta segítjük építeni az európai kultúrát Európa közepén, a világ emberiségének gazdagodására.

*

Érdekes, amíg vasfüggöny választotta el tőlem az országot, népét közelebb éreztem magamhoz. Az elnyomás, a megszállás, egy nemzet megalázása, méltóságának lealacsonyítása valahogy közös (bal)sorsba kovácsolt össze bennünket. Minél foghatóbb, egy telefonnal elérhető már a hazalátogatás lehetősége, annál távolabb tűnik számomra az Ország. Minél jobban csalódok társadalmában és népében, annál közelebb érzem magamhoz a nyelvet, az anyanyelvet, *az én nyelvemet* a magyart. Ez az egyetlen vigaszom: ez a hazám. A hazátlanok hazája: az otthonom. Úgy mosolyog vissza rád, ahogy te is bánysz vele. Szöveget be lehet csapni - vele másokat félrevezetni, önmagát hamis fényben kiragyogtatni -, de a nyelvet soha.

*

Megint nem jelent meg a Könyvhétre beígért könyvem. A válogatott és új verseim kötete. Hiába igyekezett a szerkesztő, a Nemzeti Alap kollégiuma elutasította támogatását. Az otthoniaknak is kevés a pénze könyvkiadásra, hallottam ki a különböző telefonbeszélgetésekből. De nem én kértem, hogy támogassák, hanem a kiadóm. Nem engem, hanem az életemből kicsikart negyven évnyi gyötrelmet kárpótolták volna, amit a családomnak okoztam. Anyagiakban, lelkiekben. Nem rovak fel senkinek semmit, de elszomorít az a telhetetlen irigység, ami nem a legjobb előjele a hon felvirágzásának, a szellemi tőke hasznosításának. S ez a szellemi tőke elfekszik kihasználatlanul. Pedig a legolcsóbb befektetés lenne a legnagyobb haszonkulccsal, de visszautasítják gőgből vagy irigységből az anyaországiak. Anyaországi? Micsoda félrevezetés. A nyelvnek csak egy hazája van, amely mindenki otthona, ha otthon érzi benne magát.

*

Politikába nem keveredett, hallom egy szelíd irodalmi guru méltatásában. Hát persze hogy nem, gondolom, hisz kurva volt és előre lefeküdt.

A munka élvezet, hallom egy munkakerülő mellveregetőtől. Hát nekem gyötrelmem. Ami a nem-muszájból ered, abból soha nem lesz értékadó, maradandó művészet. Jelenlétben rálátás a világra. Fájó tapintása az örök küszködés állapotának, az ember csorbuló létének.

*

Ha Hévízen vagyok, visszavágyok Fribourgba. Ha pensier-i villámból az Eiger, Mönch és Jungfrau csúcsain mélézik tekintetem, az egregyi templomra, a hozzá vezető pincék és szőlőhegyek sétáira vágyom. Nem tudom, hol vagyok itthon, bár otthonom kettő is van.

Acsai Roland

MÁR HINNED SEM KELL

"A víz nem mély, de az iszap...!"

Mindent elnyel.

Elnyeli, ami voltál, ami vagy -

S majd egy régész újra kirak.

A vízben vegyszer,

Csodálsz, hogy megmarad

Benne valami, hogy van egy hely

Benned, ami csak

Azé a mocsáré: ahol Ecettel,

Az öreg cigánnyal legeltetsz lovat.

Már hinned sem kell,

Csak a nádban taposnod az utat.

A VARJAK FÁJA

Első varjammak hiányzott mindkét lába,

Földigilisztákat raktam elé: egyen;

De ahogy kivettem a ketrecből, szárnyra

Kapott. Másodiknak a fél csőre nem

Volt meg: úgy etette kertünkben a társa,

Mintha a fiókáját - magától képtelen

Lett volna. A harmadikat agyonvágta
Az áram a nagyfeszültségű vezetéseken.

A negyedik egy télen csapdába

Lépett, levest főztek belőle nekem -
A felejtés kötelező, mint a varjak irtása.

Zsidó Ferenc

Kettesben

Kovács Krisztián, a jóképű, sármos bájlegény össze van zárva egy böhöm, átokcsúf lánnyal, Honcsok Bertával. Ciki, nemde? Szóval, nem össze van zárva, hanem néminemű különös események folyamodványaként vele, és csakis vele maradt kettesben - nuku külvilág, mint ahogy nuku sör vagy borotva, hónalj dezodorról már nem is beszélve.

Mi, a szórakoztató eseményeket egy különös kegy jóvoltából távolról követők csakis találgathatunk, miféle különös események következményeként kerülhet össze egy ilyen jóképű, sármos bájlegény ezzel a böhöm, átokcsúf lánnyal, de egyértelmű bizonyossággal sosem tudhatjuk meg. Igaz, ez nem is baj. Romantikára hajló fantáziánkat szabadon engedhetjük, azt gondolva, hogy például hajótörést szenvedtek, s aztán kettecskén kievickéltek egy lakatlan szigetre, vagy akár azt a verziót is számításba vehetjük, hogy egy kis magánrepülővel lezuhantak valami sziklás, elhagyatott helyen, de persze azt is elfogadhatjuk tényként, hogy embergyalázó bűnükért a szibériai pusztaságba száműzték őket, mi több, ha a meseiség urbanizált változatához fűlik a fogunk, arra is gondolhatunk, hogy valami láthatatlan mega-boszorkány hetedhét lakattal bezárta őket egy elátkozott, központi fűtés nélküli kastélyba, mert nem ették meg a tejbegrízt. Mindegy, a lényeg a lényeg. Jobb, ha a továbbiakban azon sem morfondírozunk, miért épp ők ketten kerültek ilyen helyzetbe, hanem megelégszünk azzal, hogy nyomon követhetjük az összezárás folyamodványait, mégpedig úgy, hogy erről az érintetteknek nem lehet tudomásuk. Különös kegy, nemdebár?

Kovács Krisztián a nyomorúságos helyzet ellenére igyekszik megőrizni méltóságát és sármos, bájdos mivoltát, ennek érdekében frizuráját hosszasan ápolja, ruházatát figyelmesen igazgatja. Honcsok Bertára, aki rútságát a maga természetes nagyságában mutatva lágyan hever a földön, egyelőre rá sem néz. Aha, ez a vihar előtti csend! Vagy a késleltető mozzanat? Mindenesetre, mi már nagyon várjuk, hogy történjék valami. Mert, hogy fog, arról szentül meg vagyunk győződve.

- Nem is tudom, azért bánkódjam-e jobban, hogy ebbe a helyzetbe kerültem, vagy azért, hogy veled... - halljuk meg végre Krisztián hangját, és ekkor már vadul dörzsöljük a tenyerünket.

Honcsok Berta elgondolkodik, kivár, majd tétován így szól:

- Nekem valami azt súgja, a végén áldani fogod a szerencsecsillagodat...

Kovács Krisztián úgy néz rá, hogy attól a csillagok hajba kapnak, de Honcsok Berta csak mosolyog: rútan, visszataszítóan.

Beveri vagy nem veri be? - találgatjuk mi. Mármint a pofáját.

- Legszívesebben beverném a pofádat! - halljuk ekkor, s már tudjuk is, hogy nem teszi meg.

- Hát, ha csak erre vagy képes... - vonja meg a vállát Berta. Húsa megrezzen, hullámzani kezd, Krisztián úgy érzi: szédül, kapaszkodnia kell. Biztos, ami biztos alapon leül, a lánytól távol, előtte a helyet, ahová a fenéke kerülni fog, hosszasan tisztogatja.

- Bevallom, ki nem állhatlak, ha valaha vége lesz ennek, boldog leszek, hogy többé nem kell lássalak - veti oda nyersen.

Berta mosolyogva válaszol:

- Én ezzel szemben oda vagyok érted, jóképű vagy és kívánatos.

Krisztiánt ennél a szónál előnti a hideg verejték. Arra gondol, hogy ő meg ez a lány, és megcsikordul az ég fölötté, szeme elsötétül, úgy érzi, ennyi megaláztatást nem képes elviselni.

Szerencsére beesteledik és nyugovóra térnek. Honcsok Berta gátlástalanul vetkőzik Krisztián előtt, aki ismét szédülni kezd, legszívesebben segítség után kiáltana, de tudja, semmi értelme. Mi kaján sajnálkozással csóváljuk a fejünket.

Egymásnak hátat fordítva alszanak el, Krisztián az éjszaka folyamán veszettül forgolódik fekhelyén, mert zavarják a lány testének gőzei. Az az érzése, mocsárban jár, s közel áll az elmerüléshez. Elnyúttan, rosszkedvűen ébred, Berta önfeledten dudorászik a közelben: éppen reggeli ürítését végzi, síkosan sompolyog elő belőle rútságának talaja.

Ekkor már mi is fintorgunk, Krisztiánnal pedig majdnem együttérzünk, közben nem fordul meg a fejünkben, hogy szuggerálhatnánk neki, jusson eszébe: Berta az egyetlen társa a nagy egyedülségben. Vagy mégsem jobb rosszal, mint rossz nélkül?

- Hogy aludtál? - kérdezi meg Berta dolga végeztével Krisztiánt, kezébe néhány dufla, sáros gyökeret nyomva.

Az kissé bárgyún néz vissza rá, ezért a lány bólogatni kezd:

- Igen, ennivaló. Itt más nincs - teszi hozzá magyarázatul, nagyot hersintve a gyökérből. Kétoldalt csak úgy csorog le a sáros lé.

Krisztián undorodva fordul el, hogy azt mondja, ez mindennek a teteje. Pedig nem az.

Átkozza balszerencsését, Honcsok Bertát, a helyzetet, amibe belecsöppent. Siránkozik. Mi ellene sirunk, vele nevetünk.

Ekkor váratlanul felgyorsulnak az események. Várható volt, mi? Megjelenik valami extra veszedelmes, például egy veszett farkas, vagy medve, vagy egy meséből meglógott sárkány, vagy éppen egy vadegér - mindegy, hogy mi, mindenesetre, aki ilyen helyre kerül, az számítson effélékre, mert az ilyen helyeken hülyébbnél hülyébb veszedelmes lények fordulnak elő. Szóval, ez a veszedelmes valami üvölt, ahogy a száján kifér, Krisztián begazol rendesen, menekülne, de nem tud, szeme elsötétül, s egyszer csak azon veszi észre magát, hogy egy hatalmas sebből vérzik, azt sem tudja, miért. Sehol semmi csata, ádáz összecsapás, védekezni lehetetlen: egy kemény harapás, s azzal a veszedelmes valami el - Krisztián újólag nem érti, miért. Persze, sebe vérzik és istentelenül fáj.

Honcsok Berta, aki eddig egykedvűen, ájulás- és sikolymentesen szemlélte az eseményeket, ekkor komótosan odabaktat Krisztiánhoz, rápillant bőven vérző sebére, s a helyzet komolyságához igazított hangon így szól:

- Ellátom a sebed, ha utána a kedvemre teszel!

Krisztián azt hiszi, nem hall jól, s ez valószínűleg sebesülésének köszönhető. Értetlenül néz hát Bertára, aki tagoltan, komoly arckifejezéssel megismétli:

- Ellátom a sebed, ha utána a kedvemre teszel!

Krisztián elfintorodik, arra gondol, milyen lehet ennek a lánynak kedvére tenni, aztán fogadkozni kezd, hogy inkább a halál.

Telnek a percek, Honcsok Berta türelmesen vár, Krisztián sápadozik. Élete legnehezebb csatáját vívja. Én, a sármos bájlegény ezzel az ocsú átokcsúffal? Végül, testét megremegtető lelki tusa után enged: kár lenne elvérezni, kár lenne értem a sármos bájlegényért... Int Bertának, aki melléje térdel, s ügyesen, megtisztítja, kimossa a sebet, ingének egy darabjával be is köti. Utána vizet ad neki, és pihenni hagyja. Eltelik egy óra, Krisztiánba lassan visszatér az életerő, ám ő azt kívánja, bárcsak ne így lenne. Próbálja húzni az időt, de nem lehet soká, Berta elébe áll:

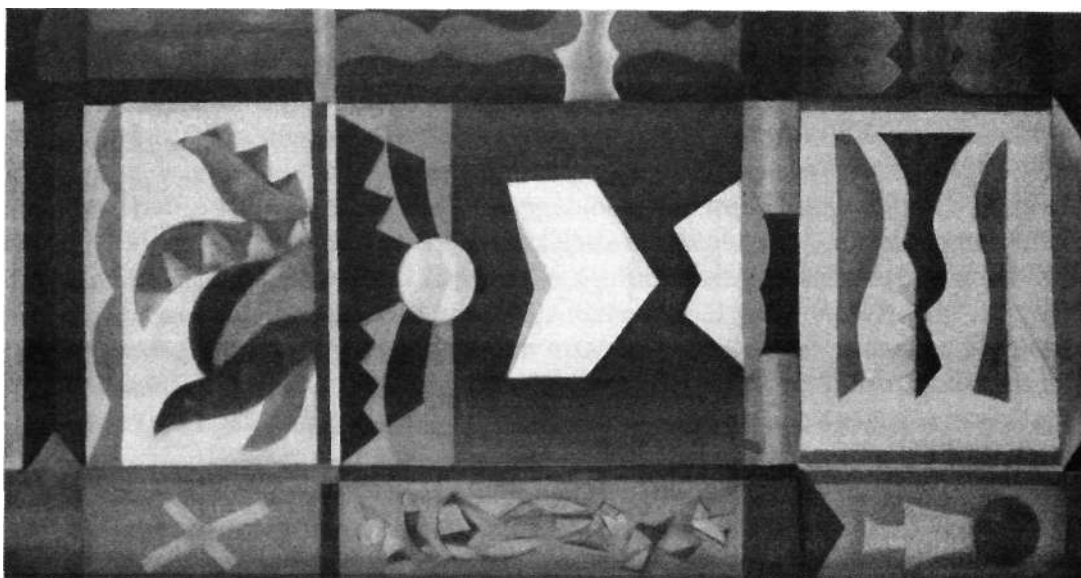
- Most te következzel!

Krisztián behunyja a szemét, tótágast áll benne a világ. Jöjjön, aminek jönnie kell! Kezével Berta után nyúl, az kéjesen engedelmes, valósággal belelóg a tenyerébe. Levetköztetni? Minek! Fogait összeszorítja, ujjaival elszántan matat. A bőrönd nagy, lehet pakolni belé. Újra úgy érzi, hajón van, s az rakoncátlanul ringatózik. Szédül, kapaszkodnia kell...

Utána pedig csak nézi Berta kéjesre lilult arcát, sajnálja magát, fejét verné a falba. Keze ökölbe szorul, zavaros szemekkel, másvilági fájdalommal kérdi magától:

- Vajon ez után mi jön még?

Nekünk pedig, kik az eseményeknek szemérmes, de kíváncsi szemtanúi vagyunk, egyre inkább kezd tetszeni a dolog, izgatottan várjuk a folytatást, s közben arra gondolunk, mekkora szerencse, hogy nem egy édes, bájosan vonzó lány került Krisztián mellé arra a helyre, mert akkor milyen unalmas, szirupos átlagtörténet kerekedne ki....!

Csík István: „Cím nélkül”
olaj, farost

A büntetés: feltámadás

Tar Lőrinc a túloldalra tartott, s közben azon morfondírozott, hogy az öngyilkosok valószínűleg hamarabb támadnak fel, úgymond őket előre engedik a sorban, mert mindenki tudja róluk odaát, hogy nekik sürgős. Azért indultak el hamarabb, a hívást nem várva ki. A rendes halottak sorszám szerint következnek, az öngyilkosokat pedig minden bizsonnyal soron kívül szolgálják ki. Ennyit igazán megérdemelnek! Ezen a gondolaton Tar Lőrinc nagyot derült, és az arcán széles vigyorral érkezett meg. Szemmel láthatóan már várták. Ukmukkfuk feltámasztották - Tar Lőrincnek ideje se volt megfigyelni, hogyan csinálják -, aztán kedvesen, de határozottan utasították, hogy vonuljon félre, és kövessen el újból öngyilkosságot. Tar Lőrinc meghökkent kissé, de aztán megvonta a vállát, s tette, amit mondtak neki. Ha ez az eljárás, hát ez! Lássuk, mi következik utána!

Miután újból átesett a dolgon, frissen és üdén ekképp töprengett: Ki merészeli azt mondani, hogy öngyilkosságból egy elég egy embernek? Nekem például a második sokkal jobban esett, mint az első! Az első egy nagyon fárasztó és unalmas procedura követte, mindenki jajveszékelt, sopánkodott körülöttem, s én még annyit se mondhattam, cseremakk, megfogtak, levetkőztettek (hát nem zsenáns?!), bekentek valami undorító balzsammal, fehér inget és zakót húztak rám, rám, kérem szépen, aki még az esküvőjére is farmerben ment, s azzal beletuszkoltak egy koporsóba, aminek még gyanta- és pácszaga volt, rám csukva a födelet. Nem borzasztó?! S hát még utána mi mindent kellett végighallgatnom! Jött a pap, fintorogva rám nézett, épp csak ki nem köpött, s azzal elkezdte... Nem elég, hogy sokáig beszélt, ráadásul valótlanosságokat is állított. Azt mondta például, hogy megittam egy pohár permetlevet, így vetve véget életemnek. Pedig dehogy egy pohárral ittam meg! Kettő kellett! Manapság már a permetlevék sem olyan jó minőségűek. Szinte csodálkozom, hogy a kolorádóbogarak megdöglenek tőle. Persze, az is lehet, hogy az, amit én ittam meg, hamisítvány volt! Fúj! Hát nem pech?! Nagy dolog, hogy az embernek halálakor sem lehet nyugta a hamisítóktól! Továbbá abban sem volt igaza, hogy az elkeseredés sodort bele az öngyilkosságba! A francot! Csak egyszerűen elhatároztam, kitolok a világgal, megmutatom neki, hogy úgyse az van, amit ő akar! Odadörgöltem neki, hogy nézd, egyáltalán nem akarok élni, tehát csöppet sem érdekel, hogy nem hagyod... Törödjön veled a devla! Igen, kérem szépen, ez az egyetlen megoldás: ha a világ félvállról kezel téged, tégy te még ügyabbul!

Hát még azok az ízléstelen koszorúk! Steril, pállott fehér virágokkal. Celofánborítás rajtuk. Celofán: nagymamám befőttjei jutnak eszembe róla. Szegény nagy: mindig elromlottak a befőttjei... S azok a nyavalyás szalagok a koszorúkon: megtört szívvel búcsúznak... Nocsak! És aztán a sok szortyogás, hüppögés. Frásza van az embernek tőle! Szinte bánja már, amit tett. Mondom: szinte. Kivörösödött orrok, eltorzult arcok, s még érezd jól magad! Akad egy kis eltűrnivaló!

Ezzel szemben ez a második mennyivel egyszerűbb volt! Megteszed, és kész. Senki sem szörnyülködik, nem vág pofákat, a pap sem csóválja a fejét. Megtetted? Mi sem természetesebb! Olyan, mintha fogat mosna az ember, csak annál könnyebb, mi több, izgalmasabb is. Fontos esemény, de nem szenzáció, nem csámcsog rajta a fél világ. Mindig is erre vágytam, immár megadatott nekem!

Ez igen: boldogság! Végre biztos lehetek benne: jót és jól csináltam! Nem maradhat el a jutalom sem...

Amint így morfondírozott, ismét megjelentek előtte az illetékesek, gratuláltak a rutinos öngyilkossághoz, ukmukkfuk föltámasztották, egy pillanatig fátyolos tekintettel néztek rá, aztán kedvesen, de határozottan utasították, hogy vonuljon félre, és kövessen el újból öngyilkosságot. Tar Lőrinc meghökkent kissé, de aztán megvonta a vállát, s tette, amit mondtak neki. Ha ez az eljárás, hát ez! Lássuk, mi következik utána!

Ez alkalommal már nem esett olyan jól a dolog. Nem volt benne semmi újdonság. Morgolódott, elégedetlenkedett is egy ideig, végül aztán így nyugtatta meg magát: harmadik az Isten igaza, hol érvényesüljön ez jobban, mint itt?! Biztosan megakartak győződni róla, hogy..., biztosan ez a volt a beavatási szertartás. Amikor kezdő öngyilkosként ide kerülök, még nem vagyok képes felfogni ésszel az itteni törvények értelmét - ehhez fel kell nőni. Ezt a folyamatot ők irányítják. Tudják, mit akarnak. Nekem nem maradt más, mint alávetni magam akaratuknak.

Tar Lőrinc frissen, de kissé türelmetlenül járkált fel-alá, hiányolta, hogy senki sem törődik vele. De tévedett: nemsokára ismét megjelentek előtte az illetékesek, gratuláltak a rutinos öngyilkossághoz, ukmukkfuk föltámasztották, egy pillanatig fátyolos tekintettel néztek rá, aztán kedvesen, de határozottan utasították, hogy vonuljon félre, és kövessen el újból öngyilkosságot.

- Nofene, mi akar ez lenni? - lepődött meg Tar Lőrinc. Hiba csúszott a rendszerbe? Vagy épp ez a rendszer...? Lehetséges? Nem erről volt szó! Azaz, ha jobban meggondolom: nem volt szó semmiről...

És ez így ment... Végül Tar Lőrinc már egyáltalán nem kívánta a feltámadást, de az illetékesek csak jöttek, feltámasztották, és felszólították, hogy kövessen el újból öngyilkosságot.

S hogy mindezt miért tették? Tar Lőrinc második bűne az volt, hogy erre nem jött rá...

arám a marg

október
ber huszonhárom
kimon
kimondtam a boldogító igenf

kezemben arám a marg
csinos margináliám
margarinos hleb-át
szor es maj
szolt dat-ig s haj!

oltam nazáliám
margináliám oh!
arám kacsója kezembe
szimult simultán m/arám
s farán a legy AH!(KACH)
tám-nak lett vége így legott
s maradt itt hirtelen
egy keresztriz szár -
————musikó!

suSong

én édesen
drága haskeselyűn te
ó édes gyűszűvirágon ha turnád
mennyire szomjúhoszon e hájat
rötet legellöt édesen
r-dött naplementepor bukván
pillárid selymes fonálin a tény

a tény ó édesen
drága haskeselyűn te
ha ép naplementepor kurtán
sussanna ajkín ha-gyot
malmozna csókacsót a szán
kajakid robin darázsín
hűttetvén a drága teltet

ó én édesen
te drága skarabeusz bogár
én édes cickafarkon te
ha e szomjjon holtanád
leendedél e szünben fajd
törökös faló is édesen
nyúgalon és léke palán

skino/frézia

(részletek)

**elkiabáltunk
nehányj 'nagyszavat'
szabad vagy nem(?)
plofonvertük a falóságot
s most 'ott' vagyunk
ahol a p art
szakad**

*én nem ülhetem a rakpart alsó kövét
fogamban nem szaporodhat az idegen anyag
a semmi ágára sem ülhet fel szívem
s riadt lelkem föl nem sikolthat*

*ide nem jöhet karóval már senki
és nem képzelhet senki sem már rózsát
itt nem lakik már senki város peremén
és nem szerethet senki sem úgy Flórát*

*Mutatvány a szerző saját kiadású, hamarosan megjelenő **amima** című kötetéből.

Aranykor

a méregpohár kiürült
egykor istenek voltunk
ma humanoidok
államfényben ragyognak
az angyalok
integetnék
de nem tudom
hogyan ott vagyok

Keresés minden nyelven

Az erdő irányt változtat. Észak és
Dél helyet cserél.
Egy római Pannóniában.
Elfeketül az ég.
Süllyedő hold. Időeltolódás.
A kővendég arcát földbe meríti.
Felismertelek. Szél fúj.
Lángoló arcodat.

Azt mondják, az idő letelt. S az idők
végén a kezdet visszatér.
Ezért érzem úgy
szüntelen, hogy mindöröktől fogva
élek én.

Halhatatlanokat keresek a földön.
Az ég madaraiként élőket.
Kinek az üdv, kinek a kárhozat.
Boldogtalan csillagzatok!
Megtörik szememben a fény.

Trójai vadász

Koszorúk égnek ereimben
És eljön a nappal és eljön az éjjel
Ahol a fekete a fehérrel összecsap
Két örökkévalóság között
Élők és valaha éltek
a városban ma vörös hó esik
azt mondják, meghalt a Pápa
a koldusok a téren
fénylő csütörtök herceg
a háború rátör Európára

valaki más élete

fényévek távolából írok
de Európa nem válaszol
infravörös összeomlás
a gyűrű bezárult
a történelem megismétli önmagát
megperzselődtem
abban az évben
fellövöm magam
az Európa-holdra
a kéz és a fegyver is készen
cseppek a töredékarcon
a tükörben elviselhetetlen
ragyogás
van, mert született
önmaga gyermeke
a szellem végső megoldása
az utolsó idők hercege

Határ Győző

Sziparionidész (Színdarab-vázlat. Álomkezdemény) (első felvonás)

A Nagy Felkészülés. Holmik összekapkodása. Böröndfedelek csapkodása. Szürke taxit rendelek. Szürke szárnyas taxit? Igen, mert nagyon messzire repülünk. Attól függ, hogy melyik sivatagon keresztül; a kandahárin félár, de a kalahárin, a tundrák fölött, az dupla taksa. Bánomisé, dupla-tripla, úgyse én fizetem, hanem a kincstár. Kincstár? Miféle kincstár? Hát a Világuralkodó. Világuralkodó? Miféle Világuralkodó? A Nagykirály. Annak annyi tenger pénze van, hogy naphosszat csak számolja: mire a végére érne, már többje van neki. És ér a végére? Soha. Ha taxikaravánnal röpnénk, azt is ki tudná fizetni.

Szárnyas taxi megrendelve (korábban is, mint kellett volna:) lent vár. A csomagolás még sokáig tart. Kabátok, alkalmi ruhák az udvarképes fellépéshez. Le kéne szaladni és megnyugtató, valaki ugorjon le, a taxist: készülünk, nemsokára indulunk. ŐNagySzentFelségének a gyorsdísztvírat - az sem ártana: jövünk, hogy Hozzá hódoltassunk Minden Nemzeteket.

(Három lányom, apám, anyám, feleségem: összevont hetes-szerep, egyszerre egy személy játssza:) Ne szaladj le így félmeztelenül, fiam, apuka, még megfázol. Sebaj, majd így, ahogy vagyok, magamra kapom azt a pétervári szürkefarkas-bundámat, a földigérő-legmelegebbet. Amétkben a Sarkövön jártál? Azt, dobjátok rám: míg másoknak lefagyott a füle-farka-fütyülője, én olyan voltam, mintha felsütöttek volna szalonnának a szibériai szürkefarkas-bundámban. Nincs? Dehogy nincs: meg kell legyen. Küldjétek utánam a szobalánnyal. Aztán fiam, kártyapaklit, ostáblát, sakkkészletet. Itthon ne hagyj, apuka? Viszed? Viszem, ha berakjátok, a malachit-faragott dögnehez, de főfejedelemhez illő - csak ne legyen nagyon nehéz az a guruló börönd. A vámhatáron szaladnom kell veled. Hány vámhatáron, apuka? Csacsi: egy, de nagy. Sebaj, elbírja a mozgójárda.

Ami nincs ám minden vámhatáron. Mi nincs, fiam? Mozgójárda. Hátha játékos kedvében találok ŐNagySzentFelségét és felteszi lányát/fele királyságát egy játszámra, amilyen hazardőrök a királyok (rosszabbak Pascal-nál. Kinél? Ugyan hagyj, egy életbiztosítási ügynök, siess, még elkésem). Mainapság igaz, nemigen akadnak igazi királyok, ez a miénk is, mutatóba, amilyen tedd-ide-tedd-oda, olyan Legnagyobb. A mienk. Mondják, akkora mennyezetes ágyban hál, hogy afölött soha nem megy le a Nap

elindulás előtt, amilyen gyorsan csak lehet, befalni az újházi tyúkhúslevest; de ne hívjuk fel a sofőrt? Ne ültessük le, ne kínáljuk meg egy tányér levessel? Meleg kanál a hasába és majd nem lesz olyan türelmetlen: nem kellemes a döngő lóherekeresztelés pillérrengetegében, a döngő útelemelek alatt parkolva. Ne! Ne! (elvetjük a gondolatát:) csak időt veszítenénk, jobb így, sürgő-forgó családi körben, egyesegyedül. Villámgyorsan belefetyeljük az újházi tyúkhúslevest és leküldünk valakit, akárkit: szaladjon le és nyugtassa meg, hogy igenis indulunk.

A sofört, ha még ott van és nem szökött meg. Összekapkodni. Irattárca, okmányok, pénz, valuta, bankátutalás, iparendély, hitelkártya. Hogy minden együtt legyen.

(második felvonás)

Útközben vagyunk. A taxisoför fejét telebeszélem a változással: hajlítóboldogság, boldogságfeszültség, a boldogtalanság kiszülésének földelése. A pályaudvar hogy milyen lesz fellobogózva. A tömegek elszédítése. A titokzatos "Megérkezés", az örvendetes "Kibontakozás". Nagy érzelmi felolvadások, már mindenki *illendő* és hajlandó. Minden hogy milyen lesz. A döntő pillanat. Eltépett célszalag, farsangi üvegrágók, tojásnyelők, zsákfutás. Harosnások, háromszoros fanfár. Követek érkezése - ajándékhajcsárok. Ilyen lesz.

Hetedhét határon igazoltatás, anyja neve? Születési éve? Rendfokozata, rendszáma? (Hogy menjen, mint a karikacsapás). Lepányvázva-körülkötözve: ajándékok torony-tömegével fogok megtérni. Fordított "tatárjárás" - ajándékok zúdulása az országra. Nem kaszabolni, hanem hozni jönnek, hozni. FÜGGÖNYJÁRTAS, TÉRKÉPJÁRTAS, CSILLAGJÁRTAS, FEGYVERJÁRTAS a fegyvertelenségben. ÜTKÖZETJÁRTAS az ütközet-mentesítésben.

Már mintha ott volnánk. Az első berohanás a Trónterembe. Nem sikerül. Lanyha, lassú, lélektelen.

Második berohanás. Jelmezes próba. A trónterem rendetlen, mindenki ide-oda rohángál.

JÁTÉKMESTER: Miért üres a trón? Oda, aki király mindened van, ülj fel, szaladj!

Tartás, de méltóságteljesen! Megcsördítem a korbácsomat: hármat csördítek és addigra mindenki találja meg a helyét.

Harmadik berohanás: főpróba. A sajtó. Zörög-zizeg, picsog, susmorog. Egyöntetű-maliciózus. A ridegség falanxa. A színen harsány memóriazavar. Akinek ugornia kéne, meg se moccan. Akinek körül cigánykerekeznie kéne, lecövekel. A háttérfüggöny ideges hullámozása. A nagy Megmerevedés: semmi-de-semmi. Nem-s nem, az istennek se.

JÁTÉKMESTER: Mi ez? Játsszod az eszedet, fiam, ami nincs? Színre hozod nekem a RIGOR MORTISZODAT, ahogy Euripidész a Szerepet neked megírta? Mi?! Te mondtad rám, a háram mögött, a társulati ülésen, hogy hülye dög?! S még anyázol? Hogy a fal adja a másikat, fiam, akkora nyíltszíni poflevest, amekkorát ti kaptok, szarjankó hét vén bunkó, hogy a közönség közé nagy ívben kiköpöd a hamisfogadat! Igen...?!

Jégfal-mozdulatlanság. A leejtett gombostű - elfelejtve: annyi se

(harmadik felvonás)

Berobban a Diadaláradat. Árad a diadal: az üreskezűséget "bőségnek", az üresfejűséget "lényeglátásnak", a nyomorékokat "atlétáknak", a begazoltakat "bajnokoknak" tüntetik fel

Koronabeszédében a Trón türtőzteti haragját, melyre előbb-utóbb gerjedni kénytelen: nem lát semmit a beígért "csudákból". Becsapva érzi magát. Az uralkodás gúnyoros "tajtékzása": az Örömhírhozónak életétárja, melyminő halálnemek között választhat. Forgatott torokpecekkel, hátulról: hurokfojtás. Kimetszett belétől való elkorbácsolás. Kerékbetérés, karóbahúzás; elevenen-megnyúztatás felnegyeléssel, stb.

A Boldogságkövet egy másmilyen halálnemet választ: azt, hogy mindahányan vagyunk, többé soha-de-soha ne ébredjünk fel ebből a boldogító álomból.

NAGYKIRÁLY: Hogyan? Mindvalahányan a te álmodban volnánk létezőben, te csimasz! Azt állítod, hogy általad mondom, amit beszélek, még hogy te adnád számra a hozzád intézett szavakat és, a ripők aki vagy, engem is te tettél ide azzal, hogy megálmodsz trónomon?

BOLDOGSÁGKÖVET: Úgybizony. És ha én most ebből az álomból felébrednék, te is megszűnnél, Nagykirály, birodalmastul-mindenestül.

NAGYKIRÁLY: Pimasz pernahajder! Álompaprikajancsi! Hogy ez mit nem merészel -

BOLDOGSÁGKÖVET: Mert Nagyúr, csak az álmodásban létezel, és csupán az álmodásban van, hogy megérjük ezt a Rólad elnevezett Aranykort, ezt a tejjel-mézzel folytatott Kánaánt, amely a visszafelé sült fegyverek ellehetetlenülése és a mindbékességes Globalizáció. Hogy megtarthatd TeNagySzentFelséged glorióláját a világuralkodásban, ki a te Baldachinos Kutyaszorítód, egyetlen útja a te Üdvödnék és bennemaradásodnak az Aranykorban: az *állóképpé* változás.

NAGYKIRÁLY: Én, hogy azzá merevüljek - hogy ott lapuljak a Festett Függyönyön, és azzá legyek, ami színházatokban óriás-függyönyötök, széltében, a proscéniumon, a Nagy Szipárion?!

BOLDOGSÁGKÖVET: Hogy azzá légy -

NAGYKIRÁLY: Még mit nem! Hát már a ragadványnevemnél több se legyek, mint volnék amúgy: *Sziparionidész...?!*

BOLDOGSÁGKÖVET: Több se. Úgybizony. Függyönyöd összegördülése megragadja örökkön-örökké tartó trónboldogságodat, amely a felfestett Szipárionban él csupán és *felgördültével* te is és veled minden. Megsemmisül.

NAGYKIRÁLY: Azt akarod tehát, hogy merevedjünk meg, nemdebár?

BOLDOGSÁGKÖVET: Igen, azt. Dedebar. Hogy megmerevedjünk és *képpé* változzunk.

NAGYKIRÁLY: Álomképpé?

BOLDOGSÁGKÖVET: Nem, Nagyuram. Hanem *állóképpé*. Mindvalósággal azzá a csudatékony faliszönyeg-képpé, amelyben vérünk tovább kering, és mindörökétiglen érezzük, hogy nagy ágaskodással vágtatunk, nagy bizsergéssel bozsgunk és pendülünk.

NAGYKIRÁLY (*gyanakvólag*): Mi ez: sarlatánság avagy csudamívelés?

BOLDOGSÁGKÖVET (*füligvigyorral; kényszeredett-szemérmes-cinikus*): Is, is.

NAGYKIRÁLY: Megfogtalak, lacházi bitangja, megfogtalak! Vallj színt, mor-dízomadta, vallj színt izibe!

BOLDOGSÁGKÖVET: Sem, sem. Emennek sok volna, amannak kevés. Biztosíthatom NagySzentFelségedet.

NAGYKIRÁLY (*rosszul palástolva keserűségét*): Azért jöttem a világra, hogy példázatban éljek? Hogy így, ilyen állítólagos mivoltomban mímeljem uralkodásomat a Mindenségen...?!

BOLDOGSÁGKÖVET: Ne mímeljed: míveljed. Uralkodjál.

NAGYKIRÁLY: Haj-baj. Példálódzásoddal elvetted uralkodásom gyeplőjét és én meg eleresztettem -

BOLDOGSÁGKÖVET: Hja! Szolgálatodra, Nagyuram. Valamennyien példázat vagyunk: példátlan példázat.

NAGYKIRÁLY: Kétdimenziós?

BOLDOGSÁGKÖVET: A mester, aki bennünket rajzol, az is, ő is: kétdimenziós. Csak később következett be amaz átkozott meghármasítás, a dimenzionalizáció.

NAGYKIRÁLY (*önnön gránitszobrában. Halálraszántan körülnéz; parancsolólag felmagasodik. Fejedelmileg*): Legyen meg. Mindenki! Legyen meg!

A birodalom megmerevedik. A kontinensek állóképpé válnak.

(*epilógus*)

A Játékmester lekapja a protagonisztészt nagybeszédűségéért. A garrulitás megbocsáthatatlan, hát még a Főgarrulitáriusé, aki arra tette fel életét. A Verbum részegültje az önmérgezésig.

JÁTÉKMESTER (*magánkívül ordibál vele*): Mi ez, te ország-gyalázata, mi ez? Furor Verbalisandi? Rosszabb: *Furor Garrulandi*? Mi ez?

BOLDOGSÁG KÖVET (*féltérdre ereszkedik*): Uram, *philosophi garrire coeperunt*

JÁTÉKMESTER (*mind jobban megdühödik; toporzékol. Leköpi. Crescendo*): Rosszabb, annál is rosszabb. *Furor logorrheandi! Furor Transmogrificandi! Furor Galimatandi! Furor Circumbilivaginandi!* Bitang harmaia!

BOLDOGSÁGKÖVET (elébeborul): Uram, tégy velem magas belátásod szerint.

(*álom: 2000 11 24*)

Császár Dezső

Széttörted

Egyedül vagyok, kiülök a fényre,
hogy várjak így az égtelen reményre,
távolról integetek a hajómnak, széttörted,
olyan mint egy facsónak.

Feketét hímzek az ég kékjére,
perdülök mások mérgére, ösvényeket
tépek puszta kézzel széjjel,
hogy teljesen körülfalazzon az éjjel.

Vérdíjat tűzök ki verseim versére,
úgy várok rá mint emberi beszédre,
lemorzsolom sejtjeim, hogy újraalkossam
magam, megdöntöm önmagam köré emelt falam,
forró kenyeret sütök, kell a készlet
ha egyszer itt hagyom ezt az egészet.

Felejtés

Egyik nap a felejtéssel álmodtam,
a felejtésért, hogy elfelejtsem mint
merült alá hal-tested az égi vizek
kendőjében.

Láttam az álmomban egy kék madarat,
de elfelejtettem mily dalra hangolta csőrét.
A felejtéssel álmodtam.

Most is várom a felejtést, érzem átmossa lelkem
mint a szita a napfénycseppeket, erős karomban
óvó biztonságban nyugszik meg egy elárvelt lány.

Nem akarom ezt a képet elfelejteni.

Megöltem magam

Megöltem magam párszor miattad,
de mintha mindegy lenne, újra élek,
mindig várlak, ahol szoktalak
napi több órát töltök el ott.

Magamhoz szoktattam már a padok
helyét, sokat meséltem nekik rólad,
szorosan vannak a padok és
rámkiabálnak.

Futnék a karjaid közé,
ha neked is ez kellene,
mindig várlak, néha
könnykatonáimat
sorakoztatom fel egy lapra.

Ha a gyermekem lennél,
félnél a homokembertől,
magamhoz ölelnék
és elfújnam a homokot.

Temetésem

Szóval eltemettetek,
azt hittem még hisztek
szavaimnak de rámszártátok a koporsófedeletem,
elegáns vagyok, nem erőltetek semmit,
legyen meg a te akaratod.

Fázni fogok itt télen
megnyugtató, hogy emiatt
tettetek kőfedeletem a sírra,
és nem azért, hogy még
véletlenül se másszak ki.

Megkaptam mindent,
hiszen semmi sem létezik,
mit hagytam magam után,
egy sírkövet a nevemmel,
nincs más megoldás,
temess el.

Folyóirat a Viharsarokban

Grecsó Krisztián Bródy Sándor-díjas prózaíró. Első novelláskönyvére kapta ezt az elismerést - és a szakmai elismerés mellett beszélhetünk közönségsikerről is: a *Pletykaanyu* című munka megérte a második kiadást is. Krisztián a prózaírói pálya mellett mint a békéscsabai *Bárka folyóirat* szerkesztője is ismert - Elek Tibor főszerkesztő neve mellett a folyóirat leginkább az ő nevéhez köthető. Ezúttal a szerkesztő Grecsó Krisztiánt kérdeztük.

PT: Mi a története a Bárkához való kerülésednek? Ismerted-e azelőtt, milyen volt, mi volt róla a véleményed?

G. K.: 1997-ben kerültem külsősként a laphoz. A Bárka akkoriban egy kevésbé jegyzett időszaki kiadvány volt, néhány erősebb tematikus számmal. Mindenféleképpen az volt az elsődleges cél, hogy egy biztosan megjelenő, jól felépített, az úgynevezett szakmai körökben is elismert lapot kell belőle varázsolni. Előbb évi négy számmal, most már hosszú évek óta évi hat vaskossal. Terjedelmünket tekintve bőven megvan az évi tizenkét szám. Ez nem ígérkezett egyszerű feladatnak, hiszen ezen a környéken előttünk ez még senkinek nem sikerült. Ez nem szerénytelenség szeretne lenni, inkább valódi önvizsgálat. Míg a *Tiszatáj* évtizedeken át remekül prosperált, addig a Viharsarokban különféle lapkezdemények voltak csak. A kihívás tehát adott volt, gyakorlatilag a semmiből indultunk, mert Kántor Zsolt (aki addig volt a lap főszerkesztője) időközben a Tevan igazgatója lett, a két fela-datot meg, hiszen íróember, sokallta. Szerette volna a Tevant kihúzni az igából, tehát Elek Tibor felelős kiadót és szerkesztőséget is keresnie kellett. Így talált rá Ambrus Zoltánra és a megyei könyvtárra. Afféle ritka eset ez, ami mindkét félnek jó. Ilyen máskülönben csak a szexben lehetséges.

PT: Amikor odakerültél, milyen terveid voltak, azokat sikerült-e megvalósítani?

G. K.: Az előbb mondottakon túl mindenekelőtt az, hogy megnyerjem azokat a szerzőket, akiket én szeretek. Itt természetesen nem csak a fiatalokról volt szó. A ro-vatszerkezetben visszatértünk a hagyományoshoz, mert beláttuk, hogy az az egyetlen áttekinthető tagolás. Ennél sokkal nehezebb volt a kánontörési tervünket véghezvinni. Irodalmi lap sok van, tehát ha egy újat akarsz, és azt valójában szív-ügyednek tekinted, magadba kell nézned, van-e erre a folyóíratra szükség. Mit tudsz a folyóirat hagyományhoz és kultúrához hozzátenni. Mi az, amit még nem csináltak meg mások.

PT: Nehéz-e egyensúlyoznotok Elek urammal a két(féle?) irodalom között?

G. K.: Ha ez nem ment volna, szerintem már abbahagytuk volna. Merthogy ez a mi újdonságunk. Elsősorban ezért van szükség erre a lapra, ettől egyedi, új. A valódi kánontörés, a bizonyos, „termékeny eklektika”, a „szükségszerű dialóguskény-szer”, hogy a „Bárka nyitott, befogadóképz minden érték iránt”, ahogy Tibor megfogalmazta a 2000/1-es szám olvasóköszöntő zárszavában. Sokan szeretik hangsúlyozni, hogy ők nem irányzatos lapot csinálnak. Aztán döbbenten kérdezik, hogy nálunk mit keres x és y egymás mellett. No és hogyan merjük megcsinálni? Tibor eleinte sokkal merészebb volt, mint én. Én kicsit féltem, hogy belebukunk, nem fog menni. Neki lett igazza.

PT: Maradt-e olyan rovat, ami inkább a helyi kérdésekkel foglalkozik ma is?

G. K.: Minden vidéki folyóiratnak nagy csatái vannak helyben. Sokan nehezen fogadják el, hogy csak bizonyos mennyiségű érték van egy régióban, csak egy keskenyebb krém képvisel országos szintet. És hogy csak azért, mert itt van egy szülőszoba, és az illető ott látta meg a napvilágot, nem fogjuk leközoelni. Szerencsére mi el vagyunk kényeztetve, a Gyulai Várszínházról kezdve a saját rendezvényeinken át, a szépen lassan összekovácsolódó, itt élő írógig bármit említhetnék.

A teljesség igénye nélkül említék néhány nevet Banner Zoltán, Kántor Zsolt, Kiss László, Kiss Ottó, no és mi Tibivel.

PT: Foglalkoztok-e kimondottan a helyi pályakezdőkkel?

G. K.: Sőt, irodalmi stúdiót is fenntartunk. Nagy a szóródás és kevés igazi tehetség van, de hosszú távon bizonyára megéri. A tematikus számokon kívül minden számban hozunk - ha nem is helyi - pályakezdőt, ami szerintem nem semmi. Ez magasan az átlag felett van. Büszke vagyok rá, hogy a Németh Zoltán - Benyovszky Krisztián-féle felvidéki kritikusnemzedéket is mi fedeztük föl itthon. Nálunk kezdtek el közölni és azóta is állandó szerzőink. Különben a lapnak ez is egy missziója: a határon túli magyar irodalom, és persze az ottani pályakezdők.

PT: Nehéz-e beosztani úgy az időt, hogy jusson az írásra is meg a szerkesztésre is?

G. K.: Nem. Beosztódik magától. Az írásra kevés marad és kész.

PT: Néhány hónapja ún. Humorkonferenciát tartottatok. A visszhangja hatalmas volt: rengeteg nagy név olvasott fel a rendezvényen, na de mennyi helyi érdeklődőt vonzott? Vagy fontosabb volt-e az „összirodalmi” élet?

G. K.: Ez már a harmadik csabai-gyulai konferencia és fesztivál volt. Előbb a líra, majd a próza most meg az irodalmi humorfesztivál, mely egyébként hagyomány lesz, ezentúl két évente megrendezzük. Képzeld el, hogy ötszáz ember ezer forintos belépőjegyet vásárol azért, hogy kortárs írókat hallgasson. És vastapssal jutalmazza a hallottakat. Hogy tömve van a konferenciaterem a nyár közepén. Nem szeretnék gögösnek látszani, ezt azért merem ilyen bátran mondani, mert nem az én érdemem, ezeket a fesztiválokat Tibor szervezi. Úgy tűnik, ki lehet lépni a pincekocsma, három fő közönség felolvasási szintről. A humorfesztivál teljes anyaga különben most lesz olvasható a 2003/4-es számban.

PT: Sikert-e jobban megismertetni a pesti, a határon túli vagy egyéb magyarországi irodalmat a helyiekkel? Nőtt-e a példányszám?

G. K.: A példányszám a duplájára emelkedett, ami így jó átlagos. Saját érdeklünkben azt inkább nem mondanám, mennyi. A jobb érzésű olvasó elkeseredne. Szinte mindenki ennyit tud eladni, ebben nincs különbség, hiszen alig van piac.

A tavalyi Bárka-díjat Szilágyi Andrásnak, Szilágyi Zsófiának és Zalán Tibornak a várban adtuk át. Telt ház volt. Úgy érzékelem, az a közeg, akit egyáltalán érdekel az irodalom, már hallott a Bärkáról. Ha meg nem, szeretettel ajánlom a figyelmébe.

Szálinger Balázs

„A költészet bomlasztó ereje nélkül mi a valóság?”

Papp Tibor: *Vendégszövegek* (n)

Papp Tibor *Összegyűjtött Verseinek* vaskos kötete (majd' 80 oldal!) mehökkentő bizonyíték arra nézvést, hogy az ún. „kísérleti költészet” is beleillik a „hagyományos” könyvformátumba, sőt! - a bravúros tipográfiai megoldások minden képzeletet meghaladóan kitágítják a költészet befogadói horizontját. A kötetből egy rendkívül szenzibilis, új és újabb formamegoldásokat kereső alkotói pályáiv bontakozik ki, amely - az időben előrehaladva - folyamatosan megkérdőjelezi a költészet mi-
benlétéről idáig kialakított fogalmainkat.

Korai kompozíciói még közel állnak tradicionális versképzeteinkhez, s a műfajhatárokat is tiszteletben tartják (*Sánta vasárnap*, 1957-64). Némileg balladisztikus színezetűek, hiszen az '56-os tragédia, a menekülés, a bizonytalanság, illetve az újotthonkeresés élménye ihleti őket. Háta mögött minden felperzselődött, s költőnk nem tudja még, merre visz/vihet az útja (*Se szirmom, se házam, Szorongás, Széthullt a város, Nincs előttem út sem, Kapuk, hová nyíltok* stb.). Emlékidéző ciklusai (*Forgó égtájak, Barangoló*) sokkoló képek halmazával jelenítik meg a halottakkal kikövezett, tankoktiporta tájat, a villámsújtotta égő fákat, az elporladt otthonokat, hátrahagyott szeretteinek reménytelenségét. A kozmikus világégésből egyetlen lehetséges kivezető út az alig huszonéves fiatalember számára a költészet: „itt állok / véletlenül / és kegyetlenül / sánta vasárnap / szállnak / meztelen / ágak / árnytalan / egek / szelnek / a telefondrót / levágott / végtagokat / szállít / rettenet sója virágozik // Péternek is tátva a szája / s monda az ÚR E KÖSZIKLÁRA /.../ ÉPÍTEM A VERSET”. Korai ars poeticája tehát az „építés” - a kassági konstruktivizmus jegyében körvonalazódik: ahol minden lerombolódott, ott mindent újjá kell építeni. Ha másképp nem megy, legalább gondolati-képzeleti síkon. Halottait el nem feledve, tébolyítóan fájdalmas emlékeit cipelve, félig az elhagyott, félig a választott haza határmezsgyéjén állva költőnk elszántan előretekin: „Senki se ismer, itt, szabadon, testek szaga nélkül, / hír köve nélkül, fényszárító fák szele nélkül / senki se ismer, itt, szabadon, rabként, szabadon már”.

Meglepő, hogy Papp Tibor költészetének szinte minden későbbi jellegzetessége már e korai versekben is felismerhető. Törekszik a vizuális elrendezésre, bár még a hagyományos struktúrákon belül, sőt, a tipográfia kínálta lehetőségekkel is él (szokatlan tördelési mód, változatos betűtípusok stb.), intenzív akusztikai hatásokkal fokozza a szöveg hatékonyságát (játékos-ropogós rímkavalkádra és parázs ritmusra épülő apró versek sora, a hangutánzó-hangulatfestő elemek feldúsítása stb.). Ferge-
teges ritmusú polifon kompozícióval köszönti 1963-ban az 50 éves Weöres Sándort (*Pogány ritmusok*), melyben a táncörvénylest megidéző, már-már sámánisztikus erejű szómágia (ismétlések, halmozások, szóikerítések stb.), a vizuálisan is felkavaró tipográfia olyan páratlan összhatást eredményez, amely a magyar líra csúcsteljesítményei közé emeli ezt a darabot (nem véletlen, hogy szinte minden újabb keletű antológiába bekerült).

Költőnk versszemléletében az igazán jelentős fordulatot az *Elégia két személyhez vagy többhöz* (1964-68) című kötet hozza. René Char költeményein iskolázódva (akitől ez idő tájt sokat fordít, meglehetősen szabadon), elsajátítja a csend és elhallgatás poétikáját. A tömörszerű építkezésmódban fellazul a lineáris szerkezet és a folyamatos narráció, eltűnik a központosítás, a szintagmák kötetlenül „lebegnek”, a szöveg többféleképp értelmezhető. A festőiség technikai megoldásaival is él olykor-olykor poétánk: mint az impresszionisták vásznán a színek, lazán kapcsolódnak egymáshoz az elmosódott kontúrú szóalakzatok, rövid, rejtekező félsorok, prózai betétek ahogy az emlékfoszlányok törnek fel a tudatalattiból. A versvilágot a szerelem és a halálélmény szimbiózisa szövi át meg át: a költő kozmikus katasztrófa-ként éli meg ifjú kedvese váratlan halálát, az otthonosság lehetősége most veszett el számára végérvényesen. Apró, két-négysoros mozaikokban jeleníti meg a felbomlás képzeteit, újra és újra átélve az elmúlás borzongását („fű szövi arcod / füvek tartják szemed / ki értené szavakkal / öregedtél egy éjszakát” - *Sirályok műugrása*). E halálélmény magát a költőiséget, költészet és valóság viszonyát is átértelmezi: Papp Tibor szakít a metafizikai tradícióval, ironikusan megkérdőjelezi a hermetikus hagyományt (*Kettős értelem, Oprheus zaklatása*). Racionális valóságérzékeire vall, hogy a továbbiakban egy nyersebb, tárgyiasabb, életközeli beszédmódot teremt, elhagy minden poétikai klisé, „mankót” (rím, szabályos versforma, nyelvi sztereotípiák stb.), s laza képzettársításokkal, a szavak asszociációs mezejének tágításával, a nyelv szemantikai lehetőségeinek többrétű kiaknázásával feloldja a zárt struktúrákat.

Ő vezeti be a „vendégszöveg” fogalmát az irodalmi köztudatba (*Vendégszövegek I*, 1968-71), R. Char szövegfoszlányait szeriális transzformációval átemelve saját versvilágába. A személyes történetmondástól, emlékidézéstől elszakadva, hiátusokkal negyedig-félig üres lapokkal, vizuális elrendezéssel érzékelhetővé teszi a verbálisan ki nem mondott gondolatokat. A költészet elemeivel most már úgy bánik, mint az építész a nyers anyaggal („szórt szavaim összeállnak íme szöveggé”), s arra törekszik, hogy a „látható nyelv” (Zolnai Béla) segítségével fejezze ki konceptuális elgondolásait. Tudatos nyelvi kísérletezésbe kezd, megbontja a kötött formákat, s keresi a titkot: „a szétforgácsolt vers miért / hogy a forgácsokból összerakva” hatni tud? Felismeri: „a költészet bomlasztó ereje” átrétegzi a valóságot, leás az alapokig, s lefoszlat minden hamisságot konvencionális életszemléletünkről („csak a szöveg rendje /.../ készlet gondolkodásra”).

Végül is eljut az „emberközpontú szókártolás” a költészet végső elemeire való redukálásáig (*Vendégszövegek 23*, 1972-83). „Szóeső költészet”, „szónyeső költészet”, „szóleső bölcsészet”, „jóleső töltészet” - játszik ironikusan a szavakkal.

A Múzsához írt „szerelmes dalai” groteszk képzettársításokkal, erőteljesen vad, olykor blaszfémikus kifejezésekkel telítődnek (mint pl. az *Ad altare* című, az ABC betűire kreált 30 darabos ciklusban). „A mondanivaló kimenőt kapott” sugallják szuggesztív monotóniával írógépelte, egymást keresztül-kasul átszövő szövegvariációi (*Kilenc 4-es, Ismételek, mint egy fénymásológép*). Ekkor tűnnek fel első térképalakzatba szedett montázsai, kanyargós betűutcaikkal, szóbokraikkal, betűpiramisokból, szójátékokból, gyűrt papírformákra tetszőlegesen szétszórt szintagmákból összeállított különös szövegkreációi (*Az örök jégsekreény partján*

medencecsont hallgat, Fedőlapok, Érintetlen az emlékezet, Ide nem kell József Attila-idézet, Lidérc stb.). A verbális és a képzőművészeti effektusok összjátékával egyszerre „bombázza” a befogadói érzékelést, különféle betűtípusok, ábrák, tárgyi alakzatok stb. beépítésével fokozza a vizuális szuggesziót (*a Műszerek, órák, jelzőkészülékek* című ciklus pl. valóságos szöveg-szigetektől építkezik, ábrákkal, köznapi szerkezetekkel kollázsszerűen feldúsítva). A Kassák és Ezra Pound emlékének szentelt *Feketéző emlék*, valamint a Szentkuthy Miklósnak ajánlott *Két nagy ellipszis jobbra és balra* jelzik a versszerűség fellazításának útját a betű-kollázsok jelentésrétegeinek kitágításával, valamint az értelmezési lehetőségek megsokszorozódásával.

A mind merészebb formakísérletek eredményeinek tanulságával Papp Tibor a magyar irodalomban elsőként ismeri fel a nagy lehetőséget: „Programozással a semmiből összefüggő szövegeket, vonalakat, betűket, mozgást lehet varázsolni a képernyőre (amint azt a *Generált versek és logomandalák* című kötetének ajánlásában írja C.E.T. Belvárosi K. Bp. 2001). Első számítógépen generált vizuális munkáját 1985 júniusában mutatta be a párizsi Pompidou Központban, ennek magyar nyelvű változatát *{Vendégszövegek számítógépen 1}* pedig a kalocsai Magyar Műhely Találkozón ugyanez év augusztusában. Majd 1989-ben a Párizsban induló *alire* című elektronikus folyóiratnak, amely csak számítógépen generált műveket közöl, ő lesz egyik szerkesztője (mindmáig az).

Kísérletező kedve végül is egy virtuális szövegvilág megteremtésére inspirálja, s a számítógép segítségével új műfajvariációt hoz létre: a komputeren kreált, állandó verstesttel nem rendelkező, sok billió megvalósulás lehetőségét magában hordozó konstrukciót (*Disztichon Alfa*, 1994).

Bohár András Papp Tiborról írt kismonográfiájában (P. T. MTA Irodalomtudományi Intézet, 2002) e kötet kapcsán „líratörténeti fordulópont”-ról beszél, hiszen egy hagyományos poétikai struktúra értelmeződik itt át, melyben a statikus formák folyamatos egymásba kapcsolódása sajátos poétikai sugallatokat hordoz. A struktúrára épülő - potenciálisan mintegy 16 billió - szövegváltozatnak csak töredéke realizálódhat a befogadóban, aki a percepció során maga is a teremtő aktus részesévé válik. A *műegész*t jelen esetben az összes disztichon virtuális valósága képezi, de mivel azt teljességében senki nem ismerheti meg (sok száz élethossz sem lenne elegendő hozzá!), megváltozik a szerző-mű-befogadó kommunikációs viszonya: az „üzenet” maradéktalanul soha nem juthat el a „címzett”-hez. Épp ezért befogadói elvárásainknak is alaposan meg kell változnia ahhoz, hogy ezt a műfajvariánst elfogadni értelmezni-élvezni tudjuk (a miniművek hangneme az erotikustól a majdnem pornográfig, a „kis magyar abszurd”-tól a politikai kabaré stílusáig ível).

Az efféle műalkotásokhoz sokkal inkább a „homo ludens” (Huizinga) kíváncsiságával, semmint mélyenszántó gondolati-szépirodalmi elvárásokkal kell közelítenünk. A szerzőben magában is a homo ludens játékossága munkál: az általa kiválasztott szavakat, szókapcsolatokat, szintaktikai szerkezeteket betáplálja a gépbe, s kíváncsian várja, hogy a program beindításakor mely variánsok lépnek elő s társulnak egymással véletlenszerűen.

Papp Tibor aztán technikáját tökéletesítve a későbbiekben egy még bonyolultabb számítógépes programot kreál: „hagyományos ízű” felező tizenkettősökből 16 soros, tömbszerű kompozíciós-variánsokat hoz létre, amelyekből még a rímek sem hiányoznak (*Hódolat*). Az előhívott szövegekből már több tucatnyit közzétett *A Hintapalinta szöveghordalékából* című kötetében (Körös Könyvek, Békéscsaba, 2000). Jelen esetben a verstestet „Eros Kosmokrátor” (Határ Győző kifejezése) alakítja: a reneszánsz udvarlóversektől a bizarr, olykor blaszfémikus széptevésig a szerelem minden árnyalata a szeretkezésre utaló bensőséges, avagy éppen frivol szinonimasorral körülírva megtalálható itt. Az alkotás és a „mester” fokozatú programozni tudás csodája, hogy a kinyomtatott versek egyike sem „értelmetlen”, zavaros, netán hiányos, avagy szöveghibás! A generátor programokban elvileg nincs lehetőség a nyomtatásra (az alkotás tehát elrepül a pillanatidőben!), a szerzőnek azonban sikerült kötetnyi, találmányra kiválasztott darabot papírra menteni, így a számítógéphasználathoz kevésbé járatos műélvezők is megismerkedhetnek velük. Ez az alkotói metódus némiképp a szürrealisták automatikus írására emlékeztet, a különbség mégis nagy a kettő között. Itt a szerző ugyanis tudatos munkát végez (a kifejezések kiválasztásával), míg a szürrealisták a szövegeiket mintegy a félébrenlét-félálom határán lebegve a tudatalatti mélységeiből hívták elő.

Korábban megjelent köteteinek anyagát némiképp átrendezve, Papp Tibor a további ciklusokban egy feszes belső ívet alakít ki, amelynek alapján világképére, a világhoz való viszonyára is következtethetünk. (*Vendégszövegek 4*, 1985-95, *TÉR/VERS/KÉPEK* 1995-98, *Vendégszövegek 5*, 1995-2002). Sokszorosan feldúsítva a kép képzeleti elemeit, számítógépen újjáteremtve az ősi mandalaformákat egy differenciált, áttételes és több irányba mutató látásmód experimentális formá alakzatait hozza létre. Néhány szilárd pont köré építi fel művészeti univerzumát, amelyben azonban minden képlekeny, mozgatható és változtatható.

A *Vendégszövegek 4* nagyszabású kompozíciói közül a *Barcikai oratórium* költőnk legreprezentatívabb (s talán leglíraibb, letragikusabb) képkölteménye. A nosztalgikus emlékezés szabványstruktúrái helyett itt váratlan és merész képzetársításokkal egybekapcsolódik a személyes és a nemzeti sors: a gyászselégia egyszerre szól húga emlékének (akit Barcikán ért autószerencsétlenség) és azoknak a raboknak, akik a sztálini időkben kényszermunkával építették fel az iparvárost. Mintha fejfa lenne, csúcsán nappá fényesedő szemafor, körkörös sugáralakban halvány, elmosódó betűkkel *cérna virág* neve rajzolódik ki az első táblaképen, majd variálódik a továbbiakban is a legkülönbélebb képalakzatokon. „Ó cérnávirág kétajtós ingecskédben kezéd mintája tavalyi kötényen beszélgetek veled”. Miközben „ázik Barcika az örök hideglenes / örök / örök / örökölt tuskésdrót mögött”. Az *Utószó az oratóriumhoz* három tételben mindnyájunknak szóló intelem: a múltat eltörölni-átírni-jóvátenni nem lehet. „Minden tűzfal bőre alatt / internáltak vére csorog / a jelzőlámpák véradó rabok”, „rabok rabokból rakták az utcaszöveget”, „idézetek az idézetek”. Ez a múlt magyarázza jelenünket, s fonja be véres indáival a jövőnket is. A költészet, mint kis cérnávirág, „árokban alszik”, vérmaszatosan, fel nem támaszthatóan.

Ha Auschwitz után nem lehet(ett) verset írni (Adorno), lehet-e a Gulág, Recsk, s a többi kényszermunkatábor után? Nem hamis-e vajon minden szépség és harmónia, ha ezek a borzalmak megtörtén(het)tek itt, mellettünk, esetleg velünk?!

A szörnyvalóság törölte az eszmé(nye)ket, azok megvalósíthatóságába vetett hitet. Nem csoda hát, ha ironikussá vált a művészet! Ma már tisztában vagyunk vele: „itt se vasárnap, se alleluja nem lesz!” Mindenki csak nyer(észked)ni akar, áldozni senki sem, még „a próféta is tűzhely mellé telepszik”. Miben reménykedhetnénk tehát a Jövőt illetően? Ingoványos talajon, mocsári viszonyok között gázolunk ma is, mint Ady *Eltévedt lovasa* s nincs lámpafény, mely az ingoványból kivezet(net)ne (*Hinárzók*).

Az évezred vége című ciklusban költőnk mindenféle haladásillúzióval leszámol. A Jövőbe suhanó vonat, a XX. század hajnalának reményteljes szimbóluma letarolt pusztán halad át, köröskörül kiégett házak, romhalmazok. A forradalmak kora nemhogy "üdvöt" (földi Paradicsom!) nem hozott, hanem mindent lerombolt, az Értékeket visszájukra fordította, az emberméltóságot semmibe vette, meggyalázta. Magára tudja-e a Költészet valaha is ébreszteni a megtaposott - avagy pribékké változtatott - embert? „hová zárandokolnak a szavak, / amiket nem akarnak meghallgatni az emberek? / hová a szünetjelek a napi csörömpölésből”? Áttörheti-e a közöny vastag rétegeit a Költészet jalkiáltása?!

Láthatjuk tehát, hogy az oly sokszor és sokak által „öncélú”-nak bélyegzett experimentális költészet nagyon is komoly és mély társadalmi töltetet hordoz (hat adott esetben). Hiszen a szerző éppúgy benne él világunkban, éppúgy töpreng a lét-és sorskérdéseken, mint a tradícióban mélyebben gyökerező alkotóink. Nincs hát okunk arra, hogy a Költészet Kincsesházából kizárjuk azon művészeket, akik más formanyelven s másfajta látásmóddal közelítenek életünk primer meghatározottságaihoz! Papp Tibor ezért a tőle megszokott iróniával jogosan fricskázza meg a Múzsza azon híveit, akik „az egyedül üdvözítő utat” a már ismertben látják (*De aki győz*).

A *TÉR/VERS/KÉPEK* című ciklus kijelöli költészetváros térképén azokat a legfontosabb objektumokat, amelyek orientációs pontot jelenthetnek számunkra a XX. század elfeledett-eltagadott jelentős életművei tekintetében. Az Ujvári Erzi - Reiter Róbert - Erdély Miklós sugárúton didergősen elindulva (miközben „a költészet meleg kenyéréről álmodunk”), fénylő épületekre, tágas terekre bukkanunk. Az irányjelző zászlón Kassák neve tündöklöklik. A Pilinszky - Hajas Tibor - Weöres Sándor téren áthaladva a Kassák sugárútról kanyargós utcák nyílnak: Pátkai Ervin út, Bakucz József kerengő, Szentkuthy Miklós utca, Nemes Nagy Ágnes asszony útja, Korniss Dezső, Kormos István utca, majd Béládi Miklós, Bálint Endre tér stb. Aztán a Zend Róbert sétányon végigsétálva eljutunk az Arany János Kilátóhoz, amelynek magaslati pontjáról betekinthető az egész terep: New Montgomery belvárosa, a vesztőhely s az 50 bárd utcája, akik a Ballada-patak mentén a temető felé vonulva, lángsírban lelték halálukat. Szemünk előtt bontakozik ki tehát az a tágas spirituális láthatár, amelyben költőnk is otthonosan mozog. A XX. század szellemi égboltja ráborul a magyarság temetkezési helyére, hidat képezve 1848 és 1956 között. „Korcs unokák a királynak szobrot emeltek s jeltelenül hagyták ötszáz bárd tetemét”.

Ez a mi örökségünk, amivel együtt kell élnünk a XXI. században.

Ezért nem lehet az ezredvég költője „lángoszlop”: *nincs kit* vezetnie, a korcs unokák nem is men(né)nek a nyomában, de *nincs is hová*. A nyakunkra fonódó hurkok rafinált szorítójában csak akkor tudunk eligazodni, ha kendőzetlenül, önáltatás nélkül szembenézünk valódi helyzetünkkel, valós viszonyainkkal. Ebben segít a költészet... Ha megértjük és figyelünk rá.

A logomandalák újabb ciklusa (*Vendégszövegek* 5) a pőrére csupasztított valóság egy-egy szeletét világítja át. A szavak asszociációs holdudvara sokszorosán kitágítja szemantikai tartományukat, belevillantva történelmi-társadalmi-személyes életünk „homályos” régióiba, sőt, kozmikus összefüggéseibe is. Többségük persze a költészettel, Múzsával, erotikus fantáziánkkal incselkedő szenzibilis játék. Mesteri precizitással kidolgozott geometrikus formák, kör-négyzet-ellipszis és csillag alakzatokban elhelyezett szövegelemek stb. Az ábrák a hossz- és keresztengely mentén megfordíthatók, több irányból elindulva olykor visszafelé is olvashatók, egymásra vonatkozathatók. A költő egy 9 szóból álló alakzatot versszerűen is kibont: 30 értelmes mondatot kreál a szintagmákból, 15 soros tömbverssé alakítva (*Variációk az LM 91-re*). E logomandalák kuriózumát a verbális/nonverbális képelemek dinamikus összefonódása adja, ami a befogadót új s újabb változatos szellemi konstrukciók átélésére-teremtésére inspirálja.

A *Vadhúsok* című ciklusban (1995-2002) néhány történelmi szimbolikájú kép illetve térképvers mellett Papp Tibor generált hangverseinek esetlegesen előhívott variánsai (*Vadhús, HangVERSeny CS-re*) olvashatók, amelyek igazi varázsát természetesen elképzelt hangzóságuk adja. Mintha nagyzenekarra komponált kottaátiratok lennének, a szöveg szerepe itt másodlagos, nem az értelem, hanem a hangtest játssza a főszerepet. Költőnk életművében egyébként a hangvers (a korai *Pogány ritmusok* óta) kiemelt jelentőségű. *Múzsával vagy Múza nélkül?* című tanulmánykötetében (Balassi K. Bp. 1992) a hazai mezőnyben elsőként ő vette számba a különféle hangversváltozatok jellegzetességeit az orális periódustól (Marinetti, Kurt Schwitters, Hlebnyikov, Kassák stb.) az elektroakusztikus szakasz különböző kísérleti irányzatáig, néhány originális pályáiv (Galántai György, Kelényi Béla, Ladik Katalin, Szilágyi Ákos, Szkárosi Endre, Tóth Gábor stb.) bemutatásával.

A kötet *Pátkai, Pilinszky és a pincér* (1985-2002) című nagyszabású, három hangra komponált drámai dialógus zárja. A felrobbant műtermében halálosan összeégett fiatal szobrász, a Magasban lebegő fényttestű költő (mindkettejük fényképről szól hozzánk a versben), valamint a kávéházak hangulatától elcsigázott pincér stilizált figurája saját belső monológját mormolja hol halkabban, ahol erőteljesebben. Valódi párbeszédre nem kerül sor köztük („párbeszédnek nem az égből köttetnek / revolverek sem / pártbeszédnek revolverek / az égből lövetnek”). A kávéház mindkét művész életének fontos színtere (volt), a pincér életük evilági szemtanúja - részvétellel kíséri őket a halál-úton. Pilinszky a Menny felé tart, Pátkai viszont káromkodva pokolra száll. Mintha a Semmi partján képzeletben kószáló költő kettős Énje folytatna benső vitát önmagával: kinek van igaza? - az istenhívőnek, avagy az Istentől elrugaszkodottnak? A kórus szürke, monoton számítógéphantya (vizuálisan lekottázva) úgy hat, mint egyhangú halotti zsolozsma, amely bizonyos értelemben a „túlvilági” ítélkezést (is) képviseli.

E válogatott kötettel mintha végre Papp Tibor is hazaérkezett volna (a „nyugati magyar” költőből „magyar költő” lett!). Így, folyamatában áttekintve-értelmezve költészetét, világosan látszik: e nagy ívű pálya belső vonulata nagyon is homogén („vezéreszméje” a soha-nem-lankadó *kísérletezés*). Egyfajta „Gesamtkunstwerk” megteremtésére törekszik, mint egykor a wagneri minta nyomán induló Kassák. Ennek fedezetét egy nagyon is konzekvens, szilárd alkotói magatartás biztosítja: *zavargást* kelteni a világban, megbontani a hamisság-hazugság látszatrendjét, s felmutatni a való világ színét-fonákját. Nem arra kínál „receptet”: hogyan éljünk? csupán azt tudatosítja bennünk: legfontosabb sorsérdekeinkről ne mondjunk le semmiféle „hitező” illúzió/eszme kedvéért. A „nem”-ek ágbogas országútján haladva keressük (s találjuk meg) azt a sorslehetőséget, a nekünk rendeltetett utat, amelyre érdemes „igen”-t mondanunk...

(Ister Kiadó, 2003.)

Egy tragikus távozás lírai dokumentuma

Császár Dezső: .. *galambok isznak a pocsolólyából*...

Néhány hónapja megdöbbenő verskötet került a kezembe. A szerkesztő, Zágorec-Csuka Judit küldte Lendváról. Császár Dezső: *...galambok isznak a pocsolólyából* című vékony füzetéről van szó, melyben összegyűjtött költeményei kaptak helyet. Furcsa ez a fogalmazás, ez az „összegyűjtött” jelző, főként az ő esetében, mert a 18 éves szerző ijesztően korán, önként távozott e világból. Megdöbbenett ennek a Lentiből indult, majd tanulmányait a zalaegerszegi Zrínyi Miklós gimnáziumban folytató diáknak - keresem a szót - sorsa, élete, indulása, melyben kétségtelesen jelen van a tehetség hihetetlen felszíkázása. Zágorec-Csuka Juditot is ez ragadhatta meg, ez a Rimbaud-i könnyedség, hetykeség, természetesség, ahogy diákosan, hányavetien fogalmaz, mégis meglepően szokatlan, erőteljes képeket talál, némely esetben a szavakkal, a stiláris eszközökkel való küszködés ellenére meglegeli az érvényes formát. S valóban, a történet sem mindennapi, hiszen a fiatal költőpalánta a szerkesztővel együtt megtervezi a kötetet (a Monet-festmény alapján készült címlap is az ő ötlete), majd váratlan fordulat következik: Császár Dezső egyetlen (öngyilkos) gesztusával lezárja, véglegesíti emberi és költői pályáját.

A fűlszövegből és a szerkesztő utószavából, portréjából sok személyes adat, adalék tudható meg erről a dúlt szívű kamaszról: 17 évesen kezdett verset írni, Ady Endre volt a példaképe, s valószínű, szerette a francia költőket - „mindig is tiszteltem a francia költőket” - írja a *Nem merem* című versében. Mégis, próbáljunk mindezekről elvonatkoztatni, próbáljuk meg magát a szöveget értelmezni, elemezni. Hisz végül is ez a döntő.

Nos, a fiatal poéta-jelöltet sokat foglalkoztatja a versírás értelme, célja, mibenléte. Rendkívül izgalmasak ezek a fogalmi-képi megközelítések, amelyek mind arról árulkodnak: Császár Dezső valóban a költői mesterség titkainak egészen a közelébe jutott. A *Kiáltás-ban* így ír: „Ne hidd, ez a vers más / mint sorok egymás utáni forgószele...” Vagy a *Széttörted-ben* ezt találjuk: „Vérdíjat tűzök ki verseim versére / úgy várok rá, mint az emberi beszédre...” Végül a *Hogyan folytathatnám* című vers ekként intonál: „Hogyan folytathatnám / innen a versemet, / elmondtam mindent / csak figyelj jól...” Igen, a „mindent elmondásnak” a vágya feszítette, élni akart, „versből újjászületni”, de szüntelenül megérintette valami belső sugallat, lemondás, elvagyódás, spleen - ami számára elfogadhatatlanná, élehetlenné tette az életet, „...és lesz a jövőből múlt, / ott landolnak a róla írott versek / mert már nem kellenek senkinek...” - írja az *Utolsó fellángolás-ban*. A világ nem akar értelmes egészévé összeállni (legalábbis az ő tudatában): „...fél órát utaztam, hogy leírhassem / a hiábavalóságot.” (*Utak valamerre*) Ez a hiábavalóság, a vanitatum vanitas ott kísért minden mozdulatában, gondolatában, kapcsolatában. Császár Dezső azonban nem csupán egy, az öngyilkossággal játszó, kacérkodó fiatalember titkos naplóját írta meg, nem csak pszichiátriai dokumentumot hagyott hátra: ennél többet. Valódi, érvényes költészetet. A továbbiakban ezt szeretném bizonyítani.

Felfigyelhetünk néhány különleges szépségű képre, amely a fiatal szerző kivételes asszociációs képességéről árulkodik. Az *Impressziók*ban olvassuk: „A bálnák énekében törik meg életünk...” Vagy a 23:34-ben: „...felhőkbe bújt az eszmélet / jázmin illatú pókhálókért...” Az *Életemnek, ihletőmnek* című versben így jellemzi magát: „Én nem vagyok büszke, se szerény, / lásd: ez vagyok: hiányodban tengődő / könnyáztatott papírhajó-kapitány...” S a kötet talán legszebb versében, a *Felejtésben* olvashatjuk ezeket a sorokat: „Egyik a nap a felejtéssel álmodtam, / a felejtésért, hogy elfelejtsem, mint merült alá / hal-tested az égi vizek kendőjében...”

Azért érdemes ilyen részletekből indulni, mert a kötet tartalmaz teljesen érett, egészen kiforrottaknak tekinthető verseket, s vannak jó megoldások, sorok, kezdemények, s kétségtelenül jelen van a stiláris mutálás is. S jelen van - számomra egészen nyilvánvalóan - nem Ady, hanem József Attila és Pilinszky hatása. Az *Impressziók*ban lelhető fel a kötet címévé emelt sor: „...mikor galambok ittak a pocsolnyából...” / a jól ismert József Attila-i szerelmes vers parafrázisa. Másutt, a *Széttörted*-ben egy Pilinszky-sor dereng elő („Látja Isten, hogy állok a napon...”), nagyon izgalmasan variálva az eredeti motívumot: „Egyedül vagyok, kiülök a fényre, / hogy várjak így az égtelen reményre...” Mindebből csak arra következtethetünk, hogy a fiatal költő sokkal tudatosabban készült (irodalmi) pályájára, mint a hasonló korú kezdők, indulók. S erre Zágorec-Csuka Judit is felhívja a figyelmet. Filozófiai érzéke vagy olvasottsága, tanulmányai is számtalan helyen tetten érhetők. Aki így tud fogalmazni: „Nem kell más csak valami legyen örök / a változékonyságba beleörülök...”, az ráérezett az ontológia egyik feloldhatatlan dichotómiájára. Másutt a hétköznapi tárgyak helyeződnek át (váratlanul) kozmikus dimenzióba: „...két csésze és egy alma / koccint az asztal menti / végtelen űrben...”

Kétségtelen, van valami zavarba ejtő ebben a poézisben. Ez pedig a hol nyílt, hol áttételes utalások sora a lét értelmetlenségére, az öngyilkosságra, a halálra. Ha van a szuiciditásnak költészete, akkor itt ezzel szembesülhetünk. (Egyébként a világirodalomban nem ritka jelenség ez, gondoljunk Sylvia Plath utolsó verseire.) Mintha Camus mondata, mellyel a *Sziszüphosz mítosza* kezdődik, visszhangoznék Császár Dezső verseiben: „Egyetlen filozófiai problémát ismerek, s ez az öngyilkosság.” „...rossz jóslat volt megszületni...” - írja *A hallgatásban*. „De nem tart sokáig az ámitás, / a föld hideg a hiány-halál otthona...” - olvashatjuk a *Pajzsként tartja* című versben, „...forró kenyeret sütök, kell a készlet / ha egyszer itt hagyom ezt az egészet...” - zárja a *Széttörted* című verset. „Kiestem az időből...” (*Kiestem az időből*), „Szeretném, ha meglelném a békém, / mielőbb eltűnnék az ég kékjén...” - számtalan hasonló áttételes formával találkozhatunk. Ám vannak direktebb megfogalmazások is, amelyekben nemcsak a tragikum, hanem morbid humor is felfedezhető. A költő olykor csak lebegtetni a távozás motívumát: nem tudjuk meg igazán, játék ez vagy komoly döntés... Mintha egy belső (s talán külső) vita folya verseiben: a menni vagy maradni, a lenni vagy nem lenni kérdésére keresve a választ. Máskor viszont a brutális ténnyel szembesít: „...legalább még a hajnalok enyéme, / hogy ma nem leszek öngyilkos remélek / ilyenkor majdnem boldog vagyok...” Az *Idő rabszolgái* (milyen gunyoros cím!) éppen egy szerelmi vallomás kapcsán világít rá az alapvető problémára: „...de én utakat építek benned / de hát ez paradoxon / hogy én visszafelé futok / s te nem érsz utol...”

Igen, ez a csekély és igényes költői termés erről szól: a visszafelé, a nem-létbe való menekülésről, futásról, s úgy látszik, ebben Császár Dezső behozhatatlan előnyre tett szert. E vers végén áll: "...milyen lenne ha eldönthetnéd, / hogy élj vagy meghalj-e?" A sorok között pásztázva az jutott eszembe, a döntés már rég megszületett. S talán ez a különösebb: feltáru előttünk egy, a lét és nem-lét határán álló/ élő ember világa. Ezen a keskeny sávon is be lehet rendezkedni, az ideigleenség díszletei között. Finom, érzékeny megfigyelések, a mikrokozmosz rezdülései, a szavakon túli sejtelmek, „szavak létezése miket meg nem értünk / megsúgom elég ha átsuhan felettünk." S a szerelem mentőöve tűnik fel, az olthatatlan ragaszkodásé. Ebbe a társkereső játékba belefeledkezve az öngyilkos gondolatok is háttérbe szorulnak, s az elfogadás, az azonosulás vágya („így oszlom el benned a szerelmet keresve") mintha feloldódást kínálna. Olyan vallomásokra ragadtatja magát a szerző a *Mikor először* című versben, amelyek ledönteni látszanak a maga köré emelt falakat. „Szeretlek, de nem, ahogy / manapság szeretni elég. / Szeretlek, ahogy a poros / hangszer szereti a zenét". Másutt (*Életemnek-ihletőmnek*) így ír erről: "...ha érzem lüktetésed érzem sziréna süvít felém, / de a mentő nem a halált hozza, épp ellenkezőjét / magunk közt szólva." Ezt a magas fokra csavart érzelmi-intellektuális izzást nehéz viszonzni, nehéz partnerül szegődni. Az a bizonyos „elárvult lány" is elmerült az „égi vizek kendőjében". S maradt a vergődés, a kérkedő, hivalkodó szuiciditás. Mint *A háztetőn*ben. Amikor már csak fizikailag kell befejezni azt, ami a tudatban lejátszódott. „Vajon fájna / ha leesnék, hisz már meghaltam." S nincs vigasz, nincs felmentés, „...rájössz, hogy nincsenek / felejtethő istenek." „...hiába az óra ha meghalt / az összes Isten, / kiestem az időből..." Ha valaki „befizetetlen Isten-adóvá" vált, akkor nincs mit tenni. Akkor marad a minket, élőket fricskázó, sokkoló, szemérmetlen kitárulkozás, odadobottság - a halálnak.

A bevett „egy halom gyógyszer", a szívbe szűrni szánt „kék filc", a boltban ötös csomagban sorakozó borotvapenge, "...a pályaudvaron sem lesz menekülés, / csak a vonatkattogás lesz / a mindent betöltő / utolsó fellángolás." S ki tudja, ebben az utolsó fellángolásban miért kellett ennek az értékes életnek elenyésznie?

S persze a morbid procedúra eljut a végkifejletig: a temetésig. A szerző már kívülről látja, láttatja mindezt: „Szóval eltemettetek, / azt hittem, még hisztek / szavaimnak, de rázmártatok / a koporsófedele, /elegáns vagyok, / nem erőltetek semmit / legyen meg a te akaratom..." (*Temetésem*) Az ima szavainak ideidézése már az elszakadás, a búcsúzás, a vissza nem fordulás lelkiállapota. „Mint aki már csak visszszané..." Élő, megholt magára. A lélek, a szellem a romló testre. Ebben a magasságban, „húsz méterrel felettem / először álmodtam, hogy költő vagyok." - írja az *Utak valamerre* című versben. Valóban, ez az álom nagyon közeli igazságot fejez ki. Császár Dezső, a fiatal poéta nemcsak a nevével jelzett sírkövet hagyta ránk, ahogy a záróversében írja, hanem ezt a maréknyi, megrázó verset is, amelyek között - én legalábbis hiszem - nem egy jövőbeli antológiadarab rejtőzik. S köszönet Zágorec-Csuka Juditnak a felfedezéséért, az értő szerkesztéséért, s mindazoknak, akik hozzájárultak bármilyen módon a kötet megjelenéséhez.

(A család, a Zrínyi Miklós Gimnázium 2002-ben végzett 12/C osztálya, a Zrínyi Miklós Gimnázium Diákszövetsége és Alapítványa kiadása, 2002.)

Péntek Imre

Szómíves is a kiváló agyamíves

Németh János: Gyökerek. Gondolatok családról, mesterségről, művészetről

Az ismert kerámiaművész könyve elején szól arról, hogy két nagybátyja, a Lajos és a Gábor ugyancsak az agyagiparban dolgozott. Akkor tehát joggal állítható, hogy a család kutyabőre az agyag volt. Az égetett agyag - a terrakotta - nemesurai voltak. A nagyapja, az apja, nagybátyjaival egyetemben. De a szerző mostantól a szó, a kifejezés kutyabőrét is megszerezte. Ráadásul ama ritka szerzet, aki „próféta” tudott lenni. Erről nem csak remekművei, de díszes oklevelek is tanúskodnak, a saját szűkebb (zalaegerszegi) és tágabb (zalai) hazájában is.

A szó kutyabőröse? Igen. Nemes szövegben, mondhatnók külön-mázás, magas fényű szövegben tárja olvasói, egyszersmind művei képmásának szemlélői elé élet-történetét. Emberi és művészi élettörténetét. A gyermeki rácsodálkozástól a nagyapja, s apja kályhamívességére, a fátyolos gramofonzene Becsali-hegyi hallgatásától az első főiskolás tipegésig, az első önmaga-alkotás életre korongozásáig, s addig, hogy 1971-ben agyagmázás domborművének adtak különös életet a zalaegerszegi fedett uszoda hullámai a nyugati napfényözönben.

Ez a testes és igényes kötet ennek az emberi-művészeti ívnek a nyomon követésében segíti olvasóját nem csak a szerző vallomásos életírásával, hanem 87 fekete-fehér és 49 színes műtárgyképpel is. A szöveg és a képanyag együttesen állítja elének a szerzőt, aki a végén okkal mondja: ez vagyok én!

Ki is ez az „én”?

Olyan név, amelyből több százezer magyar él határainkon belül és túl. Olyan név, amely az egyetlen, eltéveszthetetlen, összekeverhetetlen a maga műfajában.

Németh János.

A főiskolán Gábor István tanítványa. Ma Gábor István-díjas.

Az eddig vezető életív olvasható-szemlélhető a két kemény táblás borító között. Ahogyan az őserő valódi művészt korongozott ki magából. Lássuk hát!

Arra többször utal, hogy valószínűleg nem is válhatott mássá mint kerámikussá. Nagy tiszteletű nagyapja, - az akkori, vagyis a mai Horvátországot, Szlovákiát, a fél Romániát és egy csipetnyi Ausztriát is határai között tudó Magyarország - ezredévi országos kiállításán kitüntetett Németh Gábor „díz- és kályhakészítő mester” volt. Tőle tanulta meg műhelybeli csetlései-botlásai idején, hogy a művészethez a mester-ségen keresztül vezet az út. „Megismerni az anyagot, törvényeit, és ha már birtokunkban van és *társunk a tudás*, akkor kezdhetjük el mondatainkat az anyag nyelvén megformálni. Ezt én már nagyapám munkájából megérezhettem, aki oly *szere-tettel* dolgozott és sürgölődött agyag munkái között.” - olvassuk önéletírásában.

Az akkori Úri, a későbbi gr. Apponyi Albert utcai, a mai Mártírok útján lévő műhely és lakóház együttese nem csak a család éltető kerete volt, hanem a fiúcska érdeklődésének kiterelvényezője is. Fokozatosan érzett rá az agyag ízére - szó szerint is. Úgy rágta, akár a csokoládét.

Azon aztán csupán elámulni lehet, honnan tudhatta úgy 1900 táján egy zalaegerszegi kályhás mester, hogy milyen a horvát bedegovcsinai, milyen munkát ad a csonkahegyháti, a teskándi meg a helybéli, Úri utcai agyag. A kislíú már eme tudások bűvkörében nevelkedett föl, s megbűvölve nézte, hogyan bűvik elő a tűzforró - 1000 fok közeli - kemencéből a csillogó-villogó mázas szemes kályhacsempe vagy éppen az égetettföld-színű virágcserep.

Azt is megleste, majd suttyomban kitapasztalta, hogyan kell rugdalni a korongozó gépezetet. Nagyon hasznos volt ez, amikor a helyi gimnáziumbeli érettségi után beállt inasnak, helyesebben mondva átképzőnek egykori - államosított - üzemükbe. Így lett szakmunkás a nemrég még tulajdonos apa és Gábor bátyja mellett, Így öntötte ki a népi demokratikus rendszer az elvakult államosítás fürdővizével együtt a rendkívüli értékű gyereket is. Pedig ezt az agyagbirodalmat tehetségével, izmos keze-lába munkájával alkotta meg két Németh-nemzedék, s folytatta már a harmadik.

A főiskolán. Ahová bejutni „osztályidegen” gimnazistaként csekély esélye volt. Ám *szakmunkásként* már tárt kapukra talált. Így került Gádor István, s főként Borsos Miklós keze alá.

„Mint már említettem, teljesen autodidakta voltam, csak könyvekből nézegettem a műveket, próbálkoztam portrékkal, egyebekkel. Valamelyik római császár fejét kellett lerajzolni gipszről, és egy részletet megmintázni Michelangelo Dávidjáról... csak kínlódtam, de elkészült, s különösen a Dávid-fej részlete jó erőteljesre sikerült.” - emlékszik vissza a fölvételi vizsgára, amely szerencsés belépő volt a főiskolára.

Az akkor már Kossuth-díjas Borsos Miklóstól kapta az első műbírálatot. A golya épp egy Tizian-fejet mintázott meg. A véletlenül az asztalon hagyott munkát alaposan megnézte a mester, s tetszett neki, hogy Németh hallgatónak nem „kapirgált”, hanem vésett negatív és pozitív formákkal alakította ki az arcot. „Mindig méltányoltak a munkáimban valami nyers erőt, ami a fazekas mesterséghez kötődik. Olyan anyagszerűek voltak a munkáim, hogy Borsos Miklós azt mondta, ezeknek szaguk van.” A hasonlóképp nagy tekintélyű Gádor István, a kerámia tanszék vezetője nagyra értékelte a művészpálánta korongozó tudását. „Úgy próbált irányítani bennünket, hogy megéljünk majd a mesterségünkben.” - így a mai könyv szövege. A stílszerűség okán is mondhatjuk: plasztikusan jelzi a tanítvány-mester viszonyt az ő esetükben, hogy ez utóbbi halála után a hagyatékából szép könyveket kapott, a Magyar Iparművészet néhány régi számát és sok kerámiamázatot. Alighanem ez volt Németh János első művészeti díja.

A főiskolai évek végén megkapta élete első írásos műbírálatát László Gyula régész-professzor tollából. Vizsgamunkájának értékelése:

„...csak örvideni tudok, hogy Németh János egyike azoknak, akik nem mintába gyúrt agyagot égetnek ki, hanem hengerekből-hurkákból építve szobraikat az agyag természetét jobban, tisztábban követik amazoknál. Tanára és mestere szerint Németh János a legjobb úton van arrafelé, hogy ezt a nemes építésmódot kiaknázza. Ennyit a mívessegről... A bemutatott mázas tarrakottákból üde hangulat árad... az első pillantásra népmesei légkört teremt... Nagy lovának esetlen bája megkapó, lovasának peckes magakelletése mosolyra indít.

De itt is meg szeretném jegyezni, hogy a szobor méreteit szinte egymástól függetlenül alakította." - olvasható a diplomamunkákat elbíráló tanulmányban, amely több, a bíráló által észrevételezett fogyatékoságot is felsorakoztat. Ám az az eddigiekből is kitűnik, hogy főiskolás éveinek végére kialakult Németh János alapvető építkezési, alakmegmintázási módszere. Az a jellegzetesség, amely ma is félreérthetetlenül megkülönbözteti munkáit kerámikus társainak alkotásaitól. De idézünk még néhány mondatot a diplomamunkákat - a toporzékoló lovon ülő délceg huszárt, a kecskefejes falikutat, s a tányérokat - értékelő-elemző- elbíráló sorokból.

„...nyilván olyan elképzelések uralkodnak Németh János terveiben, hogy hasonlatost alkot ahhoz, amit Kodály Zoltán a magyar népdallal tett... Törekvése rokon azzal, amit legnagyobbjaink érleltek magukban. Természetesen ő még a hétfői vagy keddi frissességnél tart...”

A mai olvasónak pedig az a rokonszenves, hogy öntudatos magabiztossággal idézi fel az 1958-ban kelt professzori véleményt. Amelyből nem felejtí ki az intelmeket sem: „Sokat, nagyon sokat kell rajzolni, gondosan megmunkált tanulmányt és sebes, kapásból odavetett vázlatot egyaránt. Sok jó és rossz rajzot kell csinálnia, ezrével. Higgye el, megéri, sőt higgye el, kötelessége ez magával szemben... Igénye magával szemben igen magas, s éppen ezért olyan útra lépett, amelyen nem csak a tehetség, hanem igen sok megfigyelés, munka, siker és sikertelenség viheti előre. Nem főiskolás mértékkel mértem, ...hanem életkorától függetlenül”.

A végzős kerámikus tarisznyájában remek hamuban sült pogácsa az, amelyből, úgy tűnik, ma is le-letör egy-egy darabkát. Igen, keramikusról van szó, mert - olvasható a könyvben, - aki oklevelet kap, még nem művész. Lett-e belőle az?

Minthogy az ő segítségével tudjuk nyomon követni szinte napra-nap életének további alakulását, hamar megelhetjük a kérdésre a választ.

Még előbb két rávezető mondat: a művészek mindig is a pénzes hatalom megrendelését teljesítették az egyiptomiaktól, Michelangelótól napjainkig. A nagyok az ilyen nemszeretem munkákból is remekműveket alkottak. Még kifelé álló szekérrudas főiskolás volt Németh János, amikor Borsos Miklós szól, hogy találjon ki valamit a Magyar Tanácsköztársaság soros évfordulójára. „Egyszer aztán eszembe jutott a gall kakas, de jó lenne megkorongozni. Talán eléggé allegórikus, mégsem tematikus.” - működött a művészpalántában amolyan göcseji paraszti góbéság. Agyagcsövekben, kúpokban gondolkoztam... összeraktam belőlük egy kb. nyolcvan centiméter magas, feszülő nyakú, rikoltó kakast. A nyakát elfordítottam, ettől nagy belső feszültséget kapott a kerámiaszobor, étellel telítődött... Elérkezett a pillanat! Jött Borsos mester, megforgatta az állványon a kakast. Mondtam, rá akarom írni a talpazatra: 1919-1959. Rám nézett és azt mondta: Tudja mit? Ne írjon rá semmit. Így a kerámiát más munkáimmal együtt még kiállították a Múcsarnokban. Később pedig megvásárolta az Iparművészeti Múzeum. Ez a munkám a kiindulópont, amely minden későbbi művem meghatározója lett.” Életút kijelölő meghatározás!

Ez a bekezdés, főként annak utolsó mondata kellő fogódzó az olvasó kezében.

Az ifjú kerámikus a hamuban sült pogácsával hazajött Zalaegerszegre. Az okát is megmondta: itt sokan élnek, akik köszönnek neki, ugyanígy sokaknak tud ő is köszöni. Itthon van. Az édesapja egykori üzemének műszaki vezetőjeként irányított, s Gábor bátyján kívül az egykori segítők, a gyerekkori pajtások is ott dolgoztak.

Ebből az üzemből nőtt ki a ma tőzsdén szereplő Zalakerámia. Itt készült az *első faliképe* a balatonföldvári iskola falára, kerültek ki a keze alól *első kiállításának* darabjai 1961-ben, *itthon*, a Göcseji Múzeumban.

„...nekem kivirágzott a lelkem... Németh János a korong mestere és művésze.” - szólt László Gyula, a végzős diplomamunkáját elbíráló ítéző, az 1961. április 30-án a kiállítást megnyitva.

Kölcsönös szerencséjükre egymásra találtak a cégnél akkor mázkészítőként „kotyvasztó”, a mai kiváló grafikus, az albertirsai Miklósovits Lászlóval. Neki újságot el friss ötletét: ha geometrikus és korongolt formákból lehet kerámiaszobrot készíteni, akkor miért ne lehetne dombormű ezek fél metszeteiből?! Így születet meg kályhacsempe méretben a *János Vitéz*, a *Sárkányölő*, a *Filozófusok*, a *Don Quijote*. Az ötlet azért fontos, mert ez a másik, Németh Jánosra jellemző eljárás.

Íme, itt áll előttünk szinte teljes fegyverzetben az egykori agyagrágó kisfiúból művészé érett Németh János, akár a Zeusz fejéből kipattanó Pallasz Athéné.

„ Szívesen nyitom meg” - bölintott a fölkérésre végigjárva a Műcsarnok termeit 1979-ben az egykori mester, aki szinte kikényszerítette a gall kakas-ötletet, vagyis Borsos Miklós. Ott szorongott a látogatók között 1976-ban Gádor István, László Gyula is. Ekkor már fölfigyelt a Németh János alkotásokra az országos kritika, a művészeti élet is. Igaz, hogy volt, aki az utolsó fazekasnak nevezte, más - a Mozgó Világ mai főszerkesztője - azt kifogásolta, miért épít a népművészetre, hiszen az már nem korszerű. Mit válaszolt erre Németh János? „Tudtam már, ez az én világom.”

Ebben a világban meglepően sokan érezték magukat otthon: Somogyi József szobrászművész, Keresztury Dezső költő-akadémikus, Engelsz József tűzzománc-művész, Amerigo Tot olasz szobrász, Sinkovits Imre színművész, Mezei András költő, Tarbay Ede költő, műfordító, dramaturg, Sinoros Szabó Gábor építész, Juhász Ferenc költő, Béres Ferenc népdalénekes, Kostyál László művészettörténész - műfajuk legkiválóbbjai. Szokássá vált, ha a politikai, az állami élet legmagasabb rangú emberei látogattak Zalába, a megyei vezetők kíséretében föltétlenül fölkeresték Németh János Munkácsy-és SzOT-díjas, Érdemes Művész páterdombi műtermét.

Azt a műtermet, amelyből a világ minden tájára kerültek ki alkotások Canberrától Finnorszáig. Életének meghatározó élménye volt, s az ma is, hogy lehetősége volt Olaszországban mindannak megcsodálása, amiről a főiskolán tanult. Ugyanis az ő alkotásait is megcsodálhatták a különféle kerámia biennálék látogatói.

Ráadásul az ötvös-és aranyművességet kitanult Tímea lányuk egy olasz fiú felesége lett - ma már Svájcban él a kis család. Így aztán Németh János és kedves, őt mindenben értően segítő felesége, Marika Szicília és Zürich között ingázik, ha családi látogatásra indul, s mindenütt otthagyja a kezenyomát. Az már csak természetes, hogy a Mura-vidék szellemi központjának számító Lendván, a Hadik kastélyban lévő galéria és múzeum által rendezett nemzetközi alkotótáborok gyakori résztvevője. Szeptember elején azért jött haza, hogy legyen némi ideje becsomagolni azt a 35 alkotást, amelyet a Lenti Napok keretében megnyílt kiállításán láthattak az érdeklődők szeptember 15-től. Ebben segített neki Tamás fia, az apja mesterségét folytató keramikus, az Ady-iskola oktatója.

Az eddigiekben méltatott könyv külön fejezetben adja közre azon írások válogatását, amelyekből pontosan kirajzolódik *a művész* életpályája.

A zárzó szerzője a Göcseji Múzeum igazgató helyettese, Kostyál László művészettörténész, aki természetes módon használja szakmája műszavait.

Így érkezünk el a kötet szerkesztéséhez. Az előző mondatból talán már ki is derült, hogy hiányolható az alapos olvasószervezői odafigyelés - már ha közönségkönyvet akartak közreadni a szerkesztők: Megyeri Anna muzeológus, a Göcseji Múzeum munkatársa, Zóka Gyula (a gazdag színeskép-együttes alkotója) és Vucskó János, mindketten a TVF Stúdió Kft-től. Akkor talán nem maradnak benne olyan apró sutaságok sem, hogy „A nyári művésztelepeket Pécsen töltöttük.”

Az alkotásokat bemutató többi képet Cservenka György, Kresz Albert és Schlemmer Tamás készítette.

A 160 oldalas, az A/4 méretnél valamivel kisebb kötetet gondos és igényességgel tervezték meg. Ismereteink szerint nem Németh János közreműködése nélkül. Helytörténeti munka, egy művész önvallomása, a XX. század közepe-vege képzőművészeti életének olvasmányos megjelenítése agyagközeiből - mindez egy kötetben.

A kötet összefoglalóját Ádász Orsolya jóvoltából angol és Zsigmond Edit fordításában német nyelven is elolvashatjuk. Végezetül köztéri és középületekben elhelyezett műveinek, csoportos és egyéni kiállításainak, díjainak és kitüntetéseinek felsorolása, a róla megjelent irodalom jegyzéke további eligazítást nyújt a máris gazdag életműről. (Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága., 2002.)

Ferencz Győző

NÉMETH JÁNOS

GYÖKEREK

Gondolatok családról, mesterségről, művészetről

Közép-európai kézfogás(ok)

Zalai Nemzetközi Művésztelepek, 2003. augusztus

Záró kiállítás Zalaegerszegen

Ezt a különleges alkotótábori formát 12 éve nyaranta, az utóbbi időben mindig augusztus első felében, a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ szervezésében rendezik meg a megye kisvárosai, kistélepülései. A nyári kölcsönös jelenlét és záró kiállítások folyamatos kapcsolatot, megmérettetést jelentenek az először meghívott és visszatérő művészek számára. Magyarul, horvátul, szerbül, szlovénul, románul, ukránul, oroszul - európaiként szólalnak meg a vizualitás nyelvén, személyes mondanivalójukat, közölnivalójukat saját stílusukban, Európán átívelő minőségben mondják el.

Ez a művésztársaság példamutató a csoportokba, társaságokba, nyári alkotótelepekbe szerveződött képzőművész társadalom számára. Példa arra, hogy a különféle művészeti törekvések és a különböző műfajok hogyan lehetnek együtt sikeresek. Példa arra is, hogy a művészet valóban határok nélküli.

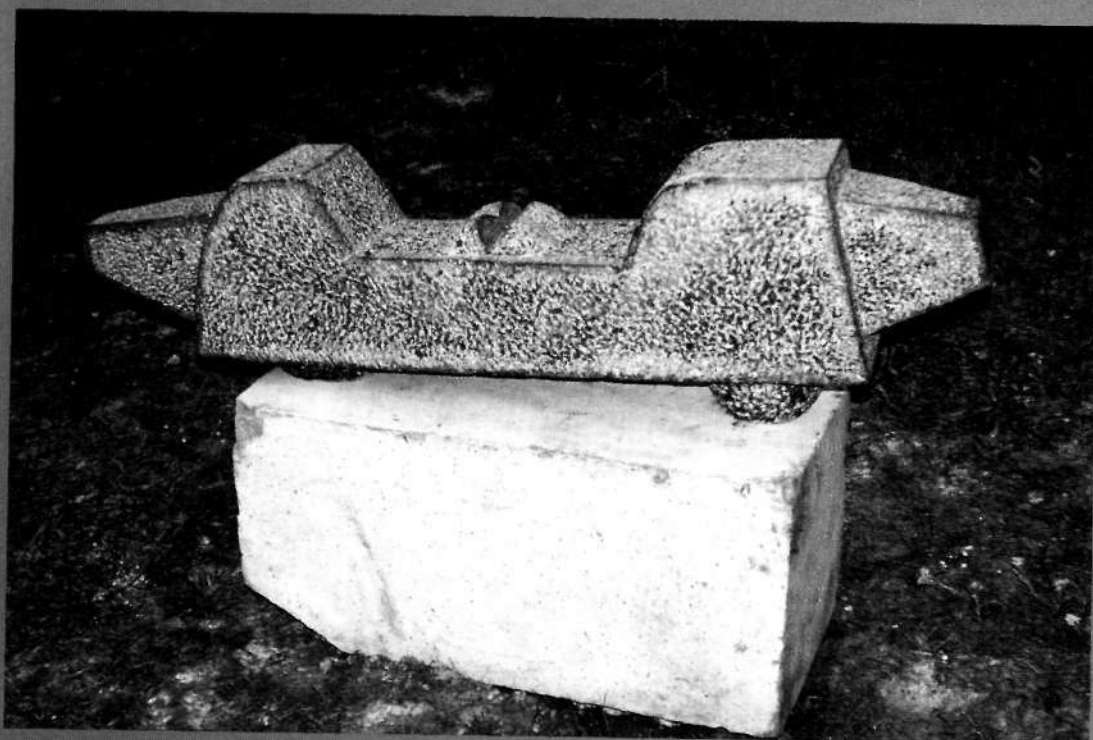
Nem biztos, hogy az azonos műfaj, stílus, magatartás, hasonló gondolkodás vagy akár a kortárs szellemiség az, ami a művészeket informális közösségbe vagy közös kiállításra tudja vinni. Lehet, hogy fontosabb az, hogy kedveljék, becsüljék, vállalni tudják egymást, hogy jól érezzék magukat együtt és egymás mellett az alkotótelepeken és a kiállító teremben. Az MMIK nem kevés munkájával maradhatott meg ez a ma már művészeti közösségnek tekinthető alkotótelep, és a Zala megye szerte fogadó településeket is csak tisztelet illeti azért, hogy van erejük a régióból és Európa többi országából is vendégül látni néhány művészt.

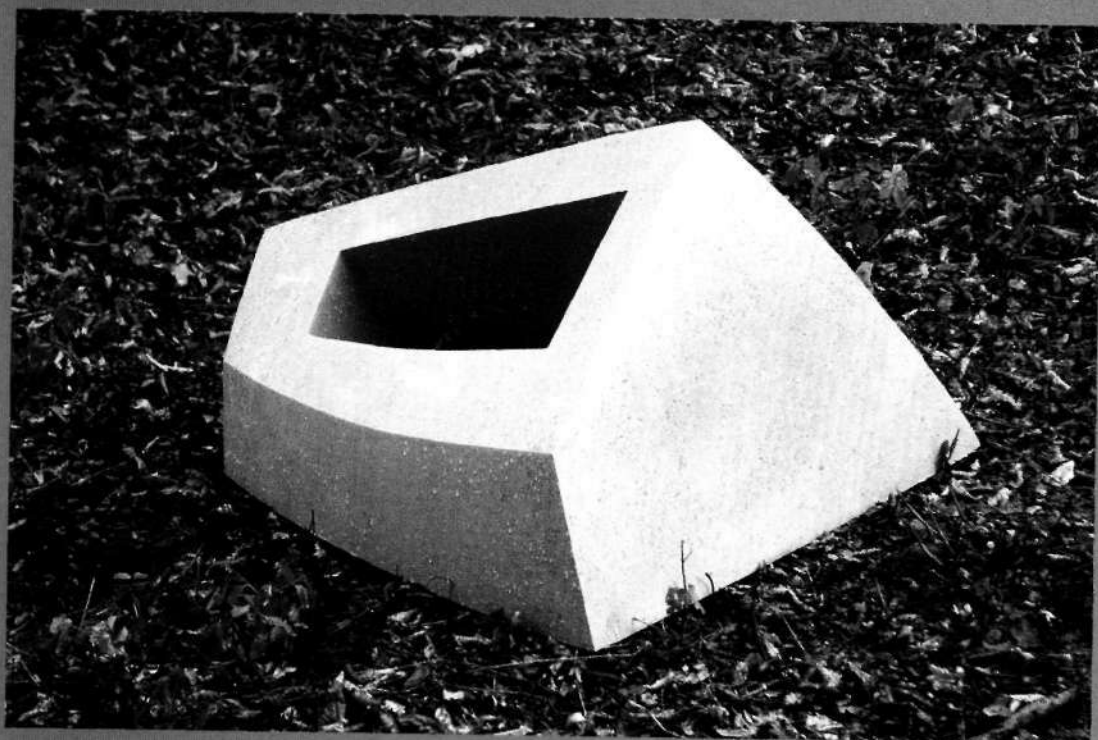
Szergej Csirszkij (Ukrajna): Lovak
olaj, vászon

Salamon Árpád (Szlovénia): Csonkahegyhát
akvarell

Colin Foster: Izé VI.
gránit, fekete

Ráth Géber Attila: RgA 03.10. - Angyal
gránit

Pippo Altomare: Tájkép
akril, vászon

Ljudevit Mindek (Horvátország): A király
aranyozott márvány

A 2003-as záró kiállítás műfaját, technikai megoldásait, eszmeiségét tekintve sem egységes. Ellenkezőleg. A művészetben általában jelentős változások tanúi vagyunk és ez a vizuális művészetekre is jellemző. Megfigyelhető egyfajta stílusváltás, ami persze nem változtatja meg a mai művészet arculatát. A kortárs művészet jellemzője, hogy megszűnik az általánosan elfogadott jelrendszer.

Sokkal inkább beszélhetünk manapság művészeti és egyéni utakról, sajátos választásokról. Az idei kiállítás erre is példa. Arra, hogy a különféle művészi törekvések miként teremtenek mindenki mástól elkülönülő arculatot. Valamint arra is, hogy a tradicionális kifejezésnek, fogalmazásnak helye van a „nap alatt”.

A zalai táj szépsége általában nem hagyja a festőket érintetlenül. A tájimpreszió olykor ábrázoló-megjelenítő igénnyel, máskor elvonatkoztatva jelenik meg. A hagyományos, tradicionális értékeket hordozzák Vassy Erzsébet, Stepan Levacic, Csernyánszky Judit, Salamon Árpád, Szöllőssy Anna laza ecsetvonású olajképei, Katarina Mandić és Tolnai Tibor hagyományos szerkesztésű festményei, Halász Zsóka már-már fotorealista képe. Más igénnyel és máshogyan jött létre - a "kép a képben" szerkesztés elvei szerint - Potrogos János *Pacsai strand* című festménye, amely más felfogásban, másként közelít ugyanahhoz a témához - a zalai tájhoz.

Kiemelkedően jó Georgij Levadzskij vertikális szerkesztésű, vagy Branimir Dolonec *A tengernél* című képe. Ezek nagy, folthatású felületekkel készültek, csakúgy, mint Szalma László *A nap végeztével* című nagyméretű festménye. Ezek a művek nem csak attól vertikálisak, mert állóképek, hanem mert nem törekednek a horizont hagyományos megjelölésére, a képmező hosszanti megoldozásával feszes kompozíciókat hoznak létre. Külön említeném az akvarell tájképeket, amelyek közül a finom absztrakcióként megjelenő tájimpreszió remeke Emma Levadzskaja és a zalai telepeken először jelentkező, kiváló Csobán Márta elegánsan elvont munkája.

Alexander Lukach (Ukrajna): Pillangó
vegyes technika

A csendélet festés legjobb hagyományait őrzi Vassy Erzsébet pasztellje és Csernyánszky Judit olajfestménye, míg másfajta, elvonatkoztatott Katarina Mandić gyönyörű, erősen kolorista, nagyméretű virágcsendélete.

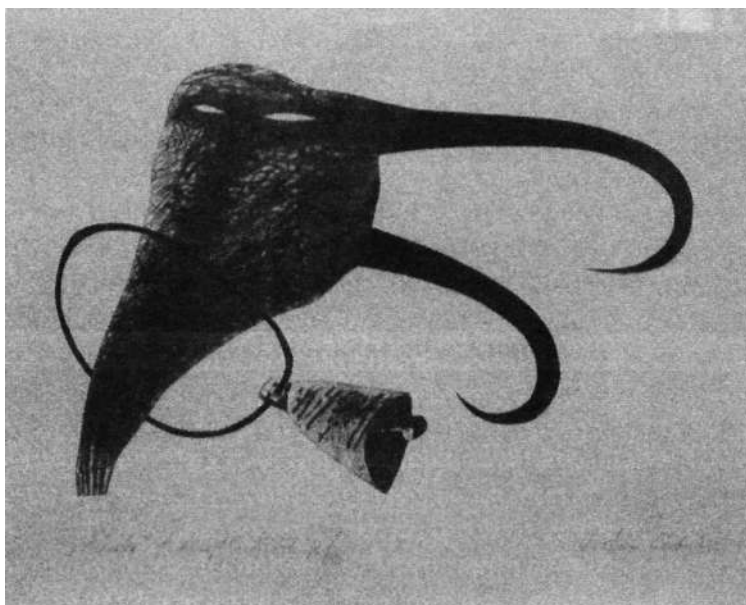
A figurális ábrázolás nagyszerű, már-már elfeledett emlékét idézi Georgij Levadszkij *Szüret*, és Vertarics Istvánné *Muramenti bál* című képe. A dolgozó és mulatozó embercsoportokat ábrázoló kép ma már szinte csak a naiv festőknél található meg. Éppen ezért volt jó látni ezeket a képeket, amelyek realista ábrázolásukkal egy korábbi történelmi kor idézőjeles, kissé megmosolyogtató emlékét idézi.

A ló, mint téma, három festőnél is megjelenik a mozgás megfogalmazásaként - minden képen másként. Szergej Csirszkij lovai szállnak, Salamon Árpádéi vágtaznak, Szalma Lászlóéi hullámszerűen, mint a tenger. A ló minden időben kedvelt téma volt, éppen ezért. Dinamikus mozgása, szép teste nehezen festhető, kiváló felkészültséget igénylő feladat. Ez mindhárom festőnek élményszerűen sikerült.

Nagyon jó a kiállítás táblakép festészete.

Szergej Csirszkij *Álom* című képe gomolygó sötét háttérben világító női testet, Szergej Usztjuzsanin *Lány Kanizsáról* című olaja napjaink divatja szerint öltözött fiatal nőt ábrázol, míg a háttérret remekül megtöltik Kanizsa építészeti emlékei, Szergej Megyegyev *Baltoni emlékében* az esős tájban felsejlik egy ernyős női alak képe, míg Egressy Péter vörös női aktja a felfokozott szexuális hatásnak megfelelően expresszív.

A táblaképek között Koszti István Miklós két képe a gesztusfestészet kiváló példája, míg a fiatal Lestyán Csaba *Óperencia* című táblaképe a csodák és a számítógépes játékok határán mozog.

Lestyán Csaba (Románia): Kecske
hidegtű

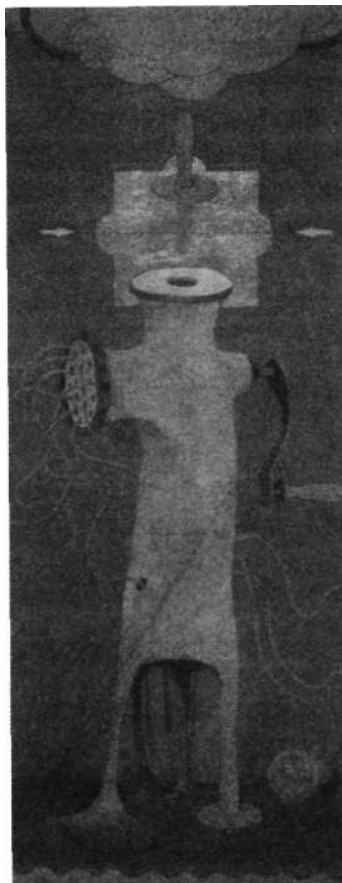
Az art expo, a számítógépes grafika, az új vizuális médiumok érvényesülésének korát éljük. Ez a fajta gondolkozás és kifejezési mód jelen van ezen a kiállításon is. Ezért is különösen erős a vegyes technika. Szentes Zágon felragasztott fotópapírokra rajzolt *Karavánja* és az *Adatbázis* címet viselő montázsa, Ferencz S. Apor *Darálója* és *Térdig vízben* - egymásnak háttal és egyedül - című képei, amelyek a férfi-nő kapcsolatról szólnak, Alexander Lukach *A pénz* és a *Pillangó*, és Hedda Vidmar *Vitorlása* egészen mély, komoly mondanivalót és igazi kortárs gondolatot, szellemiséget hordoznak.

A rajz és a grafika, a pont-vonal-folt anyanyelvi ragozásával születtek meg Sütő Éva és Natalia Popova munkái. Sütő Éva szép, szomorú rajzzal emlékezik Mátyás József festőművészre, aki az alkotótelep tagja volt egy évtizeden keresztül. Olga Lukach selyemre festett képei őrzik az orosz ikonfestészet hagyományait, miközben illusztratív, játékos, gyermekien őszinte világot mutatnak meg.

Ebben az évben a szobrászatban mindössze egy munka született, Ljudevit Mindek *A király* című, gyönyörű, fehér márványszobra. A 60 cm-es absztrakt plasztika koronájára és a palástra elhelyezett, jelzesszerű arany a látványt valóban királyhoz méltóvá, kicsit barokkossá teszi. Méltán érdemelte meg az idei Alkotói Díjat.

Ugyancsak hiányzik az iparművészet. Jakab Noémi *Párnabogarak*, finom grafikával díszített, technikailag kiválóan megoldott kerámiái és Bogdan Tomasevics két remek, háromdimenziós képe, síkplasztikája nem feledteti a korábbi évek bő iparművészeti anyagát. Különösen azért nem, mert mindkettő inkább sorolható a képzőművészethez, amelynek ebben az esetben az anyaga kerámia. Kifejezési módjuk viszont képzőművészeti.

Azt gondolom, hogy az iparművészet nem "vonult ki" az alkotótelepekről, mindössze "hiányzott". Ezzel a reménnyel mondtunk búcsút egymásnak határon túli magyarok és nem magyarok, művészek, szervezők és fogadó polgármesterek - egy évre.

Ferencz S. Apor (Románia):
A daráló
vegyes technika

Tizenegyről - tizenkettőre...

GébÁrt

A *symposion*, vagy ahogy a XV. században nevezték *convivium* - az étkezést követő iddogáló társalgás, magasabb színvonalú beszélgetés az ókor egyik sajátos összejöveteli formája volt. Mint rendezvényt és irodalmi műfajt a humanista mozgalom képviselői életre keltették és igen magas színvonalon művelték. A korabeli művekből értesülünk, hogy az ókorutánzó lakomát gondosan kell előkészíteni, meg kell választani a helyét és idejét, kellemes embereket kell meghívni rá, akik a művészet ismerői, műveltek és olvasottak legyenek. A tudós beszélgetésekkel fűszerezett humanista lakomák gyakran külföldiek részvételével és könyvek társaságában folytak. A szerzők az asztali beszélgetés tárgyára és módjára, az ételek és italok fogyasztására is kitérnek. Óvnak a mértéktelenségtől, és orvosi érvekkel intenek arra, hogy ne legyen az étel megterhelő, és ne igyanak sokféle bort. Ajánlják a zenei műsort és a könyvekből való felolvasást. A *conviviumon* az ember egyaránt táplálta a testét és a lelkét, élvezte az életet és társas lény mivoltát.* *Vita illuminativa* - akaratlanul is Hamvas Bélát kell idézzem, ki az életigenlést így fogalmazta meg: „...a mámor a köznapi észnél határtalanul magasabb rendű állapot és a tulajdonképpeni éberség kezdete. Mindannak, ami az életben szép, nagy, komoly, élvezetes, tiszta. Ez a magasabb józanság. A tulajdonképpeni józanság. Ez az elragadtatás, ahogy a régiek mondták, amiből fakad a művészet, a zene, a szerelem, az igazi gondolkozás. /.../ Egyetek, szeressetek, gyönyörködjetek, és főként igyatok...”

Lukács József: Kikötői Buci
labradori gránit

A társasági élet és a szellemi érintkezés 2500 éves symposion hagyománya ma is sikeres és népszerű. A művészi alkotómunka mellett az étkezést követő iddogáló társalgásnak, ezen intellektuális tevékenységnek igazán kellemes helyszínt nyújt a Gébárti-tó partján álló Kézművesek Háza, s a gasztronómiai élvezetekért felelős, családi hangulatú Fehér Hattyú étterem, ahol jó hideg sör és hosszúlépés balzsamozta az idén mészkövekkel küzdő szobrászok portól kiszáradt torkát. Életmentő momentum a tikkasztó hőségben.

Gébárt 12 éves. 12 éves az akarat, hogy egy „vidékmagyarországi” alkotótelep megszülessen, életben maradjon és határokon átívelő „csápocskáival” magához vonzzon alkotó elméket a világ különböző részeiről. Gébárt 12 éves, tehát még nem felnőtt. Nem akarjuk, hogy felnőtt legyen - hisz túl a csúcson a pusztulás kezdete. Nagy kerek barna szemével csodálkozva néz a világba, kitért kezeivel még ösztönös sugall, gyűjteménye gyarapodóban, szoborparkjában 18 monumentális alkotás. Gébárt tanul beszélni. Technikai és szellemi műhely, olyan tudásközpont, ahol együtt van alkotás és kutatás, ahol kérdések vetődnek fel, ahol a kérdésekre különböző válaszok adhatók és az értelmezések megvitatódnak.

Jelen kiállítás a gébárti művésztelep elmúlt két nyarának termését mutatja be, egyben része a máig meg nem született Zalaegerszegi Képtár anyagának is. Jobbára alagsori raktárak adnak otthont a több, mint 300 darabból álló gyűjteménynek, amely mind technikai, mind stílári szempontról széles horizonton mozgó keresztmetszetét adja a „vidékmagyarországi” alkotótelepek szabadságának, kísérletezésre való hajlamának, ennél fogva megőrzése és fejlesztése kívánatos. Az élet és az öröm el nem fojtható. A fűszál a betont is szétrepeszti. A korlátozás, a nyirbálás és a szabályozás hívei végső soron kudarcra vannak ítélve, mivel az élet és a fejlődés eksztatikus erői számosabbak, hatalmasabbak náluk. Minden friss szellemi közösség továbblépésre, megújulásra determinál - minden kiállítás ugródeszka a múltból a jövőbe, így hadd invitáljam Önöket a jövő Zalaegerszegi Képtárába...

...2002 nyarán a meghirdetett téma - *Tájkép és Szimmetria* -, mely koncepció erőteljesen meghatározza a művek látványvilágát. A kevés színnel síkokban fogalmazó művész Pippo Altomare művein számos szimbolikus elem, egyetemes jelkép így kereszt, kör, töviskoszorú és csillag fogalmazódik meg, azonban vallásos jelentés nélkül, pusztán esztétikai minőségben. Nyilas Márta átalakítja a természet formáit, hozzátesz és elvesz belőle, leegyszerűsíti és torzítja, felbontja és átrendezi; oly mértékben emel ki, sematizál és absztrahál, hogy csak a tiszta organikus forma marad a síkon. Odrobina Tamás vásznain az ember alkotta környezet az uralkodó, ahol különféle állatok eredeti élő közegükből kiragadva áldozatként jelennek meg. A képek hangulatát meghatározó erős rövidülések és a bezártság érzetét keltő vörös szín a természet zöldjének fájó hiányát fokozza. Takács Tamás festményeinek témája az ember és univerzum viszonya. Erősen szuggesztív, panteisztikus „tájképek” ezek, melyeken a végtelenséget hozza kapcsolatba az emberrel hol meditáció, hol téreő segítségével. Frimmel Gyula mestere a grafikai technikáknak, a különböző minőséggel rendelkező felületek anyagszerű tolmácsolásának, a leíró gondosságnak. Tánczos György gyerekkori emlékek hajdani fotóit vetíti az épp csak jelzészzerű tájba. Horváth M. Zoltán triptychonján a friss szemléletű, gyorsan felrakott üdezőld lombrészlet bemutatása együtt jár a pontos megfigyeléssel.

Másutt a vastag pigment réteg elhomályosítja a látható világ felszínét és megmutatja mi mindent lehet ábrázolni egy olyan faktúra átváltoztatásával, amely szándékoltan nem leíró. Dienes Gyula képei a *mintha...* látszatát keltik. Mintha a természet látványa remegve olvadna egybe, mintha a vásznat nyári napsütésben egy fa lombja alá helyezték volna, mintha a színes felületen valós árnyékhatás tűnne fel. Nemes László munkáin a festői gesztusok és kalligrafikus jegyek mellett a *szimmetria* és *tájkép* szavak ismétlődése valamint a művész kidolgozott szignója is kompozíciós elem.

Fonolit, gabbro és diabáz. Afrikai, labradori, vietnami gránit. Szardíniai, lipicai, süttöi és tardosi mészkő valamint carrarai márvány. Kövek, kicsi sziklák, mégis óriások. Nyersegek és titokzatosak. A kisplasztika kísérletező, kereső, autonóm elképzelések megvalósításának színtere. A szobor körül áramlik a tér, körbejár az ember, tapogat a szem és a kéz. Igen a kéz, hiszen ezek taktilis élményt nyújtó alkotások - sima és érdes, matt és fényes, gömbölyű és éles felületekkel - valamint kellő anyagi tekintéllyel rendelkeznek, súlyosak.

A kisplasztika intimitásával, bensőséges hangulatával különül el a szobrászaton belül. Ebben a mikrokörnyezetben minden nézet fontos. Mű és néző viszonya szoros egységet képez, intim dialógus szövődik közöttük.

A téma - *A szobor, mint üzenetrögzítő* - igen tág értelmezési lehetőséget kínált a szobrászoknak. Gazdag asszociációt nyújtó, kizárólag nonfiguratív alkotások születtek, melyeknek szellemi háttere közös, mégis egyéni tolmácsolásban, ízig-vérig kortárs művészeti alkotásokat üdvözölhetünk. Organikus absztrakt és a geometria jegyeitől érintett, szélsőségektől mentes, igen magas színvonalú szellemi és plasztikai érték koncentrálódik az alkotásokban.

Formailag és címükben is a vegetációra utalnak a genovai szobrász Stefano Grattarola művei. Az alkotói eszközök és anyagok szokatlan sokszínűsége, magabiztos használata, finoman vésett, rajzos felület és aprólékosság jellemzi attraktív plasztikáit. Colin Foster két gránittömbje egyszerre ősi és modern, letűnt és talán eljövendő civilizációk kultúráját idézi. Változatos textúrájú formák és felületek alakítják műveit, a különbözőségek izgalmas párbeszédé alakulnak.

Kiss Andor: Borgát
süttöi mészkő, a posztamens fekete gránit

Két tanítványa, Kiss Andor és Horváth Csaba bizonyította tehetségét és „a profikkal” való együttműködés létjogosultságát. Ma a szimpozionok jövője, hogy bekapcsolódnak az oktatásba, így a tanítás, a posztgraduális képzés, az információ és az eligazítás alapjává, egyetemi kurzushellyé válnak. Kiss Andor formakincse és fogalmazásmódja határozott és tiszta, művei markáns, karakteres darabok. Horváth Csaba plasztikáin kézzel fogható a szubjektumban megjelenő idea művészi kivetítésének és formai leképzésének lázas keresése. Ő az, ki boncolgat, elemmez.

Intellektuális koncentrátságról győzik meg a szemlélőt Lukács József és Ráth Géber Attila kőszobrai. Míg a genovai szobrásznál tetten érhető az ember fábricálása, addig Lukács műveinél az az érzésünk, hogy a természet alakította, folyó mosta, jég görgette, domború-homorú buciajít. Ráth Géber Attila ránk bizza, hogy eldöntsük XXI. századi interpretációját vagy megkérdőjelezését látjuk az e világon túli lényeknek. A kifejezetten absztrakt és meglehetősen dinamikus művek esztétikai értékének megállapításakor persze ez jelentéktelen kérdésselvetés. A sikokba és sarkokba feszített nyílások, egy másik dimenzióba való átjutás lehetőségét és az átlé-nyegülés gesztusát hordozzák. Ráth Géber munkáit - még ha ez nem is tudatos - átjárja a fény és a tisztaság.

Szarka Klára író után szabadon -

...Egy műalkotásnál nem elég, ha csak úgy ráismerek valamire, nem elég, ha csak szép emlékeket ébreszt bennem, s végképp nem elég, ha pusztán kizökölt a megszokott kerékvágásból. Éppen ellenkezőleg. A művészetnek be kell kapcsolnia, átélésre és gondolkodásra kell készítenie. Nem feltétlenül hoz enyhülést, gyakran megkínózik és elborzaszt, esetleg felháborít. Az örömet az adhatja, ahogy mindezt átélem, befogadom, megértem. Sokszor bizony ez az öröm csak jóval azután érezhető, hogy szembesültem a műalkotással.

Egy biztos, a művészet komoly dolog, vegyük hát komolyan...

Kívánom, hogy e nagyszerű munkák ne alagsori raktárban hányódjanak, hiszen nyilvános terekben lélegezzenek csak. Levegőt, megbecsülést, közönséget nekik!

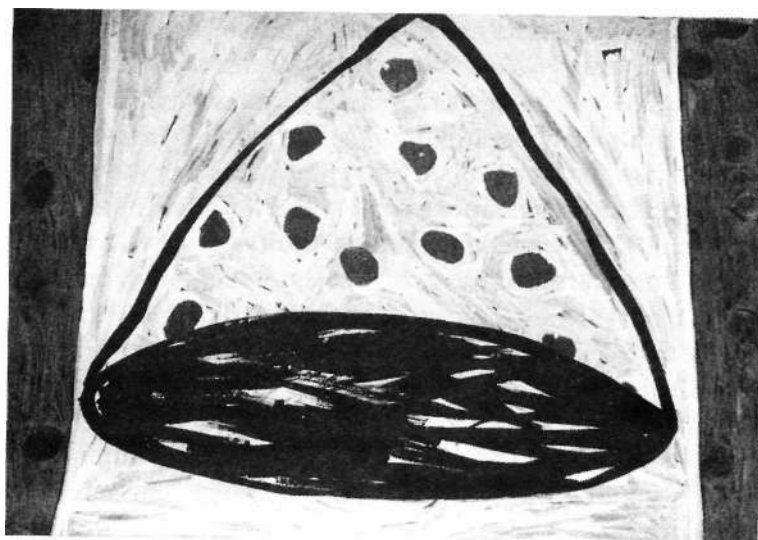
Képtárat Zalaegerszegnek!

Simonffy Szilvia

Elhangzott a kiállítás megnyitóján -

Zalaegerszeg, Ady Galéria 2003. szeptember 12.

* Ld. Pajorin Klára: Humanista symposion rendezvények; in: Symposion 2003

Nyilas Márta: Kagyló
papír, vegyestechnika

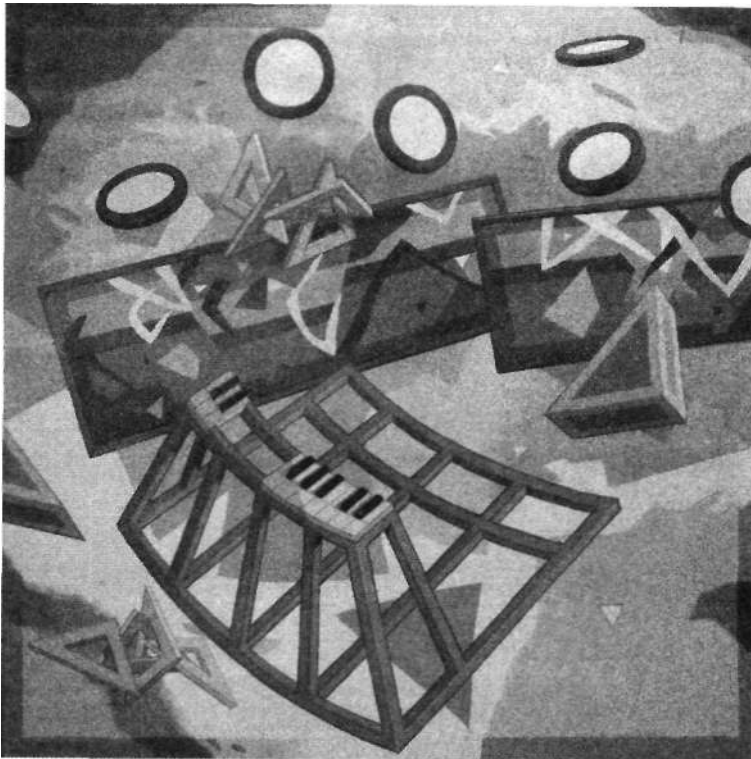

Tánczos György: Nyár, I.
olaj, vászon

Horizontok

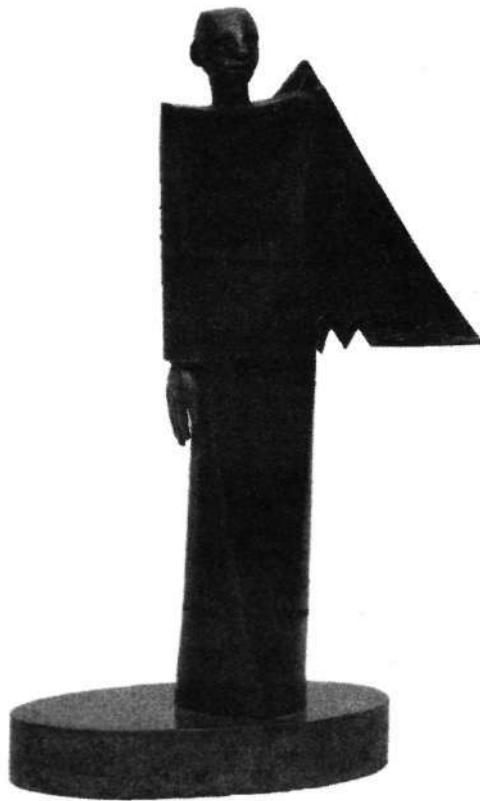
A 7. Balaton Tárlat Almádiban

A Balaton, mai kifejezéssel élve, turisztikai felfedezése a 18. században, a felvilágosodás idején kezdődött el a közeli Fűreden, még hozzá a savanyúvíz forrásoknak köszönhetően gyógyhelyként. A költők, kezdve Berzsenyi Dániellel és Kisfaludy Sándorral, már korán megénekeltek a balatoni táj szépségét, és azóta is minden jeles költőnk, aki megfordult a tó partján, ihletet nyert. A képzőművészek később fedezték fel a Balatont és környékét. Ismereteim szerint Petrich András hadmérnök készítette az 1820-as években az első rajzokat a Balatonról. A század közepén aztán Szerelmey Miklós, majd Libay Lajos albumaival és Brodszky Sándor 1851-ben készült *Vihar a Balatonon* című olajfestményével a Balaton is képzőművészeti témává vált. Telepy Károlytól és Mészöly Gézától kezdődően jelentős festők egész sora örökítette meg a Balatont. Egry Józsefet vagy Halápy Jánost pedig kifejezetten Balaton-festőként tartja számon a művészettörténet. Amit a költészet szóban, azt a festészet látványban mondja el erről a varázslatos vidékről. Az egymásra felelés szép példája Zentai Gabriella közelmúltban megjelent kötete, a *Jer, nézd a Balatont*, amelyben a balatoni versekhez válogatott balatoni képeket a szerkesztő.

Barabás Márton: Divertimento (Korongok piros billentyűvel)
olaj, vászon

A Balatonnal kapcsolatos kiállítások, kollektív tárlatok nagy múltra tekintenek vissza. Ezek közül most csak a Balatoni Nyári Tárlat sorozatot említem, amelyet a páros években 1962 és 1976 között nyolc alkalommal rendeztek meg a Balatoni Múzeumban. Tekintve, hogy fő támogatója a Veszprém Megyei Tanács volt, a keszthelyi járás Zala megyéhez csatolásával, majd pedig a múzeum épület elhúzódó felújításával ez a sorozat megszakadt. A hiátus betöltésére másfél évtized múltán Balatonalmádi vállalkozott, amikor 1991-ben létrehozta a városháza tetőterében kialakított „padlás galériát”, amely 450 m²-es alapterületével a Balaton-környék legnagyobb képzőművészeti kiállítótere, és Veszeli Lajos festőművész kezdeményezésére elindította a Balatoni Tárlatot, ezt az országos képzőművészeti biennálét, amely immár hetedik alkalommal került megrendezésre. Ez évben 97 művész küldte el két-két alkotását, közülük a zsűri döntése alapján hetvenhatan kaptak lehetőséget a bemutatkozásra, hatvanegyen két, tizenötön egy munkával. Így a tárlaton 137 művet tekinthetnek meg a látogatók. A kiállítás immár hagyományosan az *in memoriam* fallal kezdődik, amely a nagy elődöknek állít emléket. Korábban Bartha Lászlónak, Borsos Miklósnak, Egry Józsefnek, Mikus Gyulának, ezúttal Halápy János festőművésznek, R. Kiss Lenke szobrászművésznek és a közelmúltban elhunyt Gink Károly fotóművésznek.

Balás Eszter: Félszárnyú angyal II.
bronz

A kiállító művészek életkora változatos, vannak, akik 80-as éveik közepén járnak, szép számmal képviseltetik magukat a fiatalok, de a többség a közégeneráció tagja. Az alkotók által képviselt stílusirányzatok ugyanilyen változatos képet mutatnak, a hagyományos természetelvű ábrázolástól a posztmodern megjelenítésig. Döntően olajfestményeket láthatunk, de van akril, vegyes technika, akvarell, kollázs, és képviselteti magát a szobrászat, az iparművészet területéről pedig a kerámia- és textil-művészet. Az eltérő jellegű alkotások mégis egységes látványt és élményt nyújtanak, az idei biennálé mottójának (*Horizontok*) köszönhetően. A művek a legkülönbözőbb módon tárják elénk a tér, a tágasság tó ihlette variációit. A Balatonnak és vidékének minden alkotó számára van mondanivalója, minden alkotó kifejezheti magát általa. Újra Egry Józsefet hívom segítségül, aki azt írta:

"A Balatonnak sajátos jelenségei, opálos színei, párás fényei, ismétlődő vonalritmusai vannak. Gyors változatai a misztikus délibábos jelenségektől az elvont absztrahálásig." Egy másik alkalommal pedig úgy vélte: "A Balatonból nem lehet iskolát csinálni. Nem lehet hivatalos piktúrához idomítani a Balatont. A Balaton olyan gazdag szín- és formavilágú, hogy minden művész megtalálhatja mondanivalójához benne az alapot." Vélekedésének igazát ez a tárlat is bizonyítja.

A kiállítás sorozatok nagy veszélye, hogy kifáradnak, egy idő után egysíkúvá, jelentéktelenné válnak. Nos, én láttam a két és a négy évvel ezelőtti tárlatot is, ezért merem kijelenteni, ez a biennálé nem mutatja a fáradás jeleit, színvonala magasabb, mint a megelőzőké volt, mára beért, és a magyar művészvilág ugyanolyan érdeklődéssel várja ezt a bemutatkozási lehetőséget, mint négy vagy nyolc évvel ezelőtt.

Komáromi Erzsébet: Aquartha felé
hímzett, applikált pamut

Magam is a kultúra munkása vagyok, ezért jól tudom, hogy egy ilyen rendezvény létrehozása mennyi munkát igényel, a levelezéstől, a telefonálástól az alkotások összegyűjtésén, szállításán, a zsűri megszervezésén át a kiállítás megrendezéséig, a katalógus kiadásához szükséges anyagiak előteremtéséig, hisz a Pelso névre hallgató kerámia-textil biennálé gazdájaként két évente magam is végigcsinálom ezt a munkatársaimmal. Elismerés illeti Balatonalmádi városát, hogy a nagyobb hagyományokkal rendelkező balatoni települések helyett felvállalta ezt a feladatot, mert egy ilyen kiállítás sohasem lehet nyereséges, és ma az önkormányzatoknak a kötelezően ellátandó feladataik teljesítésére is alig vannak eszközeik. De meggyőződésem, hogy ennek a tárlatnak van közvetett hozadéka, mert ha a Balatont meg akarjuk menteni, egyben idegenforgalmilag is hasznosítani, nem az ide látogatók számát, hanem azok minőségét kell emelnünk. Ehhez pedig nélkülözhetetlenek a színvonalas kulturális programok. Nem az esetiek, hanem a rendszeresek. Amivel a Balaton vonzásának engedelmessé váló vendégek számolhatnak, s köztük a képzőművészet iránt érdeklődők tudják, minden páratlan év augusztusában érdemes Balatonalmádiba látogatni, mert különleges élményben lesz részük. Végül köszönettel tartozunk a tárlat közvetlen létrehozóinak, akik becsületből, a Balaton és Balatonalmádi iránti szeretetből, többnyire jelképes honoráriumért, vagy éppen ingyen végezték el ezt a nehéz, de folytatásra mindképpen érdemes munkát.

(A szöveg az augusztus 16-án, a Balatonalmádi Városháza Padlás Galériájában elhangzott megnyitó rövidített változata.)

*Dr. Müller Róbert
a Balaton Múzeum igazgatója*

Károlyi Ernő: Alkonyat
vegyes technika

A Zalai Írók Egyesülete július 19-én tartotta tisztújító közgyűlését Nagykanizsán, a Halis István Városi Könyvtárban. A tagság elfogadta a tavalyi zárszámadást, amelynek mérlegét Lackner László kiadóvezető ismertette. Ugyancsak meghallgatták a tagozatvezetők beszámolóját az utóbbi időszak tevékenységéről, programjairól, kiadványairól. Majd a tisztújító választásra került sor Lőrincz Lajos elnökletével. Ennek során Péntek Imrét az egyesület elnökévé és a Pannon Tükör főszerkesztőjévé választották, Lackner László ügyvezető elnök lett, továbbra is a kiadó vezetője, a titkári teendőkkel pedig Tóth Imrét bízták meg a résztvevők. Arról is döntés született, hogy a továbbiakban lap szerkesztősége Zalaegerszegen, egyelőre a Deák Ferenc Megyei Könyvtárban működik. Az egyesület és a szerkesztőség jövő évtől a Gönczi Ferenc AMK-ban kialakítandó Kelet-Európai Intézetben nyer elhelyezést.

Júliusban Zalaegerszegen, a Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben „nyolc csendben alkotó művész tárlatát” rendezték meg *Csendes nyolcas* címmel. A kiállítás azért érdekes, mert nem esztétikai vonzalmak, egyéb művészi elgondolások, hanem a baráti kötődések nyomán jött létre, elsősorban Balogh Mihály, Hottón élő, faragó nép iparművész invitálására. Talán éppen azért volt érdekes, mert ez csöppet sem akadályozta meg a legkülönbözőbb, festészet, szobrászat, kerámia és fotó műfajában alkotó művészeket abban, hogy rendkívül igényes kollekciónal mutakozzanak be a közönségnek. A résztvevők: Gedai Csaba műtágy- és épület fotós (Pilisvörösvár), Kovács Attila szobrász (Bagod), Kozma József grafikus (Kisoroszi), Lekrinszki Mátyás népi iparművész (Csongrád), Szakács László tájfotós (Zalaegerszeg), Szelekovszky Magda keramikus (Miskolc), dr. Zongor Gábor festő (Veszprém). Kiállítási enteriőr az előtérben Balogh Mihály rusztikus bútoraival.)

A ZDF és az MTV közös produkciót forgat az 1954-es svájci világbajnokság magyar-német döntőjének 50. évfordulója alkalmából. Augusztusban a forgatás során felkeresték pensier-i otthonában Major-Zala Lajost is a rendezők, és megintertjűvölták, mint az *Elveszett győzelem* című kötet íróját, aki több fejezetben is foglalkozik a magyar csapat tagjaival, s az emlékezetes sorsdöntő mérkőzéssel. A dokumentumfilmet jövő év elején az Eurovizio mutatja be több ország tv csatornáin.

Szeptember 25-én, a magyar dráma napja alkalmából adták át a Szép Ernő-díjat, mellyel egy ismert és egy pályakezdő drámaíró jutalmaz a szakmai zsűri. A pályakezdőknek járó jutalmat a ma Budapesten élő, tanulmányait Zalaegerszegen végző Filó Vera vehette át, míg életművéért a Hevesi Sándor Színház művészeti vezetője, Bereményi Géza Kossuth-díjas író kapta a rangos elismerést.

Zágorec-Csuka Judit, a Mura-vidék jeles, több műfajban is publikáló irodal-márának második, *Kiűzve az Édenből* című verskötete a szeptember végén jelent meg Lendván, a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet kiadásában.

A keszthelyi Monitor Kiadó két újdonsága az utolsó negyedévben kerül az olvasók elé. Már kapható Cséby Géza lengyel kortárs költőket bemutató, két nyelvű műfordításkötete, az *Eltékozolt ajándék* (Zmarnowane dary). Előkészületben van *Tar Ferenc: Képre nézve* című, a szerző keszthelyi hely- és műtörténeti kutatásait-írásait - melyek a *Monitor* című lapban jelentetek meg - egybegyűjtő, hasznos ismereteket nyújtó könyve.

Acsai Roland (1976) Budapest; költő. Természetes ellenség című kötete a JAK sorozatában jelent meg az idén. *Angyal Mária* (1948) Budapest; művészettörténész. *Chak István* (1953) Zalaegerszeg; költő, író. Első kötete amima címmel megjelenés előtt áll. *Császár Dezső* (1983-2001) Lenti; költő. *Ferencz Győző* (1937); műfordító, újságíró, szerkesztő. *Határ Győző* (1914) London; költő, próza- és esszéíró. *G. Komoróczy Emőke* (1939) Budapest; irodalomtörténész, kritikus. *Major-Zala Lajos* (1930) Fribourg; költő, író. Legutóbbi kötete: *Hogy hívnak ember?*, Árgus Kiadó-SMIKK, Fribourg-Hévíz-Zürich, 2000. *Péntek Imre* (1942) Zalaegerszeg; költő, kritikus, művészeti író. *Pomogáts Béla* (1934) Budapest; irodalomtörténész, kritikus. *Simonffy Szilvia* (1974) Zalaegerszeg; művészettörténész. *Szálinger Balázs* (1978) Budapest; költő, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Első Pesti Vérekabaré*, Árkád-Palatinus Kiadó, 2002. *Szócs Géza* (1953) Budapest; költő, szerkesztő. A közeljövőben jelenik meg *Az al-legóriás ember* című válogatott verskötete. *Tóth Imre* (1966) Zalaegerszeg; költő. *Zágorec-Csuka Judit* (1967) Kapca; költő, művészeti író. Legújabb kötete: *Kiűzve az Édenből*. (Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2003.) *Zsidó Ferenc* (1972) Budapest; prózaíró.

A címlapon Stefano Grattarola (Olaszország): Zöldség Hipotézis, süttöi mészkő, trachite (szardíniai mészkő) - GébÁrt, 2003.; az első, belső címlapon: Szergej Ny. Usztjuzsanin (Hantj-mansy Autonóm Köztársaság): Lány Kanizsáról, olaj, vászon - Zalai Művésztelepek, 2003.; a hátsó, belső címlapon: Lukács József (Magyarország): Európai Vándor, diabáz, afrikai vörösgránit (posztamens) - GébÁrt, 2003.; a hátsó külső borítón: Dienes Gyula (Magyarország): Délután L, olaj, vászon - GébÁrt, 2002.

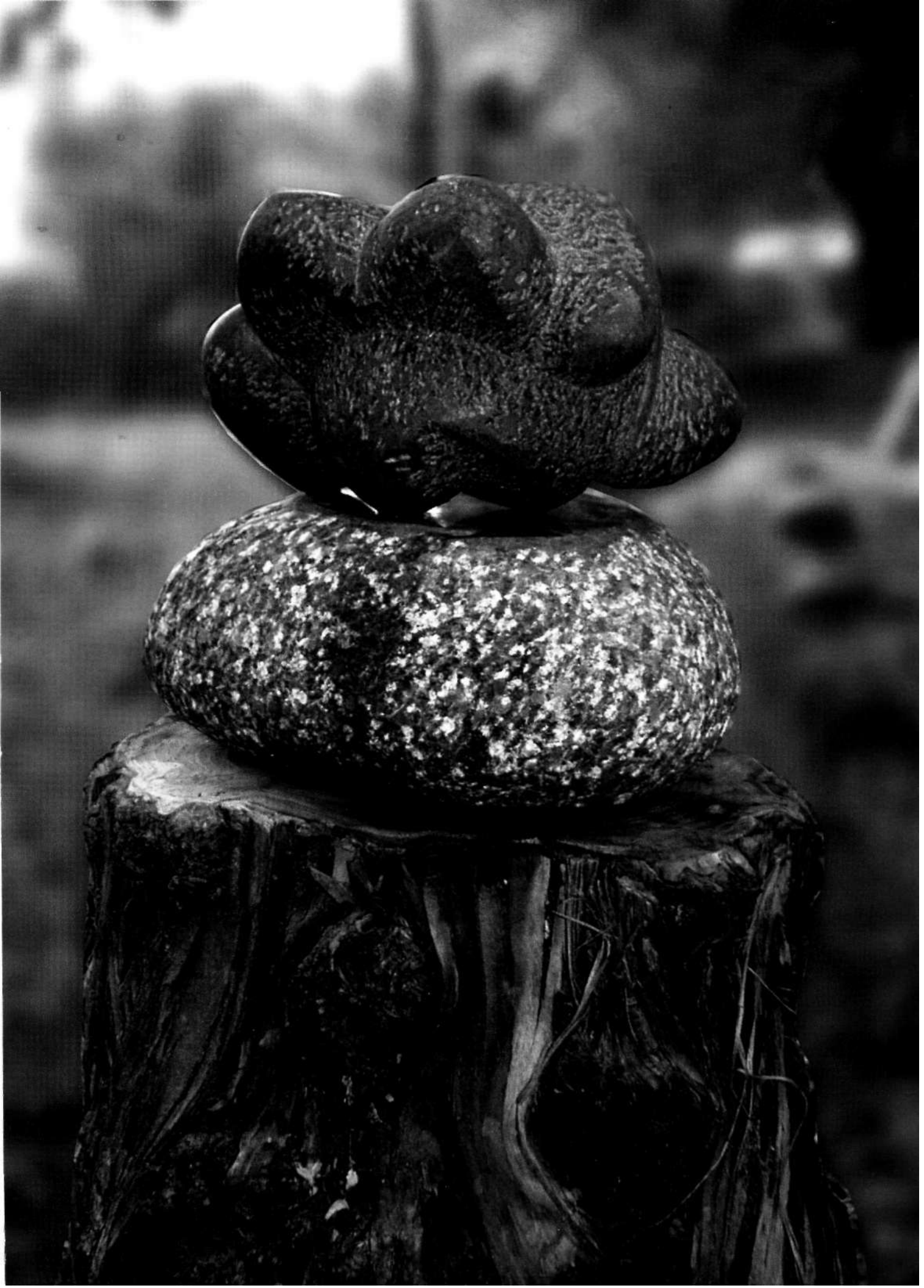
Műmelléklet:

Salamon Árpád (Szlovénia): Csonkahegyhát, akvarell - Zalai Művésztelepek, 2003.; Collin Foster (Magyarország): Izé VI., fekete-gránit; Ráth Géber Attila: RgA 03.10. - Angyal, gránit; Pippo Altomare: Tájékp, akril, vászon; Ljudevit Mindek (Horvátország): A király aranyozott márvány.

Szövegközi illusztráció:

10. o.: Kiss Győző: Perspektívák III. Föld - gipsz, akril; 26. o.: Csík István: „Cím nélkül” - olaj, farost; 54. o.: Szergej Csirszkij (Ukrajna): Lovak - olaj, vászon; 55. o.: Alexander Lukach (Ukrajna): Pillangó - vegyes technika; 56. o.: Lestyán Csaba (Románia): Kecse - hidegtű; 57. o.: Ferencz S. Apor (Románia): A daráló - vegyes technika; 58. o.: Lukács József: Kikötői buci - labradori gránit; 60. o.: Kiss Andor: Borgát - süttöi mészkő, a posztamens fekete gránit; 62. o.: Nyilas Márta: Kagyló - papír, vegyes technika; Tánzos György: Nyár I. - olaj, vászon; 63. o.: Barabás Márton: Divertimento (Korongok piros billentyűvel - olaj, vászon; 64. o.: Balás Eszter: Félszárnyú angyal II. - bronz; 65. o.: Komáromi Erzsébet: Aquartha felé - hímzett, applikált pamut; 66. o.: Károlyi Ernő: Alkonyat - vegyes technika; 67. o.: Enteriőr a Városi Hangverseny- és Kiállítóterem (Zalaegerszeg) Csöndes nyolcas című kiállításáról.

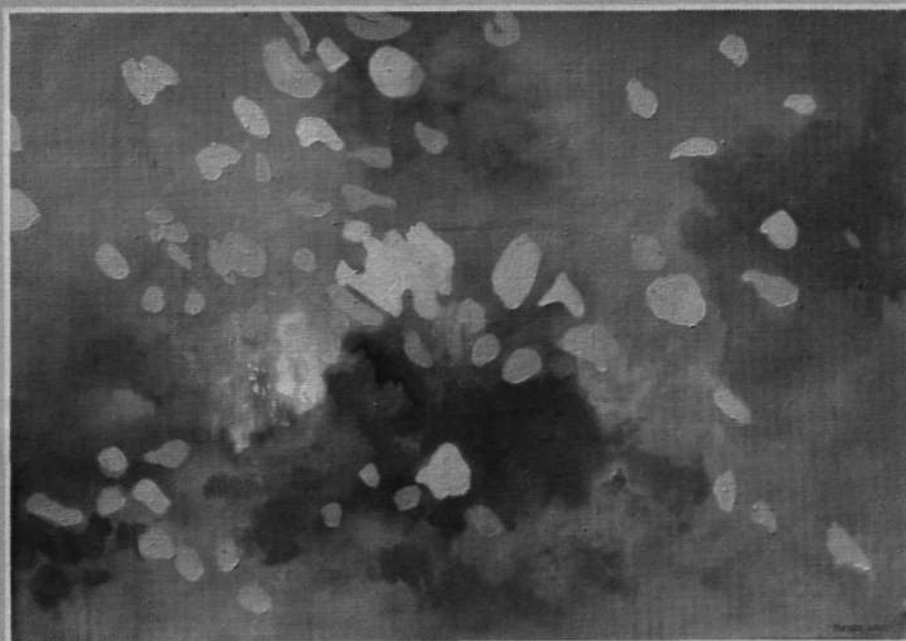
E számunk fotóit Végh Miklós és Horváth M. Zoltán készítették.

PANNON

LNKÖK

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Következő számaink tartalmából

Makkai Ádám, Szabó Ferenc, Czigány György, Győri László, Bence Lajos, Széki Patka László, Bakonyi Erzsébet, Éles Árpád, László Noémi versei, Király Zoltán flamand műfordításai; Borbándi Gyula, Sobor Antal, Sárosi Gyula, Csordás János, Bence Utrosa Gabriella, Széles Judit, Rátonyi Csaba prózája; Mezey László Miklós, Péntek Imre, Németh István Péter, Neményi László kritikája; összeállítás Deák Ferenc születésének 200. évfordulója alkalmából.

2003

Ára: 300 Ft